

VILNIAUS UNIVERSITETAS
TEISĖS FAKULTETAS
BAUDŽIAMOSIOS TEISĖS KATEDRA

Ugnės Matekonytės

Dieninio skyriaus

V kurso studentės

MAGISTRO DARBAS
VIKTIMOLOGINIAI TYRIMAI LIETUVOJE
CRIME VICTIM SURVEYS IN LITHUANIA

Darbo vadovė: doc. dr. I. Michailovič

Darbo recenzentas: doc. dr. J. Prapiestis

Vilnius, 2008

Turinys:

Įvadas	4
I. Viktimologinių tyrimų objektas ir pagrindinės charakteristikos	7
1. Viktimologinių tyrimų objektas ir pagrindinės sąvokos.....	7
2. Viktimologinių tyrimų rūšys.....	11
3. Pagrindiniai viktimologinių tyrimų metodai.....	11
4. Viktimologinių tyrimų privalumai ir trūkumai.....	15
5. Viktimologinių tyrimų ištakos, prielaidos ir raida Lietuvoje.....	19
II. Tarptautiniai ir nacionaliniai viktimologiniai tyrimai Lietuvoje	24
1. Subjektai, atliekantys viktimologinius tyrimus Lietuvoje ir šių tyrimų lyginamosios analizės problema.....	24
2. Lietuvos gyventojų kriminologinės viktimizacijos charakteristika paskutiniame dešimtmetyje.....	26
2.1. Tarptautinių ir nacionalinių viktimologinių tyrimų metodika ir	26
2.2. Lietuvos gyventojų viktimizacijos lygis.....	27
2.3. Latentinio nusikalstamumo mastas.....	27
2.4. Viktimizacijos nusikalstamų veikų nuosavybei charakteristika	30
2.5. Viktimizacijos nusikalstamų veikų asmeniui per tiesioginį kontaktą charakteristika.....	32
2.6. Pakartotinė viktimizacija.....	35
2.7. Kreipimasis į policiją ir jos veiklos vertinimas	36
2.8. Saugumo jausmas ir nusikalstamumo baimė.....	42
2.9. Nusikaltimų aukų socialinės ir teisinės apsaugos vertinimas.....	45
III. Kauno miesto gyventojų viktimogeninė patirtis 2007 metais	49
1. 2008 metų viktimologinio tyrimo Kaune metodologija.....	49
2. 2008 metų viktimologinio tyrimo Kaune sociologinė-demografinė respondentų charakteristika.....	50
3. Kauno miesto gyventojų viktimogeninė charakteristika.....	50
3.1. Nusikaltimų nuosavybei ir asmeniui viktimizacijos charakteristika	50
3.2. Teisėsaugos institucijų (policijos) veiklos vertinimas	51

3.3. Saugumo jausmas ir nusikalstamumo baimė	52
3.4. Aukų socialinės ir teisinės apsaugos vertinimas.....	53
IV. Naujos viktimologinių tyrimų praktinio pritaikomumo kryptys.....	55
1. Viktimologinė prevencija.....	55
2. Žiniasklaidos įtaka visuomenės saugumo jausmui ir nusikalstamumo baimei	57
3. Viktimologinių tyrimų perspektyvos.....	61
Išvados.....	63
Santrauka.....	64
Summary.....	65
Literatūros sąrašas.....	67
Priedas.....	74

IVADAS

Visuomenės narių domėjimasis kriminalinėmis problemomis yra gerai žinomas sociologinis fenomenas. Žmonės apie nusikaltimus nori žinoti daugiau nei vien dėl smalsumo arba potraukio tam, kas yra pavojinga ar uždrausta, bet pirmiausia dėl noro žinoti asmeninio saugumo sąlygas visuomenėje, kurioje jie gyvena.¹

Sovietiniu laikotarpiu susiformavusi tikrosios kriminalinės būklės iškreipimo kultūra, kai nusikaltimus stengtasi „nepastebėti“ ir neįtraukti į oficialią statistiką taip formuojant visuomenės nuomonę, kad nusikalstamumas neauga ar net mažėja, žlugo atkūrus Lietuvos nepriklausomybę – nusikalstamumas pripažintas neišvengiamu socialiniu fenomenu, kurį reikia tirti, aiškintis jo priežastis, ieškoti prevencinių priemonių. Tam nemažai pasitarnavo viktimologija – visuma žinių apie nusikaltimų aukas, kuri bando nusikalstamumą nagrinėti per aukos ir nusikaltimo santykį.

Vienas pagrindinių viktimologinės informacijos šaltinių yra viktimologiniai tyrimai, dažniausiai įgaunantys tam tikros atrankinės visuomenės narių grupės apklausos apie jų faktinę nusikalstamų veikų patirtį per tam tikrą laikotarpį formą. Tokie tyrimai – tai naujas žvilgsnis į nusikalstamumą ir teisėsaugos institucijų pateikiamą oficialią statistiką, kurių svarba, organizavimo poreikis bei pagalbos nusikaltimų aukoms reikšmė įtvirtinta tarptautiniuose standartuose: Europos Tarybos Ministrų Komiteto rekomendacijose, Europos Tarybos konvencijose ir Europos Sąjungos teisės aktuose. Lietuva tapusi šių organizacijų nare, įsipareigojo vykdyti tarptautinių dokumentų reikalavimus ir suderinti nacionalinius įstatymus su jų nuostatomis. Be to, Jungtinių Tautų Tarpreregioninio nusikalstamumo ir teisės tyrimų institutas nuo 1989 metų atlieka nuolatinius tarptautinius viktimologinius tyrimus Europos ir kitose pasaulio šalyse, įgyvendindamas projektą „Tarptautinis nusikaltimų aukų tyrimas“, prie kurio nuo 1997 m. prisidėjo ir Lietuva.

Temos aktualumas nulemtas ne tik didėjančio susidomėjimo šia nauja kriminologinių-sociologinių tyrimų sritimi, bet ir jos atveriamomis galimybėmis: tiksliau įvertinti tikrąją nusikalstamumo būklę, o pirmiausia latentinę jo dalį, šalyje, išsiaiškinti nusikalstamų veikų būdingesnes situacijas, aplinkybes ir sukaupti informaciją apie nusikalstamomis veikomis aukoms padaromą žalą. Todėl svarbu įvertinti šios naujos tyrimų rūšies praktinio pritaikymo potencialą, pirmiausia, visuomenės informavimo apie tikslesnę nusikalstamumo būklę ir viktimologinės prevencijos srityse.

---

¹ Dobryninas, A. Virtuali nusikaltimų tikrovė. Vilnius, 2001. 11 p.

Siekiant išsamios ir kokybiškos viktimologinių tyrimų analizės, keliami tokie **darbo tikslai**:

- apibrėžti viktimologinių tyrimų sąvoką, rūšis, metodologijų įvairovę, nurodyti dažniausias problemas, su kuriomis susiduriama atliekant viktimologinius tyrimus bei pagrįsti šių tyrimų poreikį ir svarbą;
- aptarti Lietuvoje atliktų reikšmingiausių viktimologinių tyrimų rezultatus nusikalstamumo lygio, struktūros, latentinio nusikalstamumo, taip pat gyventojų teisėsaugos institucijų veiklos, aukų socialinės ir teisinės apsaugos bei saugumo jausmo vertinimo aspektais, įvertinant gautų išvadų santykį su oficialios statistikos duomenimis;
- įvertinti viktimologinių tyrimų rezultatų galimas naujas praktinio pritaikymo kryptis.

Tyrimo dalykas – pagrindinių viktimologinių tyrimų Lietuvoje rezultatų analizė. Darbe gilinamasi į Lietuvoje atliktų tarptautinių ir nacionalinių viktimologinių tyrimų rezultatus, nagrinėjamas oficialios nusikalstamumo statistikos santykis su viktimologinių tyrimų duomenimis bei šių tyrimų praktinio pritaikymo prevencinėje ir viktimizacijos aukų socialinės ir teisinės apsaugos veikloje bei kriminalinės viktimizacijos pasekmių neutralizavime galimybės. Taip pat darbe analizuojama žiniasklaidos įtaka visuomenės saugumo jausmui ir nusikalstamumo baimei, aptiriamos viktimologinių tyrimų pritaikymo viktimologinėje prevencijoje galimybės bei apžvelgiama užsienio šalių patirtis atliekant tokius tyrimus.

Pagrindiniai **tyrimo šaltiniai** apima ne vien Lietuvos mokslininkų P. Ancelio, G. Babachinaitės, A. Dobrynino, K. Jovaišos, I. Michailovič, Z. Šličytės, R. Uscilos, bet ir kitų šalių mokslininkų – E. J. Conklin, J. Dignan, E. F. Hagan, C. Hale, S. Jones, K. Williams literatūrą. Svarbiais šaltiniais paminėtini 1997 m., 2000 m., 2006 m. tarptautiniai viktimologiniai tyrimai Lietuvoje ir 2004 m., 2005 m. ir 2006 m. nacionaliniai viktimologiniai tyrimai. Taip pat darbe remiamasi autorės 2008 kovo 10-14 dienomis atliktu Kauno miesto gyventojų viktimologiniu tyrimu. Tyrimui svarbūs tarptautiniai Jungtinių Tautų, Europos Tarybos ir Europos Sąjungos dokumentai, bei nacionaliniai įstatymai ir poįstatyminiai aktai nusikalstamų veikų registravimo, nusikalstamumo prevencijos, nusikalstamų veikų aukų socialinės ir teisinės apsaugos srityje.

Tyrimo metodai apima *teorinius* ir *empirinius metodus*. *Istorinis* metodas bus taikomas siekiant trumpai apžvelgti viktimologinių tyrimų ištakas. Sociologinis šių tyrimų pobūdis lemia *sociologinio* metodo panaudojimą. Aptariant atskirų Lietuvoje atliktų viktimologinių tyrimų rezultatus bus naudojamas *loginės dedukcijos* metodas, o *lyginamojo ir sisteminės analizės* metodo

pagalba bus lyginami atskirų viktimologinių tyrimų rezultatai bei jų santykis su oficialia statistika. Išvados bus formuluojamos naudojant *apibendrinamąjį* metodą. Viktimologinio Kauno miesto gyventojų tyrimo duomenys bus analizuojami *statistikos duomenų rinkimo ir tyrimo* metodais, o tarptautinių ir nacionalinių viktimologinių tyrimų Lietuvoje rezultatai *statistikos duomenų analizės* metodu. Norminiai teisės aktai bus tiriami *teisės aktų analizės* metodu.

Darbe bus bandoma patikrinti iškeltą *hipotezę*, kad Lietuvoje atliekamų viktimologinių tyrimų rezultatų praktinio pritaikymo potencialas įgyvendinant viktimologinę prevenciją, socialinę ir teisinę aukų apsaugą bei informuojant visuomenę apie kriminologinę situaciją Lietuvoje nėra pilnai išnaudojamas.

I. Viktimologinių tyrimų objektas ir pagrindinės charakteristikos.

1. Viktimologinių tyrimų objektas ir pagrindinės sąvokos

Bendriausia prasme viktimologijos sąvoką atskleidžia *Tarptautinių žodžių žodynas*, kuris viktimologiją apibrėžia kaip teisminės psichologijos šaką, kurios objektas yra nukentėjusiojo asmenybė, remiantis prielaida, kad žmogus gali nukentėti dėl tam tikrų asmenybės savybių, elgesio būdų ir aplinkybių susidūrimo.² Iš teisinės pozicijos šią sąvoką aiškina enciklopedinio pobūdžio teisės žinynas *Namų advokatas*, pagal kurį, viktimologija – mokslas apie aukas, mokslinių tyrimų kryptis, apimanti problemas, susijusias su nukentėjusiuoju nuo nusikaltimo.³

Nors viktimologijos, kaip mokslo šakos apie įvairių socialių reiškinių aukas, pradžia siejama su XX a. ketvirtuoju dešimtmečiu, kai vokiečių kriminologas Hans von Hentig pirmą kartą pateikė viktimologijos klausimų analizę mokslinėje periodikoje, o vėliau knygoje „Nusikaltėlis ir jo auka“ (1948), šiandien tai naujas, savarankiškas ir perspektyvus mokslas apie *auką*, kaip tam tikro socialinio proceso rezultata, turintis keturias pagrindines kryptis: bendrąją, naująją, kriminalinę viktimologiją ir viktimologiją kaip mokslą apie kenčiantį žmogų. Kiekviena iš šių kryptių skirtingai įprasmina viktimologiją per į aukos sąvoką įeinančių subjektų ratą. Priklausomai nuo pasirinktos viktimologijos krypties, priklauso ir *viktimologinių tyrimų objektas*, t.y. *apie kokių visuomenės aukų viktimizaciją bus renkami duomenys tyrimų metu*.

Plačiausiai aukos sąvoką apibrėžia *bendroji viktimologija*, pagal kurią auka – tai bet kuris nukentėjęs visuomenės narys. Žala gali būti įvairi: fizinė, moralinė, turtinė, o viktimologiniais tyrimais tiriamos ne tik nusikaltimų, bet ir politinės, religinės, rasinės, karo, gamtos stichijų, epidemijų ir kitokių procesų aukos.⁴ Viena vertus, tai labai sistemiškas ir humaniškas požiūris, tačiau, kita vertus, daugiau teorinis, nes atliekant viktimologinius tyrimus, būtų susidurta su nemažais praktiniais sunkumais. Be to, tyrėją dažniausiai domina gan konkreti aukų kategorija, todėl tokių viktimologinių tyrimų plačiąja prasme praktinis poreikis, ko gero, nėra didelis.

Naujosios viktimologijos koncepcijos šalininkų nuomone, viktimologijos objektas susideda iš įvairių neigiamų socialinių procesų, kurie sukelia socialines problemas. Išskiriamos dvi interesų sritys: socialinis viktimizacijos kontekstas (kultūros, vertybės, tradicijos), kuris lemia skirtingą

² Vaitkevičiūtė, V. *Tarptautinių žodžių žodynas*. Vilnius, 2001. 1025 p.

³ *Namų advokatas*. Sudarytojas Prapiestis, J. Vilnius, 2002. 993 p.

⁴ Michailovič, I. *Viktimologijos raida ir perspektyvos*. Vilnius, 2007. 15 p.

individų socialinį statusą, ir socialiniai viktimizacijos padariniai.⁵ Taigi, viktimologija tyrinėja tokias situacijas, kai dėl skirtingos individų socialinės padėties ir socialinio konteksto, visuomenė „gimdo“ nusikaltėlius. Tokiu atveju, viktimologiniai tyrimai – tai tyrimai ne tik apie „oficialiai“ teisėsaugos institucijų pripažintas aukas, bet ir skirtingo socialinio statuso aukas.

Kriminalinė viktimologija auką suvokia dar siauriau – tai individas ar jų grupė, patyrę žalą dėl nusikalstamos veikos.⁶ Nors toks aukos suvokimas neišvengiamai susiaurina viktimologinių tyrimų sampratą, tačiau praktikoje tai labai palengvina tokių sociologinių-kriminologinių tyrimų įgyvendinimą. Kita problema – dėl skirtingų valstybių tradicijų, valstybės valdymo formų įvairovės, pagaliau skirtingų politinių jėgų valdžioje tam tikru laikotarpiu, aukos sąvoka taip pat gali kisti. Tokia paklaida nereikšminga lyginant santykinai nedideliuose laiko rėmuose atliktų viktimologinių tyrimų rezultatus, bet tiek žvelgiant retrospektyviai – pavyzdžiui, iki 1985 metų aukomis nebuvo pripažįstamos piktnaudžiavimo valdžia aukos⁷, tiek perspektyvoje, akivaizdu, kad aukos sąvokos turinys kinta didėjant jos apimčiai, todėl sunku lyginti tyrimų, atliktų gan skirtingais laikotarpiais, rezultatus. *Suprantant viktimologiją kaip kriminologijos mokslo atšaką, viktimologiniai tyrimai suvokiami kaip kriminalinės viktimizacijos – socialinio proceso, kurio metu tampama nusikalstamos veikos auka, tyrimai.*

Taip pat galima paminėti *viktimologiją kaip mokslą apie kenčiantį žmogų*. Ši kryptis yra tarpinė grandis tarp bendrosios ir naujosios viktimologijos, iš esmės papildanti objektą dar keliomis humanistinėmis idėjomis: į aukų ratą siūloma įtraukti žmogaus teisių pažeidimų aukas bei asmenis, kuriems kilo grėsmė, kad jie taps aukomis.⁸

Taigi, nors visos minėtos viktimologijos kryptys domisi kriminaline viktimizacija, tačiau atsižvelgiant į šio darbo dalyką ir siekiant patikrinti iškeltą hipotezę, tikslingiausia pasirinkti *kriminalinės viktimizacijos sampratą, o viktimologinių tyrimų objektą atitinkamai nagrinėti nusikalstamų veikų aukų ribose.*

---

⁵ Michailovič, I. Viktimologijos raida ir perspektyvos. Vilnius, 2007. 16 p.

⁶ Ten pat. 19 p.

⁷ Piktnaudžiavimo valdžia aukų samprata įtvirtinta 1985-11-29 Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos Pagrindinių teisingumo principų nusikaltimų ir piktnaudžiavimo valdžia aukoms deklaracijoje. Pagal kurią piktnaudžiavimo valdžia aukos – tai asmenys, kurie individualiai ar kolektyviai patyrė žalą, įskaitant fizinę ar psichinę žalą, emocijas kančias, materialinę žalą ar kitoki esminį jų pagrindinių teisių pažeidimą dėl tokio veikimo ar neveikimo, kuris nepažeidžia nacionalinių baudžiamųjų įstatymų, bet yra tarptautinių lygiu pripažintų žmogaus teisių normų pažeidimas. Generalinės asamblėjos „Pagrindinių teisingumo principų nusikaltimų ir piktnaudžiavimo valdžia aukoms deklaracija“. Prieiga internete: <http://www.un.org/documents/ga/res/40/a40r034.htm>

⁸ Michailovič, I. Viktimologijos raida ir perspektyvos. Vilnius, 2007. 18 p.

Galima pridurti, kad užsienio specialiojoje literatūroje kriminologinių viktimologinių tyrimų sąvoka dažniausiai apibrėžiama ne tik per šių tyrimų objektą, bet ir per jų specifiką bei galimybes tirti tokias sritis, kurias oficiali statistika yra nepajėgi užfiksuoti. J. Dignan⁹ viktimologinius tyrimus apibrėžia kaip alternatyvų metodą nustatant nusikalstamumo apimtį, kuris išvengia įprastinių oficialių metodų defektų, atsiskleidžiančių sudarant oficialią statistiką, taip pat kaip būdą pažinti apklausiamos aukos savybes ir suvokimą. K. S. Williams „Kriminologijos vadovyje“¹⁰ šiuos tyrimus įvardija kaip dažniausiai naudojamus ir laikomus patikimiausiais tikrojo nusikalstamumo lygio visuomenėje nustatymo indikatoriais, kuriais matuojamas viktimizacijos tempas apklausiant atrankinę gyventojų grupę apie jų patirtį, nukentėjus nuo tam tikros nusikaltimų rūšies. E. McLaughlin ir J. Muncie¹¹ šią sąvoką detalizuoja viktimologinių tyrimų objektui priskirdami aukų nesikreipimo į teisėsaugos institucijas priežastis, viktimizacijos koreliaciją, riziką, nusikalstamumo baimę ir teisėsaugos institucijų elgesio su nusikaltimo auka analizę.

Pagrindiniai viktimologinių tyrimų tyrinėjami reiškiniai – *viktimizacija* ir *viktimiškumas*. Viktimizacija – tai socialinis procesas kuriantis auką, kuris yra sudėtinė daugelio, ne vien neigiamų, socialinių procesų dalis. Daugiausia dėmesio skiriama kriminalinės viktimizacijos procesams, kuriantiems nusikaltimų aukas. Viktimizacija atskleidžia tapimo nusikaltimo auka priežastis, todėl ji yra socialinis viktimogeninis procesas. Viktimizacija yra išorinė tapimo auka proceso priežastinių ryšių charakteristika, objektyvių ir subjektyvių veiksnių visuma. Tuo tarpu viktimiškumas yra vidinė aukos būsenos charakteristika, vidinė aukos savybė, tikimybės tapti auka išraiška, aukos polinkis tapti auka dėl vienokių ar kitokių jai būdingų priežasčių. Viktimiškumas gali būti skirtingo laipsnio – nedidelis, normalus, vidutinis, padidėjęs, tačiau jis nėra fatališkas, neišvengiamas. Kaip ir kiti socialiniai reiškiniai, viktimizacija ir viktimiškumas yra socialiai neišvengiami vertinant masiniu lygmeniu, t.y. tam tikras nusikaltimų aukų skaičius yra neišvengiama socialinė realybė, tačiau atskiro asmens atveju tapimas auka yra atsitiktinis reiškinys.¹²

G. Babachinaitė pažymi, kad „viktimiškumo“ sąvoka dažniausiai vartojama šalyse, esančiose į rytus nuo Lietuvos, tuo tarpu viktimizacijos sąvoka naudojama visų šalių viktimologų. „Viktimiškumo“ sąvokos kritika siejama su aukos palengvinančios nusikaltimo padarymą

---

⁹ Dignan, J. *Understanding Victims and Restorative Justice*. Berkshire, 2005. 200 p.

¹⁰ Williams, K. S. *Textbook on Criminology* (II edition). Glasgow, 1994. 68 p.

¹¹ McLaughlin E., Muncie J. *The Sage Dictionary of Criminology*. London, 2001. 312 p.

¹² Nusikalstamumo ir kitų nepageidautinų socialinių procesų prevencijos problemos bei jų sprendimas Europos valstybėse. Redaktorė Babachinaitė G. Vilnius, 2003. 211 p.

koncepcija, kurią jos autorius M. Volfngangas pateikė nužudymų pavyzdžiu, kai pati auka yra tiesioginis nužudymo katalizatorius, nes ji pirmoji pavartoja smurtą prieš būsimą nusikaltėlį ir jį išprovokuoja. Iškelta aukos kaltės dėl nusikaltimo ir įgimtos aukos koncepcija (H. Ellenbergeris), pagal kurią, įgimta auka – asmuo pritraukiantis nusikaltėlius dėl savo polinkio aukos vaidmeniui, t.y. auka-recidyvistė.¹³ S. Schaferis, funkcinės aukos atsakomybės idėjos šalininkas, pasiūlė išskirti aukų kategorijų tipologiją pagal jų atsakomybės už savo pačių viktimizaciją laipsnį.¹⁴ Šios koncepcijos vertė susimąstyti, ar aukos elgesys ir savybės gali turėti įtakos kaltininko atsakomybei ir bausmės skyrimui, tačiau buvo aršiai kritikuojamos feministiniais pagrindais, teigiant, kad kalbos apie aukos išžaginimo pagreitinimą, jos kaltę ir atsakomybę ją traktuoja kaip asmenį vertą pasmerkimo. Tuo tarpu moters pozicija neturi jokios įtakos kaltininko elgesio vertinimui, jai sukeliama „traumos sindromas“.¹⁵ Taigi, viktimiškumo sąvoka kritikuojama dėl jos santykio su žmogaus teisėmis – teigiama, kad pripažįstant, kad pati auka pasižymi tam tikromis specifinėmis savybėmis ar elgesiu, nulėmusiais kriminalinę viktimizaciją, reiškia aukos kaltės pripažinimą, o tai veda link žmogaus teisių pažeidimo: aukos smerkimo, papildomų traumų sukėlimo. Vakarų šalių viktimologai viktimiškumo sąvoką pakeičia „viktimizacijos tikimybe“, „viktimizacijos rizika“, „polinkiu patirti viktimizaciją“. Autorės nuomone, svarbu tai, kad tiek Rytų, tiek Vakarų šalių viktimologai pripažįsta viktimiškumo kaip savybės ar reiškinių egzistavimą, o naudojamos sąvokos pasirinkimas nėra toks esminis, nors galbūt iš tiesų, gerbiant žmogaus teises, reikėtų pritarti ir Vakarų pozicijai.

Visgi Lietuvoje „viktimiškumo“ sąvoka yra prigijusi jau senokai. Dar 1988 metais K. Jovaišas nagrinėdamas aukos vaidmenį tyčinių nužudymų atvejais, panaudojo „viktimumo“ sąvoką, kuri savo turiniu yra viktimiškumo sinonimas, apimančią padidintą asmens polinkį dėl subjektyvių ir objektyvių aplinkybių tapti nusikalstamų kėslių objektu.¹⁶ Dabartinė teisinė literatūra, pavyzdžiui, *Namų advokatas*, viktimiškumo sąvoką apibrėžia kaip asmens savybių visumą, kuri gali nulemti neteisingą ar neoptimalų asmens elgesį esant kriminogeninei situacijai, dėl ko padidėja tikimybė tapti nusikaltimo auka. Viktimiškumas gali būti laikomas tam tikru asmens elgesio būdu ar socialiniu reiškiniu, kuriam būdinga sunkesnis kriminogeninių situacijų prognozavimas, nesugebėjimas išvengti tokių situacijų, nusikalstamų pasikėsinių provokavimas.¹⁷

¹³ Michailovič, I. Viktimologijos raida ir perspektyvos. Vilnius, 2007. 30 p.

¹⁴ Ten pat. 32 p.

¹⁵ Ten pat. 33 p.

¹⁶ Jovaišas K. Tyčinių nužudymų viktimologinis aspektas. // Socialistinė teisė. 1988, Nr. 4. 25 p.

¹⁷ Namų advokatas. Sudarytojas Prapiestis, J. Vilnius, 2002. 993 p.

2. Viktimologinių tyrimų rūšys.

Viktimologinius tyrimus galima skirstyti pagal įvairius kriterijus – apimtį, aukų kategorijas, dažnumą, tikslus, specializuotumą¹⁸ ir kt. Pagal *apimtį* viktimologiniai tyrimai gali būti: tarptautiniai, atliekami keliose ar daugiau valstybėse (pavyzdžiui, Europos Sąjungos šalių), ir nacionaliniai, atliekami vienoje valstybėje, kurių porūšis yra lokaliniai viktimologiniai tyrimai, t.y. atskirų valstybės regionų tyrimai (pavyzdžiui Kauno miesto gyventojų viktimologiniai tyrimai). Pagal skirtingas *aukų kategorijas* skiriami prekybos žmonėmis, nusikaltimų vaikams, teisėsaugos institucijų, smurto prieš moteris, seksualinių nusikaltimų ir t.t. viktimologiniai tyrimai. Siekiant tyrimų rezultatų palyginimo ir viktimologinių tendencijų nustatymo daugelis tokių tyrimų yra atliekami periodiškai, todėl juos galima skirstyti į: nuolatinius viktimologinius tyrimus, kurie atliekami pakankamai dažnai, paprastai bent kartą per metus, ir tokius, kurie atliekami periodiškai kelių metų intervalu. Be abejo, kartais atliekami ir pavieniai viktimologiniai tyrimai, dažniausiai siekiant nustatyti atskirų aukų kategorijų kriminologinę viktimizaciją arba patikrinti kelias hipotezes teisiniuose-moksliniuose darbuose. Pagal keliamus *tikslus* viktimologiniai tyrimai gali būti fundamentalūs, atliekami pažintiniais-moksliniais tikslais ir taikomieji, siekiant įvertinti socialinę situaciją, pateikti rekomendacijas ar prevencijos priemones. Pagal *specializuotumą* R. Uscila¹⁹ viktimologinius tyrimus skirsto į atliekamus atitinkamai aukų problematikai atskleisti ir dalinius, kurie tiria ne tik aukų problematiką, todėl viktimologiją domina tik iš dalies.

Viktimologinių tyrimų klasifikacija padeda geriau suvokti šių tyrimų objektą ir reikšmę bei tiksliau suformuluoti tyrimo dalyką. Tokią viktimologijos rūšių įvairovę padiktuoja pačių aukų kategorijų įvairovė. Kadangi aukos ir nusikaltimo sąvokos yra dinamiškos, tikėtina, kad ateityje atsiras naujų viktimologinių tyrimų rūšių.

3. Pagrindiniai viktimologinių tyrimų metodai

Viktimologinių tyrimų, kaip kriminologinių, metodus galima suskirstyti į *atrankos formavimo* (siekiama pasirinkti tiriamo objekto pasireiškimų apimtį), *pirminės informacijos rinkimo* (siekiama sukaupti informaciją apie tyrėją dominančius socialinius reiškinius), šios *informacijos analizės* (tikrinamos tyrėjo iškeltos hipotezės) ir *prognozavimo* (sprendžiama apie būsimas tiriamo objekto pasireiškimų tendencijas) metodus.

---

¹⁸ Uscila R. Viktimologijos pagrindai. Vilnius, 2005. 15 p.

¹⁹ Ten pat. 16 p.

Pasirinktas *atrankos formavimo metodas* turi užtikrinti, kad tyrimo objektas būtų patikimai ištirtas. Akivaizdu, kad patikimiausiai tyrimas būtų atliktas, jeigu būtų ištirti visi objekto pasireiškimo atvejai, tačiau dėl jo dinamikos ir masto praktiškai tai padaryti yra neįmanoma, todėl masiniai tyrimai yra keičiami atrankiniais – vietoj visų tiriamųjų imama jų atrankinė aibė, t.y. dalis visos, dar vadinamos „generalinės“, aibės dalis. Atliekant bet kokius viktimologinius tyrimus svarbiausia užtikrinti tokios atrankinės aibės reprezentatyvumą – atrankinės aibės struktūra pagal esminius požymius turėtų sutapti su generalinės aibės struktūra, o kiekvienas subjektas turėti vienodą galimybę būti apklaustas²⁰. Formuojant viktimologinių tyrimų atrankinę aibę, naudojamas tikimybinės atrankos metodas – atsitiktinio populiacijos elementų pasirinkimo procesas, kai kiekvienas populiacijos elementas turi lygias, nepriklausomas galimybes būti atrinktas.

Viktimologiniuose tyrimuose iš esmės naudojamas tik vienas *pirminės informacijos rinkimo* metodas, kai pirminė informacija renkama respondentams atsakinėjant į tokius pačius klausimus maždaug tuo pačiu metu. *Apklauso* metodo pasirinkimą nulemia viktimologinių tyrimų centrinė figūra – auka, nes siekiant surinkti informaciją apie žmogų, jo patirtį, reakciją į nusikalstamą veiką, gyvenimo būdą ir kitus subjektyvius elementus, patikimiausias būdas gauti šią informaciją yra apklausti pačią auką. Skiriamos dvi apklausos formos: *anketavimas* ir *interviu*. Atliekant viktimologinius tyrimus dažniausiai šios formos taikomos sistemiškai – respondentai apklausiami interviu metu pagal iš anksto specialiai paruoštas anketas. Remiantis Didžiosios Britanijos ir JAV patirtimi, atliekant viktimologinius tyrimus, šios apklausos pagal aukos ir nusikaltėlio santykį gali būti skirstomos į:

- *apklauso, kai respondentų klausinama, nuo kokių nusikalstamų veikų jie yra nukentėję per atrankinį laikotarpį (victim surveys)*. Užduodant klausimą, pateikiami galimi atsakymų variantai bei paliekama galimybė pačiam respondentui nurodyti savo atsakymo variantą arba naudojamas vadinamas „šakos“ metodas, kai iki tinkamo atsakymo yra einama per tiesiogiai suformuluotus klausimus, nubrėžiančius tam tikras atsakymų variantų ribas, į kuriuos gali būti atsakoma tik teigiamai arba neigiamai. Kartais respondentui siūloma įvertinti atitinkamą teiginį dešimtbalėje sistemoje pagal pritarimo laipsnį. Toks klausimų pateikimo būdas efektyvus tada, kai apklausiamajam sunku duoti vienareikšmį atsakymą į vertinamojo pobūdžio klausimą.

- *apklauso, kai respondentų yra klausinama apie jų pačių padarytas nusikalstamas veikas (self-report survey)*. Nors tokia apklausos forma atsirado kartu su viktimologiniais tyrimais, ji

---

²⁰ Rudzkis T., Uscila R., Starkus S. Kriminologinių tyrimų metodika. Vilnius, 2000. 9 p.

niekada nebuvo tokia populiari tarp kriminologų dėl aukšto informacijos nuslėpimo lygio²¹, lemiančio apklausos nepatikimumą. Self-report tyrimai taip pat kritikuojami dėl subjektyvaus respondento suvokimo, kas yra nusikalstama veika, nes tokiu atveju, dalis veikų nebus praneštos, o dalis bus klaidingai įvardintos kaip tokios. Visgi, pastebėta, kad apie mažiau pavojingus nusikaltimus (Lietuvos baudžiamojoje teisėje tai atitiktų baudžiamuosius nusižengimus ir nesunkius, apysunkius nusikaltimus) pranešama žymiai rečiau, todėl egzistuoja tendencija nepranešti apie veikas (underreporting), o ne priešingai (overreporting). Kitas šios apklausų rūšies trūkumas – respondentams nėra pateikiamas tipinių atsakymų variantas, todėl išauga nusikalstamų veikų ir jų aplinkybių pamiršimo ar patirto įvykio „perdėjimo“ tikimybės.

▪ *apklausos, kai respondentų klausiama, ar jiems žinoma, apie kitų asmenų padarytas veikas.* Nors tokiu būdu gaunama kriminologinė informacija turi daugiausia trūkumų patikimumo ir objektyvumo prasme, tačiau gali būti panaudota netiesiogiai tyrinėti kriminalinę viktimizaciją.

Pastebėtina, kad specialiojoje literatūroje anglų kalba sąvoka „victim surveys“, turint omenyje „viktimologinių tyrimų“ sąvoką ir vieną iš apklausos, kaip viktimologinių tyrimų metodų, rūšies pavadinimų, verčiant į lietuvių kalbą (viktimologiniai tyrimai), tampa dviprasmiška, nes kyla klausimas, ar sąvoka „victim surveys“ reiškia viktimologinius tyrimus apskritai (kaip terminas „crime surveys“), kurie apima visas jų apklausos metodo rūšis: victim surveys, self-report surveys ir pranešimus, apie kitų asmenų padarytas veikas, ar „victim surveys“ reiškia viktimologinius tyrimus siaurąją prasme, t.y. apima tik tyrimus, kurie atliekami apklausiant respondentus apie viktimizacinę patirtį pagal iš anksto parengtus klausimus. Manytina, kad šį terminą reikėtų suprasti plačiuoju požiūriu, t.y. kaip visas tris apklausos rūšis, sudarančias viktimologinius tyrimus, tačiau atsižvelgiant į tai, kad victim surveys kaip apklausos metodų rūšis yra naudojama beveik visais viktimologinių tyrimų atvejais, o self-report ir pranešimai apie kitų asmenų teisės pažeidimus šiandien yra likę daugiau teoriniais apklausos metodais, sąvoka „victim surveys“ literatūroje anglų kalba dažnai gali reikšti atskirai tik šią dažniausiai naudojamą viktimologinių tyrimų metodų rūšį.

Pagal apklausos formą apklausos gali būti vykdomos raštu, telefonu arba asmeninio interviu metu. Apklausos, vykdomos raštu (anketos siunčiamos ir užpildytos gaunamos paštu), dažniausiai vyksta vangiai, nes respondentai nenori tam skirti laiko. Apklausa telefonu, kai kurių autorių nuomone, yra pažangiausias būdas atlikti viktimologinius tyrimus²², nes apklausiamas asmuo

²¹ Jones S., Criminology (III edition). New York, 2006. 70 p.

²² Dignan, J. Understanding Victims and Restorative Justice. Berkshire, 2005. 25 p.

turi pakankamai laiko įsigilinti į klausimus ir prisiminti įvykius, be to, jam lengviau atsakyti į „nemalonius“ klausimus (apie pajamas, šeimyninę padėtį ir pan.). Asmeninio interviu metu labai svarbus klausinėjančiojo psichologinis kontaktas su respondentu, pašalinio poveikio atsakinėjančiam vengimas. Praktikoje šios apklausos formos dažniausiai taikomos sistemiškai. Puikus to pavyzdys yra JAV vykdomi nacionaliniai viktimologiniai tyrimai (national crime victimization survey), kurie nuo 1991 m. atliekami kas šešis mėnesius apklausiant atrankinę grupę, kurią sudaro apie 86 000 namų ūkių, apimančių apie 160 000 vyresnių nei 12 metų šalies gyventojų. Atrankinė aibė yra suskirstoma į 6 grupes, kurios viena paskui kitą apklausiamos mėnesio intervalu.²³ Grupės sudaromos tokia tvarka, kad kas 6 mėnesius viena grupė yra išbraukiama iš apskaitos ir pakeičiama nauja grupe. Tokiu būdu viktimologinių tyrimų rezultatai visada išlieka reprezentatyvūs. Pirmasis ir penktasis kiekvienos grupės interviu yra atliekamas asmeninės apklausos būdu, likę atliekami telefonu.²⁴

Pirminės informacijos analizės metodai įgalina šios informacijos rinkimo metu gautus duomenis apipavidalinti vėlesnei analizei, apibendrinimams ir interpretacijoms.²⁵ Pirmiausia, šių metodų pagalba tikrinamas pirminės informacijos rinkimo instrumentų tikslumas, išsamumas ir gautų rezultatų kokybė. Tikrinant tikslumą, siekiama sužinoti, ar į kiekvieną klausimą pateiktas teisingas atsakymas, tikrinant išsamumą pašalinamos anketos, kuriose neatsakyta daugiau kaip trečdalis pagrindinių klausimų, o tikrinant kokybę žiūrimas atsakymų variantų pateikimo aiškumas ir suprantamumas. Kitas etapas – surinktos pirminės informacijos kodavimas.²⁶ Susisteminta informacija apdorojama, paprastai grupavimo būdu, kai respondantai priskiriami vienai ar kitai grupei pagal pasirinktą grupavimo požymį, o galiausiai apibendrinama. *Prognozavimo metodai* – tai specifiniai apibendrintos informacijos analizės būdai.²⁷ Prognozavimas, kaip tam tikra veikla, yra neapibrėžto pobūdžio, todėl visiškai tikslių prognozių negali būti, pakankamas ir siektinas rezultatas yra kuo labiau priartėti prie būsimos faktinės padėties.²⁸ Apibendrinant viktimologinių tyrimų pirminę informaciją dažniausiai pasitelkiamas lyginamasis metodas, kai prognozuojama atsižvelgiant į tapačią tam tikrų nusikalstamumui turinčių įtakos veiksnių raidą ir pokyčius.

---

²³ Hagan. E. F. *Research Methods in Criminal Justice and Criminology*. Boston, 2003. 188 p.

²⁴ Ten pat. 189 p.

²⁵ Rudzkis T., Uscila R., Starkus S. *Kriminologinių tyrimų metodika*. Vilnius, 2000. 20 p.

²⁶ Ten pat. 21 p.

²⁷ Ten pat. 23 p.

²⁸ Ten pat. 24 p.

Nepaisant apklausos metodo kritikos, kad apklausiantysis turi didelę įtaką tyrimo eigai ir rezultatams, bei nemaža dalis informacijos vis tiek lieka nežinoma, negalima paneigti šio metodo privalumų – galimybės surinkti subjektyvią, kitais būdais nefiksuojamą viktimologinę informaciją, išsiaiškinti interviu metu kilusius, tyrėją dominančios informacijos neaiškumus, taip pat galimybę iš respondento reakcijos spręsti apie apklausos metodo tolesnes tobulinimo kryptis. Tai, kad atliekant viktimologinius tyrimus apklausa yra dominuojantis pirminės informacijos rinkimo metodas, liudija, kad šis metodas pateisina tyrėjo jam keliamus reikalavimus.

4. Viktimologinių tyrimų privalumai ir trūkumai.

Kadangi viktimologiniai tyrimai Lietuvoje – gan naujas kriminologinės informacijos gavimo būdas, o JAV ir Didžiojoje Britanijoje šie tyrimai atliekami jau beveik penkis dešimtmečius, per kuriuos sukaupta nemaža patirtis organizuojant, vykdant bei apibendrinant šių tyrimų rezultatus, aptariant viktimologinių tyrimų privalumus ir trūkumus, tikslinga remtis šių šalių patirtimi.

Viktimologinių tyrimų *privalumai*:

- *matuoja tiek registruotą nusikalstamumą, tiek latentinį*, todėl tyrimo rezultatams neturi įtakos, ar žmonės linkę pranešti teisėsaugos institucijoms apie nusikalstamas veikas. Nacionaliniai viktimologiniai tyrimai parodo bendrą nusikalstamumo būklę šalyje, tuo tarpu K. S. Williams „Kriminologijos vadovėlyje“ pabrėžia, kad lokaliniai viktimologiniai tyrimai yra ne mažiau reikšmingi, nes išryškina konkrečių vietovių kriminologines problemas, pavyzdžiui, architektūros ir vietovės išplanavimo įtaką nusikalstamumui²⁹.

- *galimybė patikrinti oficialios kriminalinės statistikos patikimumą ir pateikti tikslesnę nei oficiali statistika latentišku nusikalstamų veiku rūšių kriminologinį įvertinimą.*

- *surenkama informacija, kurios teisėsaugos institucijos yra nepajėgios surinkti ar nefiksuoja*, kai nusikalstama veika registruojama. Taip pat galima surinkti viktimologinę informaciją baudžiamajam procesui pasibaigus bei papildomą informaciją apie auką ir viktimizacijos charakteristiką, t.y. kas yra auka – kokios socialinės grupės pasižymi specifiniu viktimiškumu, kokios to priežastys, kokioje situacijoje auka nukentėjo ir t.t.³⁰

Ko gero, labiausiai pabrėžiamas viktimologinių tyrimų privalumas yra galimybė pažvelgti į *latentinį nusikalstamumą*. Pirmiausia, pažymėtina, kad „latentinio nusikalstamumo“ sąvoka

---

²⁹ Williams, K. S. Textbook on Criminology (II edition). Glasgow, 1994. 69 p.

³⁰ Ten pat. 70 p.

kritikuojama dėl šio reiškinio analizės problemų – kokią veiką laikyti latentinę, kokią – ne, pavyzdžiui, ar vadinama latentine tokia veika, kuri nors buvo registruota, tačiau kaltinamasis teismo proceso metu buvo išteisintas arba procesas nutrauktas dėl įrodymų trūkumo, todėl pasirodo siūlymų vartoti „socialiai suvokto, bet neužregistruoto nusikalstamumo“ sąvoką.³¹ Visgi, latentinio nusikalstamumo sąvoka kriminologijoje yra prigijusi, todėl svarbiausia teisingai suvokti jos turinį. G. Sakalauskas latentines nusikalstamas veikas siūlo apibrėžti kaip teisėsaugos institucijoms nežinomas, neužregistruotas nusikalstamas veikas, nepainiojant jų su neištirtomis, neišaiškintomis veikomis, kurios teisėsaugai yra žinomos, tačiau neištirtos dėl objektyvių ar subjektyvių priežasčių.³² 1994 m. Kriminologijos vadovėlyje latentinis nusikalstamumas apibrėžiamas kaip neregistruotų nusikaltimų visuma arba paslėptas, nematomas nusikalstamumas.³³ 2003 m. Bendrosios dalies baudžiamosios teisės vadovėlyje latentinis nusikalstamumas taip pat apibrėžiamas kaip visuma nusikaltimų, kurių nežino, neišaiškina policijos, tardymo, prokuratūros ir teismo institucijos, jų neatspindi kriminalinė statistika.³⁴

Latentinio nusikalstamumo sąvoka plačiai naudojama ir užsienio mokslinėje kriminologinėje literatūroje. C. Hale, K. Hayward ir A. Wahidin „Kriminologijoje“ latentinį nusikalstamumą apibūdina kaip „juodąją“ nusikalstamumo struktūros dalį – visumą nusikalstamų veikų, apie kurias teisėsaugos institucijos neturi jokių žinių, nes aukos nėra linkę pranešti apie tam tikrą viktimizacinę patirtį. Taip pat išskiriama „pilkoji“ nusikalstamumo dalis (kuri įeina į juodąją) – veikos, apie kurias nors ir pranešama, tačiau dėl įvairių procesinių trūkumų ar teisėsaugos institucijų darbuotojų nepakankamos kvalifikacijos, nenoro ar kitų subjektyvių veiksnių vis tiek lieka neužregistruotos³⁵. E. McLaughlin ir E. Muncie latentinio nusikalstamumo sąvoką formuluoja per specifines jo savybes.³⁶

---

³¹ Sakalauskas, G. Įvadas į empirinę kriminologiją. Vilnius, 2007. 49 p.

³² Ten pat. 50 p.

³³ Kriminologija. Redaktorius Bluvšteinas J. Vilnius, 1994. 42 p.

³⁴ Baudžiamoji teisė. Trečias pataisytas ir papildytas leidimas. Sudarytojas Pavilionis V. Vilnius, 2003. 136 p.

³⁵ Hale C., Hayward K, Wahidin A., Wincup E. Criminology. New York, 2005. 42 p.

³⁶ Įdomiai latentinio nusikalstamumo sąvoką aiškina McLaughlin E. ir Muncie J. knygoje „The Sage Dictionary of Criminology“: latentinis nusikalstamumas, tai nusikalstamų veikų visuma, pasižyminti septyniomis savybėmis: pirma, visuomenės nariai nežino apie tokių veikų padarymą arba jų nepriskiria prie nusikalstamų; antra, tokios veikos nepatenka į oficialią statistiką; trečia, nėra kriminologinio teorinio pagrindo, tokių veikų pagrindai ir priežastys yra netirti; ketvirta, toks nusikalstamumas negali būti tiriamas įprastais moksliniais metodais; penkta, toks nusikalstamumas yra nekontroliuojamas; šešta, toks nusikalstamumas neatkreipia valdžios dėmesio, kuri koncentruojasi į konvencinius pažeidimus; septinta, tokios veikos nesukelia visuomenės panikos. 142 p.

Čia galima paminėti atskiriamojo (selektyviojo) teisingumo teoriją³⁷, pagal kurią valstybėje egzistuoja selektyvusis kriminalinės justicijos modelis, kuriame dominuoja institucinis aspektas, t.y. socialinė justicijos sistema negali, nesugeba „aptarnauti“ daugiau klientų, nes jos išteklių, ypač ekonominiai, itin riboti, todėl sistema pasirenka lengviausią kelią ir iš įvairių kriminalinės justicijos dėmesį atkreipusių asmenų atsirenka (užregistruoja pranešimus apie galimai tokių asmenų padarytas veikas) tuos, kurie mažiausiai socializuoti, nes tokiu atveju egzistuoja didesnė sėkmingo baudžiamojo proceso tikimybė, o kartu sudaromas efektyvus teisėsaugos institucijų darbo vaizdas. K. S. Williams nurodo, kad policija nėra linkusi registruoti nusikaltimus, kurie atrodo per daug kasdieniški ir buitiški, kad būtų verta pradėti tyrimą, taip pat, kai trūksta įrodymų ir „aišku“, kad kaltininkas nebus surastas. Dažniausiai tai atvejai, kai netikima auka, neaišku, ar veika buvo nusikaltimas ar ne arba laikoma mažareikšme³⁸.

Viktimologiniai tyrimai parodė, kad latentinis nusikalstamumas sudaro didžiąją viso nusikalstamumo dalį. Jeigu užregistruojama tik santykinai nedidelė nusikalstamų veikų dalis, galbūt neverta sisteminti teisėsaugos institucijų surinktos informacijos ir vietoj oficialios statistikos remtis nuolat atliekamais viktimologiniais tyrimais? Juk kaip minėta, viktimologiniai tyrimai apima tiek registruotas, tiek neregistruotas nusikalstamas veikas. Deja, nežinant užregistruotų veikų apimties, nebūtų galima apibrėžti, latentinio nusikalstamumo apimties, be to, kaip viktimologiniai tyrimai gali geriau įvertinti aukšto latentškumo nusikalstamų veikų rūšių paplitimą, taip oficiali statistika išimtinai gali įvertinti kriminologinę charakteristiką veikų, kurios nepatenka į viktimologinių tyrimų objektą, pavyzdžiui, nužudymai, bei nusikalstamos veikos, kurios padaromos palyginti retai, nes tikimybė, kad tokių veikų aukos pateks į viktimologinio tyrimo atrankinę aibę yra nedidelė. Viktimologiniai tyrimai kritikuojami ir dėl kitų *trūkumų*:

- *neįmanoma nustatyti absoliučiai tikslaus bendro nusikalstamumo lygio, nes tam tikros veikos negali būti tiriamos, pavyzdžiui, nusikaltimai be aukų, todėl dalis aukų kategorijų lieka už viktimologinių tyrimų galimybių ribų. Šie tyrimai labiau tinka atskirų nusikalstamų veikų rūšių viktimologiniam vertinimui.*³⁹

- *didelė viktimologinių tyrimų, apimančių plačią atrankinę grupę, kaina;*
- *geografinio nusikalstamų veikų pasiskirstymo neatitikimas respondentų pasiskirstymui;*⁴⁰

³⁷ Plačiau: Dobryninas A. Atskiriamasis teisingumas. Jurisprudencija. 2001. T. 20 (12). 107-112 p.

³⁸ Williams, K. S. Textbook on Criminology (II edition). Glasgow, 1994. 73 p.

³⁹ Hagan, E. F. Research Methods in Criminal Justice and Criminology. Boston, 2003. 195 p.

⁴⁰ Ten pat. 193 p.

▪ *atrankinės aibės reprezentatyvumas*, kadangi tyrimų respondentai dažnai atrenkami atsitiktinai, sunku užtikrinti atrankinės aibės atitikimą pagrindinėms visuomenės charakteristikoms.

▪ *neteisingi atsakymai* arba *nenoras informuoti*, todėl turėtų būti numatoma neigimo paklaida respondentų atsakymuose, nes žmonės, yra linkę pateikti netikslią informaciją, kai jų klausiama apie „jautrias“ temas, pavyzdžiui, pajamas, politines pažiūras, seksualinę orientaciją, išsilavinimą, taip pat ir kriminalinę viktimizaciją⁴¹. Galimas ir priešingas variantas, kai respondentas, siekdamas greičiau pabaigti interviu neigia nukentėjęs nuo nusikalstamos veikos.

▪ *netikslus įvykio interpretavimas*. Pavyzdžiui, tai, kas laikoma pavogta, iš tikrųjų buvo pamesta. Kita vertus, respondentas praneša apie nusikalstamą veiką tik tada, kai ją tokia laiko, todėl dažniausiai įvardijami nusikalstamos veikos asmeniui ir nuosavybei.

▪ „atminties nykimo“ (recall decay) fenomenas⁴² pasireiškiantis tuo, kad kuo daugiau laiko praeina nuo viktimologinio įvykio iki apklausos momento, tuo labiau respondentas yra linkęs apie tokį įvykį pamiršti. K.S. Williams pažymi, kad labiau išsilavinę žmonės turi geresnę atmintį⁴³;

▪ *teleskopinis efektas*, tai įvykių paslinkimas laike į priekį, kai respondentas teigia, kad nusikalstama veika įvyko klausiamo laikotarpio metu, nors taip nėra. Viena vertus, tai gali būti noras įtikinti klausiančiajam arba išsipasakoti, ypač jei įvykis aukai buvo svarbus. Kita vertus, jei respondentą iš tikrųjų sukretė viktimizacinis įvykis, jis gali būti šios nusikalstamos veikos atžvilgiu praradęs tikslią atmintį - svarbūs įvykiai gali atrodyti kaip „įvykę vakar“.⁴⁴

▪ *Nepranešimas ir perdėtas informavimas*, tai situacijos, kai auka nenori pranešti apie kaltininką, nes tai jos giminaitis, pažįstamas ir t.t. arba nuo to paties nusikaltimo nukentėjus daugiau nei vienam asmeniui ir jiems visiems apklausoje pranešus, apie viktimologinį įvykį, bus užregistruotos kelios veikos, nors iš tikrųjų buvo padaryta tik viena;⁴⁵

▪ *apklausiančiojo poveikis*, nuo jo pozicijos ir elgesio gali priklausyti ar respondentas noriai sutiks atsakyti į klausimus ir ar iš viso sutiks dalyvauti apklausoje;

▪ *mechaninės klaidos*, atvejai, kai dėl sugadintos anketos neįmanoma įvertinti atsakymų.

Trumpai galima paminėti metodus, kaip bandoma išvengti tokių viktimologinių tyrimų defektų. JAV, kurioje nacionaliniai viktimologiniai tyrimai atliekami kas šešis mėnesius, yra

⁴¹ Hagan, E. F. *Research Methods in Criminal Justice and Criminology*. Boston, 2003. 192 p.

⁴² Ten pat. 21 psl. Plačiau apie šį fenomeną – Gottfredson M. R., M.J. Hindelang. *Panel for Evaluation*. 1977. 21 p.

⁴³ Williams, K. S. *Textbook on Criminology* (II edition). Glasgow, 1994. 72 p.

⁴⁴ Hale C., Hayward K, Wahidin A., Wincup E. *Criminology*. New York, 2005. 50 p.

⁴⁵ Michailovič, I. *Viktimologijos raida ir perspektyvos*. Vilnius, 2007. 18 p.

taikomas *sąrašo* metodas, kai pirmą kartą apklausiant respondentą pažymima, kada buvo nurodytas viktimizacinis įvykis, vėlesnės apklausos metu (iš viso tas pats respondentas apklausiamas šešis kartus, kol grupė, kurios sudėtyje jis yra, rotacijos būdu pašalinama iš respondentų sąrašų) respondentui nurodžius naują nusikalstamą veiką, tikrinama, ar tai nėra „teleskopinis efektas“. *Atvirkštinis informacijos patikrinimas*, kai siekiama patvirtinti elgesį grupės respondentų, kurios elgesį tyrėjas jau žino ir nustatyti tokios elgsenos skirtumus, siekiant įvertinti atsirandančią paklaidą. JAV pirmą kartą toks patikrinimas buvo atliktas 1976 m. Vašingtone ir Baltimorėje apklausiant jau atliktų viktimologinių tyrimų respondentus, kurie nurodė nukentėję nuo nusikaltimų. Nustatyta, kad kas penktas apklaustasis, kuris apie įvykį teisėsaugos institucijoms buvo pranešęs prieš mėnesį, pakartotinai apklausiant nenurodė, kad buvo nukentėjęs, o ypač ryškus „atminties nykimas“ pasireiškė apklausiant tuos respondentus, kurie buvo nukentėję prieš daugiau nei pusmetį.⁴⁶

Apibendrinant, galima teigti, kad *dėl įvairių metodologinių kliūčių viktimologiniai tyrimai neturėtų būti laikomi tikrojo nusikalstamumo lygio rodikliu, tačiau jie turi pranašumą lyginant su oficialia nusikalstamumo statistika, nes tiria tiek registruotas nusikalstamas veikas, tiek latentinį nusikalstamumą, suteikia galimybę gauti papildomą informaciją apie aukos charakteristikas, nusikalstamos veikos padarymo būdingesnes situacijas bei aukos požiūrį į teisėsaugos institucijų darbą padedant aukai ir užtikrinant jos tolesnį saugumą. Be to, analizuojant kriminologinę nusikalstamumo situaciją, informacija, gauta atliekant viktimologinius tyrimus ir oficiali nusikalstamumo statistika, turi būti vertinama sistemiškai, nes viktimologiniai tyrimai geriau atspindi tam tikrų pavienių nusikalstamų veikų rūšių kriminologinę charakteristiką, tuo tarpu oficiali nusikalstamumo statistika apima tokias nusikalstamų veikų rūšis, kurios neįeina į viktimologinių tyrimų objektą.*

5. Viktimologinių tyrimų ištakos, prielaidos ir raida Lietuvoje

Prieš pereinant prie Lietuvos viktimologinių tyrimų analizės, tikslinga trumpai aptarti, esminius jų raidos pasaulyje ir Lietuvoje etapus bei tolesnio formavimosi prielaidas Lietuvoje.

Viktimologiniai tyrimai, kaip sąlygiškai savarankiška tyrimų kryptis, pradėjo formuotis po Antrojo pasaulinio karo išaugus aukų skaičiui. Teoriniu ir praktiniu tokių tyrimų pagrindu tapo 1948

---

⁴⁶ Hagan, E. F. *Research Methods in Criminal Justice and Criminology*. Boston, 2003. 197 p.

metais vokiečių kriminologo Hans fon Hentig monografija „Nusikaltėlis ir auka“⁴⁷. Pirmieji masiniai viktimologiniai tyrimai buvo atlikti JAV praėjusio amžiaus septintajame dešimtmetyje, siekiant nustatyti latentinio nusikalstamumo apimtį. Po 1967 m. JAV Prezidento Nusikalstamumo komisijos inicijuotų tyrimų sekė kasmetiniai Teisės statistikos biuro Nacionaliniai nusikalstamumo tyrimai, kurie šiandien vadinami Nacionaliniais kriminalinės viktimizacijos tyrimais.⁴⁸ Didžiojoje Britanijoje pirmas svarbesnis viktimologinis tyrimas buvo atliktas Londone 1977 m. Sparks'o, Genn'o ir Dodd'o. Nacionalinis britų nusikalstamumo tyrimas buvo atliktas 1982 m., o nuo 2001 m. Vidaus reikalų departamento (Home Office) atliekamas kasmet.⁴⁹

Per kelis dešimtmečius viktimologinių tyrimų reikšmė buvo pripažinta ir tarptautiniu lygiu įvairiuose tarptautinių organizacijų dokumentuose, tarp kurių paminėtini – Europos Tarybos Ministrų Komiteto rekomendacija Nr. R (87) 21 „Dėl pagalbos nukentėjusiesiems ir viktimizacijos prevencijos“⁵⁰, rekomenduojanti narėms organizuoti, finansuoti, remti viktimologinius tyrimus tiek nacionaliniu, tiek tarptautiniu lygmeniu; Europos Tarybos Ministrų Komiteto rekomendacija Nr. R (91) 11 „Dėl seksualinio išnaudojimo, pornografijos, prostitucijos ir prekybos žmonėmis“⁵¹, rekomenduojanti narėms siekiant efektyvesnės kovos su tokiais nusikaltimais, atlikti šių veikų aukų tyrimus, siekiant išsiaiškinti tokių nusikaltimų paplitimą ir aukų poreikius. Taip pat paminėtinas 2000 metais JAV teisingumo departamento nusikaltimų aukų skyriaus išleistas mokslinis-praktinis leidinys „Naujos kryptys: pagalba aukoms ir jų teisės XXI amžiuje“⁵², kuriame apžvelgiami išsivysčiusių demokratinių šalių laimėjimai teikiant praktinę pagalbą nusikaltimų aukoms, bei numatomos tolesnės aukų problemų sprendimo perspektyvos. Šiame leidinyje siekiant tarptautinės pagalbos aukoms, rekomenduojama remti tarpkultūrinius ir tarpnacionalinius viktimizacijos, smurto tyrimus bei pagalbos aukoms tyrimus.⁵³

---

⁴⁷ Tarptautinis viktimologinis tyrimas Lietuvoje 1997 m. Baigiamoji ataskaita. Įvadas. Teisės institutas. Vilnius, 1997. Prieiga internete: : <http://www.nplc.lt/stat/auk/auk3.htm>

⁴⁸ Conklin, E J. Criminology. 421 p.

⁴⁹ Ten pat. 422 p.

⁵⁰ Europos Tarybos Ministrų Komiteto rekomendacija Nr. R (87) 21 „Dėl pagalbos nukentėjusiesiems ir viktimizacijos prevencijos“. Randakevičienė I. Pagrindinės Europos Tarybos rekomendacijos baudžiamojo proceso srityje. Vilnius, 2006. 79-83 p.

⁵¹ Europos Tarybos Ministrų Komiteto rekomendacija Nr. R (91) 11 „Dėl seksualinio išnaudojimo, pornografijos, prostitucijos ir prekybos žmonėmis“. Recommendation No R (91) 11 of the Committee of Ministers to Member States concerning sexual exploitation, pornography and prostitution of, and trafficking in, children and young adults. Tekstas anglų kalba. Prieiga internete: <http://www.coe.int/legal>

⁵² New Directions from the Field: Victims' Rights and Services for the 21st Century. US Department of Justice Office for Victims of Crime. Washington, 2000. Prieiga internete: <http://www.ojp.usdoj.gov/ovc/new/directions/>

⁵³ Nusikalstamumo ir kitų nepageidautinų socialinių procesų prevencijos problemos bei jų sprendimas Europos valstybėse. Redaktorė Babachinaitė G. Vilnius, 2003. 233 p.

Viktimologinių tyrimų lyginamasis potencialas, skirtingų šalių oficialios statistikos palyginimo problemos ir siekis tirti nusikalstamumą mažiau išsivysčiusiose šalyse lėmė tarptautinių viktimologinių tyrimų atsiradimą.⁵⁴ Jau nuo 1989 m. Jungtinių Tautų Organizacija (toliau JTO) iniciavo tarptautinius viktimologinius tyrimus įvairiose pasaulio šalyse pagal vieningą Jungtinių Tautų Tarpreregioninio nusikalstamumo ir teisės tyrimų instituto (toliau – UNICRI – Roma) parengtą metodiką, įgyvendinant projektą „Tarptautinis nusikaltimų aukų tyrimas“ (International Crime Victim Survey). Tokius tyrimus JTO inicijuoja kas ketverius metus jau beveik du dešimtmečius.⁵⁵ Lietuvoje jie pirmą kartą buvo atlikti 1997 m.⁵⁶, tačiau reikia pažymėti, kad viktimologijos mokslas iki tol jau buvo pradėjęs formuotis.

1981 m. publikuotas pirmasis fundamentalus veikalas „Viktimologinė problematika Lietuvoje“, advokatė, teisės mokslų daktarė Z. Šličytė publikavo monografiją „Viktimologijos duomenų panaudojimas advokatų veikloje“⁵⁷, kurioje viktimologiniai duomenys įvardijami kaip aplinkybių visuma, charakterizuojanti aukos kaip fizinio objekto, asmens, organizmo elgesį iki ir po nusikaltimo padarymo.⁵⁸ Z. Šličytė taip pat tyrė aukos kaltės bei aukos ir kaltininko santykių, iki nusikaltimo padarymo įtaką baudmės individualizavimui, t.y. kaip tokie viktimologiniai duomenys gali būti panaudoti ginant auką arba kaltininką teisme, taip pat nagrinėjo išžagininimų viktimologinius aspektus. Vėlesni Lietuvos kriminologai taip pat nagrinėjo viktimologinius išžagininimų ir tyčinių nužudymų aspektus. K. Jovaišas tyrė aukos vaidmenį, jos galimybę užkirsti kelią nusikaltimui arba jį išprovokuoti tyčinio nužudymo atveju. Jis teigė, kad tarp nukentėjusiojo poelgių ir kaltininko atsakomosios reakcijos į juos egzistuoja glaudus ryšys ir priklausomybė, todėl nukentėjusiajam gali būti perkeliama dalis kaltės. Dauguma potencialių aukų pačios išsirenka sau žudikus.⁵⁹ Tirdamas aukos kaltės faktorių išžagininimų atvejais, K. Jovaišas taip pat nagrinėjo aukos ir nusikaltėlio santykių iki nusikaltimo padarymo, vidinės kultūros įtaką nusikaltimo padarymo faktui ir galimą to išraišką baudmės skyrimui.⁶⁰ G. Babachinaitė tyrinėdama nepilnamečių išžagininimų moralinius

---

⁵⁴ Zvekić U. Criminal Victimization across the Globe. Straipsnis anglų kalba. Prieiga internete: http://www.unafei.or.jp/english/pdf/PDF_rms_all/no56.pdf

⁵⁵ Plačiau apie UNICRI – Roma atliekamus tarptautinius nusikaltimų aukų tyrimus UNICRI interneto svetainėje: <http://www.unicri.it/www/analysis/icvs/index.php>

⁵⁶ Lietuvos Respublika, atkūrus nepriklausomybę JTO nare vėl tapo 1992 m. Taip pat pažymėtina, kad apklausos atlikimo ir tyrimo publikavimo metai dažniausiai skiriasi, todėl literatūroje tas pats tyrimas gali būti įvardintas kaip atliktas skirtingais metais.

⁵⁷ Uscila R. Viktimologijos pagrindai. Mokslo aidai. Vilnius, 2006. 14 p.

⁵⁸ Šličytė Z. Viktimologijos duomenų panaudojimas advokato veikloje. Vilnius, 1981. 30 p.

⁵⁹ Jovaišas K. Tyčinių nužudymų viktimologinis aspektas // Socialistinė teisė. 1988, Nr. 4. 26 p.

⁶⁰ Jovaišas K. Išžagininimų viktimologinis aspektas // Socialistinė teisė. 1988, Nr. 2. 28 p.

aspektus pažymėjo, kad tiriant šiuos nusikaltimus, itin svarbu baudžiamajame procese nustatyti teisingą visų nusikaltimo aplinkybių, ypač nusikaltėlio ir aukos elgesio moralinį vertinimą, taip pat skiriant bausmę nepilnamečiui reikia atsižvelgti į biopsichologinius skirtingų lyčių jaunuolių brendimo ypatumus⁶¹, vengti „buitinės“ moralės⁶² ir skirtingų lyčių vertinimo stereotipų.

Nepaisant 1997 m. tarptautinio viktimologinio tyrimo Lietuvoje metu gautos vertingos kriminologinės informacijos, Lietuvos teisės doktrinoje tarptautiniai viktimologiniai tyrimai buvo kritikuojami dėl užsienio užsakovų interesų tenkinimo, metodikų nepritaikomumo, gautų rezultatų netaikymo prevencinėje veikloje. R. Uscilos nuomone, egzistuoja primityvus modelis – tyrimas inicijuojamas iš šalies, atsiunčiamos anketos, samdoma organizacija, kuri atlieka apklausas, nelabai suvokdama, ką ir kaip daro, vėliau pateikiamos ataskaitos, kurios neva atspindi tikrąją padėtį⁶³. Nors suvoktas nacionalinių viktimologinių tyrimų poreikis, tačiau situacija keitėsi pamažu.

2003 m. įvesta „Nukentėjusio fizinio asmens arba juridinio asmens (civilinio ieškovo) statistinė kortelė Nr. 50“⁶⁴. Iki tol jokia detalesnė informacija apie auką nebuvo renkama. Naujojoje statistinėje kortelėje be pagrindinės asmens informacijos, turėjo būti įrašomi duomenys apie aukos išsilavinimą, vaiko šeimyninę padėtį, užimtumą, nusikalstamos veikos padarymo aplinkybes ir žalą. 2006 m. ši statistinė kortelė nežymiai pakeista detalizuojant ikiteisminio tyrimo pabaigą ir asmenis registruojančius veiką.⁶⁵ 2003 m. taip pat atliktas dar vienas platus viktimologinis tyrimas Lietuvoje, pagal apklaustų gyventojų skaičių prilygstantis tarptautiniams 1997 m. ir 2000 m. tyrimams, Lietuvoje Jungtinių Tautų vystymo programos (toliau JTVP) „Parama įgyvendinant Nacionalinį žmogaus teisių rėmimo ir apsaugos veiksmų Lietuvos Respublikoje planą“ ribose⁶⁶.

2003 m. viktimologinių tyrimų raidai svarbūs dar vienu įvykiu - LR Seimas patvirtino „Nusikaltimų kontrolės ir prevencijos programą“, kurioje pažymima, kad oficialioji statistika tik iš dalies atskleidžia kriminogeninę situaciją, nes dalis nusikaltimų lieka neužregistruota dėl įvairių

---

⁶¹ Babachinaitė G. Nepilnamečių padarytų išžagininimų moraliniai aspektai // Socialistinė teisė. 1989, Nr. 4. 12 p.

⁶² Buitinė moralė – tai visuomenės sąmonės priimta moralinių normų visuma, paprastai pasižyminti konservatyvumu. Ten pat. 13 p.

⁶³ Uscila R. Viktimologijos pagrindai. Vilnius, 2005. 14 p.

⁶⁴ Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministro įsakymas „Dėl nusikalstamų veikų, jas padariusių asmenų bei nukentėjusių asmenų centralizuotos apskaitos instrukcijos patvirtinimo. Valstybės žinios. 2003, Nr. 50-2230; Kortelės pavyzdys – prieiga internete: <http://www.nplc.lt/stat/kort/kort.htm>

⁶⁵ Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministro įsakymas „Dėl Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministro 2003 m. gegužės 8 d. įsakymo Nr. 1V-160 "Dėl Nusikalstamų veikų, jas padariusių asmenų bei nukentėjusių asmenų centralizuotos apskaitos instrukcijos patvirtinimo" pakeitimo“. Valstybės žinios. 2006, Nr. 79-3118;

⁶⁶ Omeny turimas Dobrynino A. ir Gaidžio V. 2003m. viktimologinis tyrimas Lietuvoje. Tyrimo rezultatai ir analizė knygoje: Dobryninas A., Gaidys V. Ar saugi Lietuvos visuomenė? Jungtinių tautų vystymo programa. Vilnius, 2004.

priežasčių: nepasitikėjimo teisėsaugos institucijomis, nusikaltėlių keršto baimės, viešumo vengimo ir kitų, o realiai apibūdinti situaciją gali padėti tik įvairūs viktimologiniai tyrimai, kurie įvardijami kaip prioritetinga nusikaltimų aukų socialinės teisinės apsaugos politikos kryptis. Tarp subjektų, kurie tiesiogiai dalyvauja nusikaltimų prevencijoje ir kontrolėje nurodytos Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras (toliau – NPLC) ir Teisės institutas.⁶⁷

Įgyvendinant šią prevencinę programą, 2004 m. atliktas NPLC viktimologinis tyrimas „Lietuvos gyventojų faktinė nusikalstamų veikų patirtis 2004 metais“⁶⁸, 2005 m. trečią kartą prisijungus prie JT „Tarptautinio nusikaltimų aukų tyrimo“, atliktas tyrimas „Nusikalstamų veikų patirtis Lietuvoje 2005 metais“⁶⁹, o jo pagrindu, t.y. taikant tą pačią metodologiją ir klausimyną, atliktas 2007 m. tyrimas „Nusikalstamų veikų patirtis Lietuvoje 2006 metais“⁷⁰. Taigi, kol kas NPLC sėkmingai įgyvendina išsikeltą tikslą atlikti nacionalinius viktimologinius tyrimus kasmet.

Vis dėlto, kai kurie kriminologai nėra nusiteikę optimistiškai ir pažymi, kad teisėsaugos institucijos į viktimologinius tyrimus žiūri kritiškai, todėl apie nusikalstamumo būklę šalyje ir toliau dažniausiai sprendžiama iš oficialios statistikos, o viktimologiniai tyrimai išlieka tik kriminologų tyrimų dalyku.

---

⁶⁷ Lietuvos Respublikos Seimo nutarimas „Dėl nacionalinės nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programos patvirtinimo“. Valstybės žinios. 2003, Nr.32-1318;

⁶⁸ Lietuvos gyventojų faktinė nusikalstamų veikų patirtis 2004 metais. Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras. Vilnius, 2005. Prieiga internete: <http://www.nplc.lt/stat/auk/auk3.htm>

⁶⁹ Nusikalstamų veikų patirtis Lietuvoje 2005 m. Reprezentatyvi Lietuvos gyventojų apklausa. Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras. Vilnius, 2006. Prieiga internete: <http://www.nplc.lt/stat/auk/auk3.htm>

⁷⁰ Nusikalstamų veikų patirtis Lietuvoje 2006 m. Reprezentatyvi Lietuvos gyventojų apklausa. Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras. Vilnius, 2007. Prieiga internete: <http://www.nplc.lt/stat/auk/auk3.htm>

II. Tarptautiniai ir nacionaliniai viktimologiniai tyrimai Lietuvoje.

1. Subjektai atliekantys viktimologinius tyrimus Lietuvoje ir šių tyrimų lyginamosios analizės problema

Kaip jau minėta, viktimologinių tyrimų Lietuvoje pradžia siejama su Z. Šličytės, K. Jovaišo ir G. Babachinaitės moksliniais viktimologiniais darbais. Pastaruoju metu viktimologinius klausimus tyrinėja ir A. Dobryninas, G. Babachinaitė, I. Michailovič, R. Uscila, kurie savo darbuose keliamoms hipotezėms patikrinti kartais pasitelkia nedidelius, konkretizuotus viktimologinius tyrimus nukreiptus į tam tikrų nusikalstamų veikų aukų problematikos analizę.

Kita vertus, per dešimtmetį Lietuvoje buvo atliktas ne vienas platesnis kriminalinės viktimizacijos tyrimas. Šiandien galima išskirti du pagrindinius šiuos tyrimus atliekančius subjektus Lietuvoje – *Teisės institutą*⁷¹ (toliau - Institutas) ir *Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centrą*⁷² (toliau – NPLC). Taip pat galima paminėti 2003 m. A. Dobrynino ir V. Gaidžio viktimologinį Lietuvos gyventojų tyrimą, atliktą įgyvendinant JT Vystymo programą „Parama įgyvendinant Nacionalinį žmogaus teisių rėmimo ir apsaugos veiksmų Lietuvos Respublikoje planą“.

NPLC viktimologinės stebėsenos ir latentinio nusikalstamumo tyrimų prielaidas sudaro Nusikaltimų aukų socialinės ir teisinės apsaugos programa bei Nacionalinės nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programos 2005–2006 metų įgyvendinimo priemonių planas.⁷³ Tyrimų metodikoje numatyta viktimologinius tyrimus atlikti kiekvienais metais, kartu daryti jų lyginamąją analizę, įvertinant realią nusikalstamumo būklę Lietuvoje, pateikiant konkrečias išvadas ir rekomendacijas dėl nusikaltimų aukų teisinės ir socialinės apsaugos gerinimo. NPLC viktimologiniai tyrimai atliekami pagal vieningą klausimyną, kurį sudaro apie 80 % nekintančių klausimų, kitą dalį skiriant

---

⁷¹ Teisės institutas – tai valstybės mokslo įstaiga, įkurta 1991 m., siekiant koordinuoti teisės sistemos ir teisinių institucijų reformą, derinti ją su valstybėje vykdoma ekonomine ir socialine pertvarka. Institutas, siekdamas užtikrinti nuolatinę viktimologinę stebėseną ir viešą jos rezultatų skelbimą, yra prisijungęs prie tarptautinio projekto „Tarptautinis nusikaltimų aukų tyrimas“ (International Crime Victim Survey), kuriame Lietuva dalyvauja nuo 1997 metų. Dalyvaujant projekte Lietuvoje buvo atlikti trys viktimologiniai tyrimai: tarptautinis viktimologinis tyrimas Lietuvoje 1997 m., tarptautinis nusikalstamų veikų tyrimas Vilniuje 2001 m. ir tarptautinis viktimologinis tyrimas Lietuvoje 2006 m. Informacija iš Teisės instituto interneto svetainės. Prieiga internete: <http://www.teise.org/>

⁷² Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras – tai nesiekianti pelno viešoji įstaiga, įsteigta 1997 m., kaupianti informaciją apie nusikalstamumą, jo priežastis, sąlygas ir prevenciją, organizuojanti ir atliekanti mokslinius ir kitus taikomojo pobūdžio tyrimus nusikalstamumo prevencijos srityje. Informacija iš NPLC interneto svetainės. Prieiga internete: <http://www.nplc.lt/>

⁷³ Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas „Dėl Nacionalinės nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programos 2005–2006 metų įgyvendinimo priemonių plano patvirtinimo“ Valstybės žinios. 2005, Nr. 6-158

naujos nusikalstamumo problematikos tyrimui.⁷⁴ Įgyvendindamas minėtas programas NPLC nuo 2004 metų atlieka viktimologinius tyrimus kiekvienais metais: 2005 m. atliktas tyrimas „Lietuvos gyventojų faktinė nusikalstamų veikų patirtis 2004 metais“⁷⁵, 2006 m – „Nusikalstamų veikų patirtis Lietuvoje 2005 metais“⁷⁶ ir 2007 m viktimologinis tyrimas – „Nusikalstamų veikų patirtis Lietuvoje 2006 metais“⁷⁷.

Taigi, nors šiandien turime įvairaus masto: tarptautinių, nacionalinių ir lokalinių viktimologinių tyrimų, tačiau vertinant jų duomenis atskirai, galima nustatyti tik momentinę Lietuvos gyventojų viktimiškumo lygį. Siekiant atskleisti tam tikras nusikalstamumo ir viktimiškumo tendencijas būtina atlikti tokių tyrimų rezultatų lyginamąją analizę. Viktimologinius tyrimus atliekančiais subjektais „Nusikalstamų kontrolės ir prevencijos programoje“ įvardijami du subjektai – Institutas ir NPLC, kurių skirtingos veiklos sritys: Institutas atlieka įvairių sričių kriminologinius tyrimus, tame tarpe ir viktimologinius, o NPLC orientuota į aukų prevenciją, lemia skirtingų apklausų metodikų pasirinkimą. Vadinas, iš Lietuvos gyventojų kriminalinės viktimizacijos tyrimų gautos informacijos visumos galima spręsti tik apie bendras nusikalstamumo ir viktimizacijos charakteristikas, o detalesnę visų viktimologinių tyrimų sisteminę lyginamąją analizę atlikti sunku dėl juos atliekančių subjektų skirtingų metodikų taikymo.

Šią problemą galima spręsti grupuojant viktimologinius tyrimus pagal juos atlikusius subjektus, užtikrinant vienodos metodologijos taikymą visų tyrimų atžvilgiu ir galimybę atlikti lyginamąją analizę tokios grupės elementų viduje. Taigi, galima išskirti:

▪ **1997 m., 2000 m., 2006 m.**, Instituto atliktus tarptautinius viktimologinius tyrimus. Kadangi 1997 ir 2006 metų tyrimai buvo skirti įvertinti visos šalies gyventojų viktimizaciją, o 2000 metų tyrimas buvo atliktas tik Vilniuje, lyginamuoju aspektu galima gretinti 1997 ir 2006 metų tyrimus, tačiau gyventojų viktimiškumas yra dinamiška savybė, todėl nagrinėjant gyventojų viktimizacijos charakteristikas, tikslingiau *skirti 1997 ir 2006 metų tyrimus bendrai gyventojų viktimiškumo tendencijos analizei.*

---

⁷⁴ Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centro viktimologinių tyrimų metodologija. Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras. Vilnius, 2005. Prieiga internete: <http://www.nplc.lt/stat/auk/auk3.htm>

⁷⁵ Lietuvos gyventojų faktinė nusikalstamų veikų patirtis 2004 metais. Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras. Vilnius, 2005. Prieiga internete: <http://www.nplc.lt/stat/auk/auk3.htm>

⁷⁶ Nusikalstamų veikų patirtis Lietuvoje 2005 m. Reprezentatyvi Lietuvos gyventojų apklausa. Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras. Vilnius, 2006. Prieiga internete: <http://www.nplc.lt/stat/auk/auk3.htm>

⁷⁷ Nusikalstamų veikų patirtis Lietuvoje 2006 m. Reprezentatyvi Lietuvos gyventojų apklausa. Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras. Vilnius, 2007. Prieiga internete: <http://www.nplc.lt/stat/auk/auk3.htm>

▪ **2004 m., 2005 m., 2006 m.,** NPLC atliktus viktimologinius tyrimus Lietuvoje. Kadangi šie tyrimai yra atlikti pagal vieningą metodiką tris metus iš eilės ir atspindi būtent to laikotarpio, kuris „iškrenta“ iš Instituto atliktų tyrimų, viktimizacijos bruožus, tikslinga šiuos tyrimus panaudoti detalesnei gyventojų viktimiškumo ir viktimizacijos analizei.

2. Lietuvos gyventojų kriminologinės viktimizacijos charakteristika paskutiniame dešimtmetyje

2.1. Tarptautinių ir nacionalinių viktimologinių tyrimų metodika

Kadangi viktimologinių tyrimų reprezentatyvumą užtikrina tinkamos viktimologinių tyrimų metodikos pasirinkimas, 1 lentelėje pateikiama esminė informacija apie atrankinės aibės imtį, tyrimo objektą, atrankos metodą, tyrimo atlikimo apimtis teritoriniu aspektu ir respondentų apklausos būdą, bei aptariami pagrindiniai viktimologinių tyrimų atrankos struktūros neatitikimai demografiniam-sociologiniam šalies gyventojų kontekstui.

Viktimologinių tyrimų metodika

1 lentelė⁷⁸

Tyrimo publikavimo metai	1997 M.	2001 M.	2005 M.	2006 M.	2006 M.	2007 M.
Tyrimo metai ⁷⁹	1996 m.	2000 m.	2004 m.	2005 m.	2005 m.	2006 m.
Respondentų sk.	1000	1526	1003	1006	2000	1000
Tyrimo objektas	16-65+ m. gyventojai ⁸⁰	16-70+ m. gyventojai ⁸¹	15-75 m. gyventojai	15-74 m. gyventojai	16+ metų gyventojai	15-75 m. gyventojai
Atrankos metodas	atsitiktinė atranka	atsitiktinė atranka	daugiapakopė stratifikuota tikimybinė atranka	daugiapakopė tikimybinė atranka		daugiapakopė tikimybinė atranka
Tyrimo lokacija	19 miestų 60 miestelių	Vilniaus miestas	visa šalies teritorija	19 miestų 56 kaimuose		19 miestų 60 kaimuose
Apklauskos būdas	apklausa	asmeninė respondentų apklausa	standartizuotas interviu ⁸²	interviu respondento namuose		interviu respondento namuose

⁷⁸ Autorės sudaryta lentelė, remiantis: Instituto atliktais tarptautiniais viktimologiniais tyrimais Lietuvoje 1997, 2006 metais ir Vilniuje 2001 metais bei 2004-2006 metais NPLC atliktais nacionaliniais viktimologiniais tyrimais: „Lietuvos gyventojų faktinė nusikalstamų veikų patirtis 2004 metais“, „Nusikalstamų veikų patirtis Lietuvoje 2005 metais“ ir „Nusikalstamų veikų patirtis Lietuvoje 2006 metais“.

⁷⁹ Turimi omeny metai, kurių viktimizacinę charakteristiką atspindi atitinkamas tyrimas.

⁸⁰ Apklausoje dalyvavę respondentai buvo suskirstyti į kelias amžiaus grupes, pradedant 16-24 ir baigiant 65 metų ir vyresniais, todėl neaiški apatinė respondentų amžiaus riba.

⁸¹ Apklausoje dalyvavę respondentai buvo suskirstyti į kelias amžiaus grupes, pradedant 16-19 ir baigiant 70 metų ir vyresniais, todėl neaiški apatinė respondentų amžiaus riba.

⁸² Standartizuotas interviu – tai apklausa, atliekama naudojant standartizuotą su užsakovu suderintą klausimyną. Interviu atlieka profesionalus apklausėjas, pagal parengtus klausimus, atsakymus fiksuodamas klausimyne.

2.2. Lietuvos gyventojų viktimizacijos lygis

Gyventojų dalis, nukentėjusi nuo nusikalstamų veikų

2 lentelė

Viktimologinis tyrimas	Viktimologinio tyrimo rezultatai
1997 m. (Institutas)	Apklausa parodė, kad daugiau nei pusė - 57,7 % apklaustųjų nukentėjo nuo nusikaltimų per pastaruosius 5 metus, 26,9 % respondentų tapo nusikaltimų aukomis 1996 m.
2000 m. (Institutas)	70 % apklaustųjų buvo nukentėję nuo nusikaltimų per pastaruosius 5 metus, o 1999 m. nuo nusikaltimų nukentėjo 30 % apklaustų vilniečių.
2006 m. (Institutas)	46,4 % respondentų nukentėjo per paskutinius 5 metus, tarp vilniečių tokių buvo 59,5 % .
2004 m. (NPLC)	16 % apklaustųjų teigė nukentėję nuo nusikalstamų veikų 2004 metais.
2005 m. (NPLC)	18,6 % apklaustųjų tapo nusikalstamų veikų aukomis 2005 metais.
2007 m. (NPLC)	14,7 % apklaustųjų nukentėjo nuo nusikalstamų veikų 2006 metais.

Teisės instituto atliktų tyrimų duomenimis Lietuvos gyventojų viktimizacijos lygis 1993-2005 metų laikotarpiu sumažėjo 11,3 %.⁸³ NPLC atlikti viktimologiniai tyrimai parodė, kad viktimizacijos lygis 2004-2006 kito netolygiai, tačiau patvirtino, kad 2006 metais sumažėjo beveik 4%. Oficialios nusikalstamumo statistikos duomenimis nusikalstamumo lygis Lietuvoje 2005-2007 metais taip pat mažėjo – nuo 2622 iki 2179 nusikalstamų veikų 100 000 gyventojų.⁸⁴ Tuo tarpu, aukų socialinės demografinės charakteristikos 2004-2006 metų nacionalinių viktimologinių tyrimų duomenimis pasiskirstė taip: dažniau nusikaltimų aukomis tapdavo vidutinio amžiaus (40-49 m.) didžiųjų miestų gyventojai. Vadinasi, remiantis tarptautinių ir nacionalinių viktimologinių tyrimų rezultatais, pastebima *Lietuvos gyventojų viktimizacijos lygio mažėjimo tendencija 1997-2007 m.*

2.3. Latentinio nusikalstamumo mastas

Viena iš policijos funkcijų yra neatidėliotinos pagalbos teikimas asmenims, nukentėjusiems nuo nusikalstamų veikų⁸⁵, tačiau akivaizdu, kad tokia pagalba gali būti teikiama tik aukai pranešus

⁸³ Tarptautinis viktimologinis tyrimas Lietuvoje 1997 m. Baigiamoji ataskaita. Teisės institutas. Vilnius, 1997. Prieiga internete: <http://www.nplc.lt/stat/auk/auk3.htm>

⁸⁴ Oficialios nusikalstamumo statistikos duomenys pateikiami NPLC internetinėje svetainėje. Prieiga internete: <http://www.nplc.lt/stat/nus/nus1.htm>

⁸⁵ Policijos veiklos įstatymo 5 str. 1 d. 3 p. Valstybės žinios. 2000, Nr. 90-2777.

apie viktimizacinį įvykį. Paprasčiausias būdas įvertinti, ar iš tikrųjų aukos yra linkusios pranešti apie viktimizacinį įvykį yra nustatyti latentinis nusikalstamumo apimtį. Remiantis NPLC 2004-2006 metų viktimologinių tyrimų duomenimis apie respondentų patirtų nusikalstamų veikų skaičių ir šio laikotarpio užregistruotų nusikalstamų veikų 100.000 gyventojų oficialia statistika, galima nustatyti latentinio nusikalstamumo mastą, t.y. kiek kartų daugiau nusikalstamų veikų iš tikrųjų tenka 1000 gyventojų (tokia imtis pasirinkta atsižvelgiant į viktimologinių tyrimų imties vidurkį). Pažymėtina, kad nors viktimologiniai tyrimai atskleidžia tikslesnę nusikalstamumo būklę nei oficiali statistika, tačiau tikslų latentinio nusikalstamumo mastą šiais tyrimais nustatyti taip pat neįmanoma, nes gauti duomenys taip pat neatspindi objektyvios realybės.⁸⁶ Neįmanoma apklausti visų šalies gyventojų, be to išlieka respondentų netikslių atsakymų, klaidų ir pamiršimo tikimybės.

Latentinio nusikalstamumo mastas⁸⁷

3 lentelė

Viktim. tyrimas	Nusikalstamų veikų sk. 100 000 gyv.	Nusikalstamų veikų sk. 1000 gyv.	Viktim. tyrimo imtis	Nusikalstamų veikų sk. tyrimo imčiai	Apklaustųjų nusikalstamų veikų sk. santykis su nusikalstamų veikų sk. 1000 gyventojų
2004 m.	2711	27,11	1003	158	$158/27,11 = 5,8$
2005 m.	2622	26,22	1006	186	$186/26,22 = 7$
2006 m.	2414	24,14	1000	147	$147/24,14 = 6$

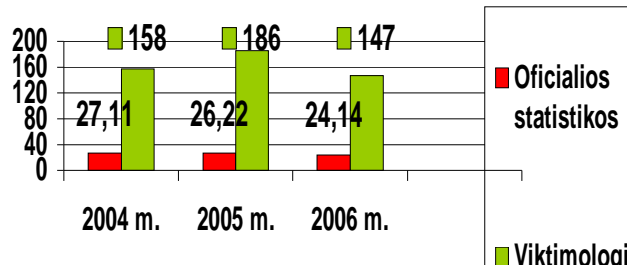
⁸⁶ Sakalauskas G. Įvadas į empirinę kriminologiją. Vilnius, 2007. 50 p.

⁸⁷ Autorės sudaryta lentelė remiantis:

1. „Lietuvos gyventojų faktinė nusikalstamų veikų patirtis 2004 metais“. Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras. Vilnius, 2005. Prieiga internete: <http://www.nplc.lt/stat/auk/auk3.htm>
2. „Nusikalstamų veikų patirtis Lietuvoje 2005 m. Reprezentatyvi Lietuvos gyventojų apklausa. Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras. Vilnius, 2006. Prieiga internete: <http://www.nplc.lt/stat/auk/auk3.htm>
3. Nusikalstamų veikų patirtis Lietuvoje 2006 m. Reprezentatyvi Lietuvos gyventojų apklausa. Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras. Vilnius, 2007. Prieiga internete: <http://www.nplc.lt/stat/auk/auk3.htm>
4. Oficialia nusikalstamumo statistika, pateikta Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centro internetinėje svetainėje. Prieiga internete: <http://www.nplc.lt/stat/stat.htm#nusik-veikos>

Nusikalstamų veikų skaičius 1000 gyventojų 2004-2006 m.

1 diagrama

Apskaičiavus viktimologinių tyrimų ir oficialios statistikos nusikalstamų veikų, tenkančių 1000 Lietuvos gyventojų per vienerius metus, rodiklių santykį, pasitvirtina, kad latentinis nusikalstamumas Lietuvoje yra opi problema – 2004-2006 m. padaryta vidutiniškai 6 kartus daugiau nusikalstamų veikų, nei jų užregistruota, t.y. tik kas šešta veika buvo pranešama. Tai verčia manyti, kad aukos nepasitiki teisėsaugos institucijomis, pagalbos kreipiasi kitur – artimuosius, draugus, o prevencinė veikla nėra efektyvi, jau vien dėl to, kad yra orientuota tik į nusikalstamumo šeštadalį, kuris savo struktūra gali skirtis nuo latentinės dalies.

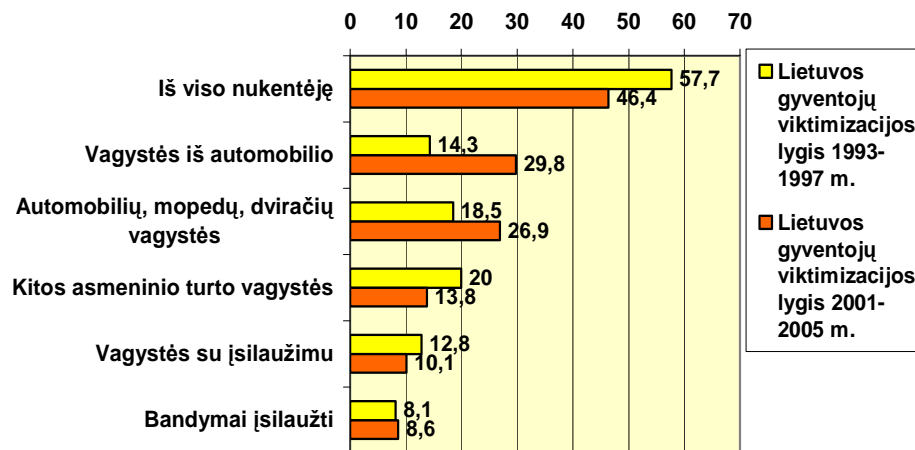
Įdomu, kad Didžiosios Britanijos nacionaliniai viktimologiniai tyrimai (Crime Victim Survey arba tiesiog CVS) parodė, kad latentinė nusikalstamumo dalis yra didelė, tačiau susideda iš palyginti mažareikšmių nusikaltimų – smulkių vagysčių ir t.t. Būtų įdomu patikrinti, ar šis dėsnis galioja ir latentinio nusikalstamumo Lietuvoje struktūrai. Oficiali nusikalstamumo statistika byloja apie didelę nusikalstamų veikų nuosavybei apimtį, kur pagrindinę dalį sudaro vagystės. Tuo tarpu nusikalstamos veikos asmeniui sudaro palyginti nedidelę nusikalstamumo struktūros dalį, pavyzdžiui, 1990-2005 m. sunkūs sveikatos sutrikdymai sudarė tik 1-0,5 % visų užregistruotų nusikalstamų veikų, plėšimai – vidutiniškai apie 5%.⁸⁸

⁸⁸ Jones S., Criminology (III edition). New York, 2006. 66 p.

2.4. Viktimizacijos nusikalstamų veikų nuosavybei srityje charakteristika

Viktimizacijos lygis 1993-2005 m. atskirų nusikaltimų nuosavybei rūšių atžvilgiu (%)⁸⁹

2 diagrama

Nusikalstamos veikos nuosavybei tiriamos įvairių vagysčių pavyzdžiu, nes jos sudaro absoliučią daugumą tarp visų nusikalstamų veikų nuosavybei. Iš pateiktos diagramos matyti, kad bendras nusikalstamų veikų nuosavybei viktimizacijos lygis viktimologinių tyrimų duomenimis 1993-2005 sumažėjo nuo 57,7 % iki 46,4 %, t.y. apie 11 %. Tuo tarpu, nusikaltimų nuosavybei aukos sudarė 84,1 % visų viktimizacijos aukų 1993-1997 metais, o 2001-2005 metais - 89,2 %. Vadinasi, nepaisant viktimizacijos lygio mažėjimo nusikalstamų veikų nuosavybei srityje, viktimizacijos struktūros požiūriu, įvairios vagystės sudarė didžiausią dalį viktimologinių įvykių. Pastebėtina, kad 1993-2005 metais keitėsi nusikalstamų veikų nuosavybei struktūra – pagrindiniu vagių taikiniu tapo transporto priemonės (26,9%) ir automobiliuose esanti nuosavybė, tuo tarpu kitokio asmeninio turto vagysčių ir vagysčių su įsilaužimu sumažėjo.

Remiantis 2004-2006 metų viktimologinių tyrimų kiekybiniais duomenimis apie respondentų patirtus nusikaltimus nuosavybei ir registruoto nusikalstamumo rodikliais, galima nustatyti vagysčių latentškumo mastus.

⁸⁹ Diagrama sudaryta, remiantis tarptautiniais viktimologiniais tyrimais Lietuvoje:

1. Tarptautinis viktimologinis tyrimas Lietuvoje 1997 m. Baigiamoji ataskaita. Teisės institutas. Vilnius, 1997. Prieiga internete: <http://www.nplc.lt/stat/auk/auk3.htm>

2. Tarptautinis viktimologinis tyrimas Lietuvoje 2006 m. Prezenciacija (nepublikuota medžiaga). Teisės institutas. Vilnius, 2008.

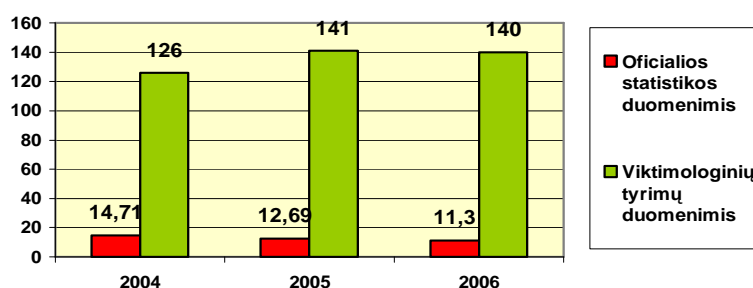
Vagysčių latentškumo mastas 2004-2006 m.⁹⁰

4 lentelė

Viktim. tyrimas	Vagysčių sk. 100 000 gyventojų	Vagysčių sk. 1000 gyventojų	Viktim. tyrimo imtis	Vagysčių sk. tyrimo imčiai	Respondentų nusikalstamų veikų sk. santykis su nusikalstamų veikų sk. 1000 gyv.
2004 m.	1471	14,71	1003	126	$126/14,71 = 8,56$
2005 m.	1269	12,69	1006	141	$141/12,69 = 11,11$
2006 m.	1130	11,3	1000	140	$140/11,3 = 12,39$

Vagysčių skaičius 1000 gyventojų 2004-2006 m.

3 diagrama

Palyginus viktimologinių tyrimų ir oficialios statistikos duomenis rezultatai atrodo stulbinantys – užregistruojama 9-12 kartų mažiau vagysčių, nei jų realiai padaroma. Vadinasi, nusikalstamos veikos nuosavybei pasižymi išskirtinai dideliu latentškumu. Tą patvirtina ir 2006 m. Teisės instituto tarptautinis viktimologinis tyrimas. Be to, dauguma respondentų nurodė, kad vagystės metu patirta vidutinė žala buvo 200-400 Lt⁹¹, vadinasi, didžiąją latentinio nusikalstamumo (nusikalstamų veikų nuosavybei srityje ir apskritai) dalį sudaro nedidelės vertės turto vagystės.

⁹⁰ Autorės sudaryta lentelė remiantis:

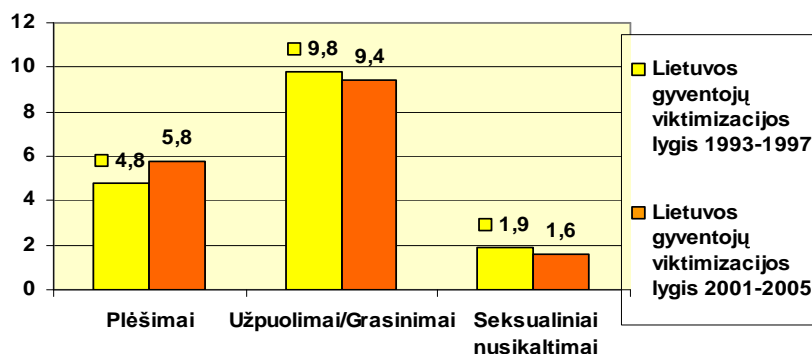
1. „Lietuvos gyventojų faktinė nusikalstamų veikų patirtis 2004 metais“. Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras. Vilnius, 2005. Prieiga internete: <http://www.nplc.lt/stat/auk/auk3.htm>
2. „Nusikalstamų veikų patirtis Lietuvoje 2005 m. Reprezentatyvi Lietuvos gyventojų apklausa. Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras. Vilnius, 2006. Prieiga internete: <http://www.nplc.lt/stat/auk/auk3.htm>
3. Nusikalstamų veikų patirtis Lietuvoje 2006 m. Reprezentatyvi Lietuvos gyventojų apklausa. Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras. Vilnius, 2007. Prieiga internete: <http://www.nplc.lt/stat/auk/auk3.htm>
4. Oficialia nusikalstamumo statistika, pateikta Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centro internetinėje svetainėje. Prieiga internete: <http://www.nplc.lt/stat/stat.htm#nusik-veikos>

⁹¹ Pastebėtina, kad tai buvo dažniausiai patiriamos žalos vidurkis, tačiau bendras respondentų patirtos žalos vidurkis yra kur kas aukštesnis – apie 1400 Lt.

2.5. Viktimizacijos nusikalstamų veikų asmeniui per tiesioginį kontaktą charakteristika

Viktimizacijos lygis 1993-2005 m. atskirų nusikaltimų asmeniui rūšių atžvilgiu (%)⁹²

4 diagrama

Pirmiausia reikia paminėti, kad nagrinėjama kriminalinė viktimizacija per tiesioginį kontaktą, todėl plėšimas nepriskiriamas prie nusikalstamų veikų nuosavybei.

Iš pateiktos 4 diagramos matyti, kad 1993-2005 metais viktimizacijos per tiesioginį kontaktą lygis nusikaltimų asmeniui srityje išliko daugmaž stabilus, taip pat, pastebėtina, kad nuo šių veikų, palyginti su nusikalstamomis veikomis nuosavybei, nukenčia žymiai mažiau gyventojų: 1993-1997 m. per tiesioginį kontaktą nukentėjo 16,5 %, o 2001-2005 m. 16,8 % respondentų. Kita vertus, 2/3 respondentų tokią viktimizacinę patirtį vertina kaip gana rimtą ar rimtą įvykį. Paprastai nusikalstamos veikos per tiesioginį kontaktą pasižymi dideliu latentišku, nes auka, ypač nukentėjusi nuo pažįstamo asmens, bijo kaltininko keršto. Remiantis 2004-2005 nacionalinių viktimologinių tyrimų duomenimis, galima nustatyti plėšimo latentišku mastą⁹³.

⁹² Diagrama sudaryta, remiantis tarptautiniais viktimologiniais tyrimais Lietuvoje:

1. Tarptautinis viktimologinis tyrimas Lietuvoje 1997 m. Baigiamoji ataskaita. Teisės institutas. Vilnius, 1997. Prieiga internete: <http://www.nplc.lt/stat/auk/auk3.htm>

2. Tarptautinis viktimologinis tyrimas Lietuvoje 2006 m. Prezentacija (nepublikuota medžiaga). Teisės institutas. Vilnius, 2008.

⁹³ 2006 m. nacionalinis viktimologinis tyrimas netyrė viktimizacijos plėšimų srityje.

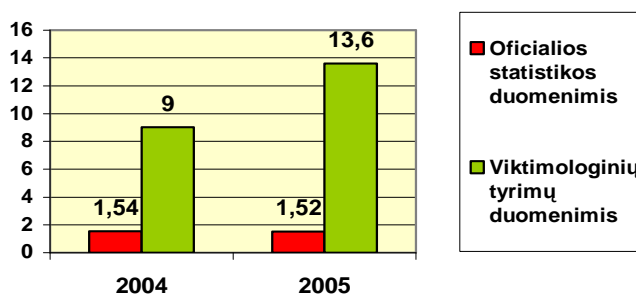
Plėšimų latentiškumo mastas 2004-2006 m.⁹⁴

5 lentelė

Viktim. tyrimas	Plėšimų sk. 100 000 gyv.	Plėšimų sk. 1000 gyv.	Viktim. tyrimo imtis	Plėšimų sk. tyrimo imčiai	Apklaustųjų nusikalstamų veikų sk. santykis su nusikalstamų veikų sk. 1000 gyventojų
2004 m.	154	1,54	1003	9	$9/1,54 = 5,8$
2005 m.	152	1,52	1006	13,6	$13,6/1,52 = 8,9$

Plėšimų skaičius 1000 gyventojų 2004-2005 m.

5 diagrama

Nusikalstamumo lygis 1000 gyventojų pagal viktimologinio tyrimo duomenis ir registruoto nusikalstamumo duomenis skiriasi apie 6-9 kartus. Taigi, plėšimai taip pat pasižymi nemažu latentiškumo laipsniu, tačiau mažesniu nei vagystės. Be to, palyginti nedaug gyventojų tampa plėšimų aukomis.

Pažymėtina, kad seksualinių nusikaltimų bei užpuolimų/grasinių netyrė nei 2004 metų, nei 2006 m. NPLC viktimologiniai tyrimai, todėl nustatyti šių nusikalstamų veikų latentškumą šiuo laikotarpiu neįmanoma. 2005 m. nacionalinio viktimologinio tyrimo antroje dalyje buvo apklaustas 1001 Lietuvos gyventojas, tapęs kriminalinės viktimizacijos auka. Iš viso respondentai patyrė 1286 nusikalstamas veikas, iš kurių seksualiniai nusikaltimai sudarė tik 10 veikų arba 0,78 % visų respondentų nurodytų veikų. 2005 m. oficialios nusikalstamumo statistikos duomenimis išžaginimai

⁹⁴ Autorės sudaryta lentelė remiantis:

1. „Lietuvos gyventojų faktinė nusikalstamų veikų patirtis 2004 metais“. Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras. Vilnius, 2005. Prieiga internete: <http://www.nplc.lt/stat/auk/auk3.htm>
2. „Nusikalstamų veikų patirtis Lietuvoje 2005 m. Reprzentatyvi Lietuvos gyventojų apklausa. Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras. Vilnius, 2006. Prieiga internete: <http://www.nplc.lt/stat/auk/auk3.htm>
3. Oficialia nusikalstamumo statistika, pateikta Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centro internetinėje svetainėje. Prieiga internete: <http://www.nplc.lt/stat/stat.htm#nusik-veikos>

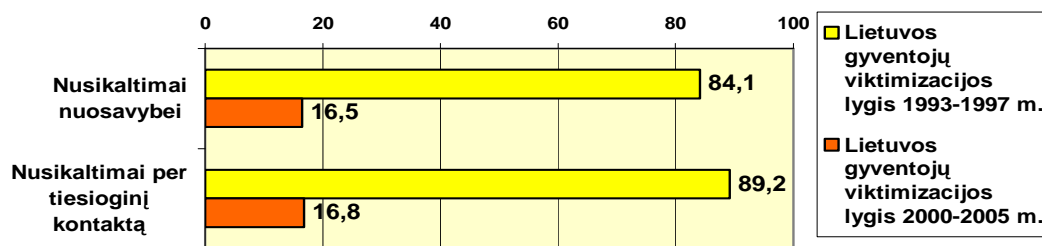
sudarė 0,3 % visų registruotų nusikalstamų veikų⁹⁵. Pagal pateiktus duomenis atrodo, kad seksualinių nusikaltimų latentškumas nėra labai didelis, tačiau reikia atsižvelgti į galimą paklaidą, nes respondentai buvo klausiami apie seksualinius nusikaltimus apskritai, tuo tarpu oficiali statistika pateikia tik išžaginių rodiklius. Galima tik spėti, kad išžaginimai sudaro didžiąją dalį seksualinių nusikaltimų dalį. Gali būti, kad respondentai nėra linkę pranešti apie šias veikas tiek teisėsaugos institucijoms, tiek apklausos metu, todėl realus šių nusikaltimų latentškumas gali būti didesnis.

Taigi, 1997 m., 2006 m. tarptautinių viktimologinių tyrimų duomenimis nuo nusikalstamų veikų nuosavybei (vagystės iš automobilio, transporto priemonių vagystės, kitos asmeninio turto vagystės, vagystės su įsilaužimu, bandymai įsilaužti ir automobilių vandalizmas) 1993-1997 m. nukentėjo 84,1 % visų aukų, o 2001-2005 metais – 89,2 %. Pagrindiniu vagių taikiniu buvo transporto priemonės (26,9% transporto vagysčių sudaro: dviračiai – 12,8 motociklai – 8%, automobiliai 6,1%), ir automobiliuose esanti nuosavybė, tuo tarpu kitokio asmeninio turto vagysčių ir vagysčių su įsilaužimu sumažėjo. Nuo nusikaltimų per tiesioginį kontaktą 1993-1997 metais nukentėjo 16,5 % apklaustųjų, o 2001-2005 m. 16,8 % respondentų. Lietuvos gyventojų viktimizacijos lygio skirtumas tarp nusikalstamų veikų nuosavybei ir asmeniui per tiesioginį kontaktą (%) 1993-2005 m pateikiamas žemiau:

Lietuvos gyventojų viktimizacijos lygis (%)

1993-2005 m. nusikaltimų nuosavybei ir asmeniui atžvilgiu⁹⁶

6 diagrama

⁹⁵ Nusikalstamų veikų patirtis Lietuvoje 2005 m. Reprzentatyvi Lietuvos gyventojų apklausa. Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras. Vilnius, 2006. Prieiga internete: <http://www.nplc.lt/stat/auk/auk3.htm>

⁹⁶ Diagrama sudaryta, remiantis tarptautiniais viktimologiniais tyrimais Lietuvoje:

1. Tarptautinis viktimologinis tyrimas Lietuvoje 1997 m. Baigiamoji ataskaita. Teisės institutas. Vilnius, 1997. Prieiga internete: <http://www.nplc.lt/stat/auk/auk3.htm>

2. Tarptautinis viktimologinis tyrimas Lietuvoje 2006 m. Prezenciacija (nepublikuota medžiaga). Teisės institutas. Vilnius, 2008.

Vadinasi, Lietuvos gyventojai labiausiai nukenčia nuo įvairių, dažniausiai nedidelės vertės turto vagysčių, o nuo nusikaltimų asmeniui, kai nukenčiama tiesioginio kontakto su skriaudėju metu, nukenčia tik kas šešta kriminalinės viktimizacijos auka. Galima daryti prielaidą, kad Lietuvoje taip pat galioja minėtas dėsnis – latentinis nusikalstamumas egzistuoja gan dideliu laipsniu, tačiau didelę jo dalį sudaro palyginti mažareikšmės ir nepavojingos veikos, tačiau siekiant patikrinti šią prielaidą, reiktų atskiro detalesnio tyrimo.

Iš 6 diagramos matosi, kad dalis gyventojų tapo abiejų rūšių nusikaltimų aukomis, t.y. patyrė pakartotinę kriminalinę viktimizaciją.

2.6. Pakartotinė viktimizacija

Pakartotinė viktimizacija – tai procesas, kai asmuo, kuris jau kartą patyrė kriminalinę viktimizaciją, tampa naujos nusikalstamos veikos auka, t.y. nuo nusikalstamo įvykio nukenčia daugiau nei vieną kartą. Pakartotinė viktimizacija dažnai turi stiprų stigmatizuojantį poveikį aukai, jos elgesiui ir gyvenimo būdui, neigiamai veikia saugumo jausmą ir didina nusikalstamumo baime. Pažymėtina, kad pakartotinė viktimizacija gali būti ne tik atsitiktinė, bet ir tam tikra dalimi nulemta aukos viktimiškumo. Pavyzdžiui, jei asmuo lankosi nesaugiose vietose, nesiima būtinų saugumo priemonių ir panašiai, tikimybė tapti nusikalstamos veikos auka, padidėja. Remiantis 2004-2006 nacionalinių viktimologinių tyrimų duomenimis, galima nustatyti pakartotinės viktimizacijos laipsnį:

Nukentėjusių gyventojų pakartotinė viktimizacija 2004-2006 metais⁹⁷

6 lentelė

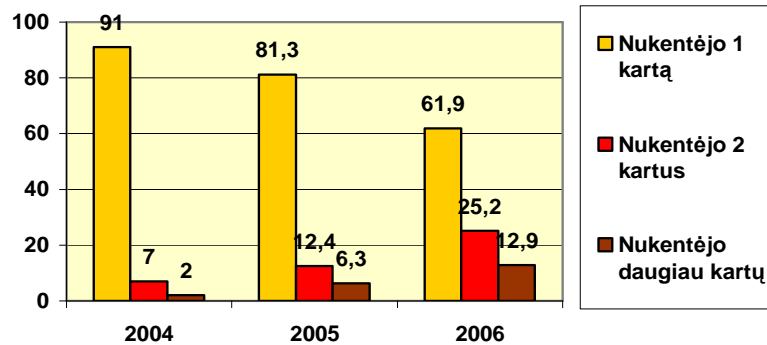
Viktim. tyrimas	Viktimologinio tyrimo imtis	Nukentėjusių gyventojų dalis (%)	Nukentėjusių gyventojų absoliutus sk.	1 kartą nukentėjusių gyventojų sk.	Daugiau nei 1 kartą nukentėjusių gyventojų sk.
2004 m.	1003	16%	160	143	17
2005 m.	1006	18,6%	186	127	59
2006 m.	1000	14,7%	147	91	56

⁹⁷ Autorės sudaryta lentelė remiantis:

1. „Lietuvos gyventojų faktinė nusikalstamų veikų patirtis 2004 metais“. Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras. Vilnius, 2005. Prieiga internete: <http://www.nplc.lt/stat/auk/auk3.htm>
2. „Nusikalstamų veikų patirtis Lietuvoje 2005 m. Reprezentatyvi Lietuvos gyventojų apklausa. Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras. Vilnius, 2006. Prieiga internete: <http://www.nplc.lt/stat/auk/auk3.htm>
3. Nusikalstamų veikų patirtis Lietuvoje 2006 m. Reprezentatyvi Lietuvos gyventojų apklausa. Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras. Vilnius, 2007. Prieiga internete: <http://www.nplc.lt/stat/auk/auk3.htm>

Pakartotinė viktimizacija nusikalstamų veikų visumos atžvilgiu 2004-2006 metais (%)

7 diagrama

Remiantis NPLC viktimologinių tyrimų duomenimis, 2004-2005 pakartotinė viktimizacija buvo pakankamai retas reiškinys – beveik absoliuti dauguma apklaustųjų (91%) 2004 metais nusikalstamų veikų aukomis tapo vieną kartą, 2005 metais taip pat dauguma nukentėjusių nepatyrė pakartotinės viktimizacijos, tačiau lyginant 2004-2006 metų rodiklius, matomas *pakartotinės viktimizacijos masto augimas*. Remiantis absoliučiais nukentėjusių skaičiais (6 lentelė), pastebima kita tendencija – *aukų skaičiui mažėjant, pakartotinės viktimizacijos lygis išlieka stabilus*. Be to, 2006 metais, neįprastai daug (12,9%) aukų kriminologinę viktimizaciją patyrė daugiau nei du kartus.

Nusikalstamų veikų socialinė demografinė charakteristika rodo, kad daugiausiai pakartotinės viktimizacijos aukomis tampa 15-19 metų moksleiviai ir studentai. Galima daryti prielaidas, kad tokie asmenys nelaiko nusikalstamų veikų rimtais įvykiais, nesiima apsaugos priemonių, nekeičia savo gyvenimo būdo, kuris paprastai yra aktyvesnis nei vyresnių respondentų, apkritai jaunimas daugiau laiko praleidžia viktimologine prasme neigiamai vertinamose vietose.

2.7. Kreipimasis į policiją ir jos veiklos vertinimas

Peikia pažymėti, kad aukos ir teisingumo vykdymo sistemos santykis yra plati problema, todėl aptariant viktimologinių tyrimų Lietuvoje rezultatus bus siekiama apsiriboti konkrečia jo santykio išraiška – nusikalstamų veikų aukų pranešimu policijai apie kriminalinę viktimizaciją.

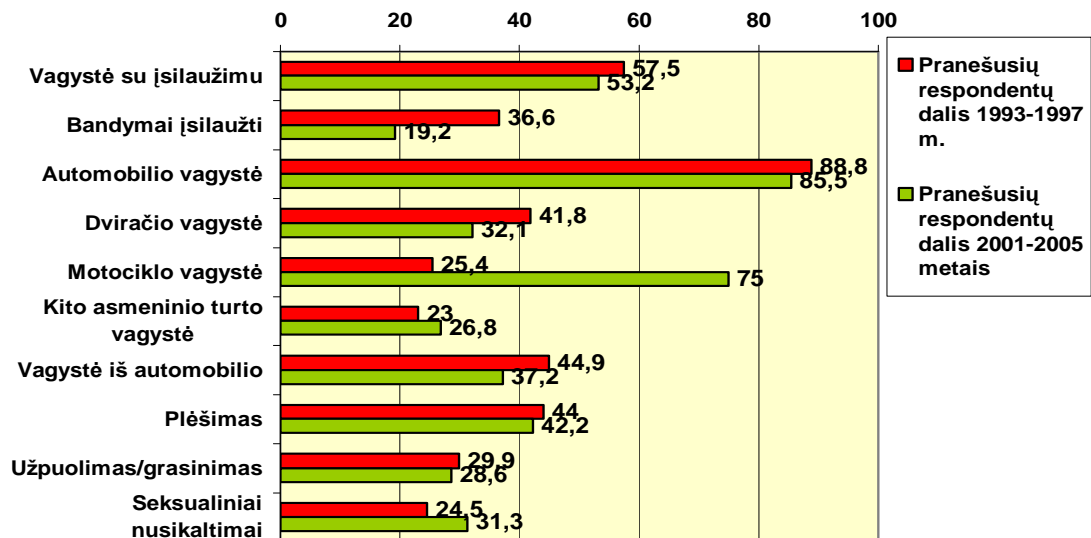
Asmuo, nukentėjęs nuo nusikalstamos veikos, patiria ne tik turtinę ar fizinę žalą, bet neretai ir moralinę žalą, psichologinę prievartą, todėl labai svarbu suteikti tokiam asmeniui tinkamą pagalbą. Teisėsaugos institucijos, visų pirma, policija kaip pagrindinė ikiteisminio tyrimo įstaiga kriminalinės viktimizacijos atvejais, turėtų būti pagrindinis subjektas, į kurį galėtų ir turėtų kreiptis auka.

Policijos veiklos įstatymas numato, kad vieni pagrindinių policijos veiklos uždavinių yra: viešosios tvarkos ir visuomenės saugumo užtikrinimas, neatidėliotinos pagalbos teikimas asmenims, kai ji būtina dėl jų fizinio ar psichinio bejėgiškumo, taip pat asmenims, nukentėjusiems nuo nusikalstamų veikų ir kitų teisės pažeidimų bei nusikalstamų veikų prevencija, atskleidimas ir tyrimas.⁹⁸ Vienas iš viktimologinių tyrimų privalumų yra galimybė pažvelgti į nusikalstamą veiką aukos akimis ir atskleisti subjektyvų nusikalstamos veikos situacijos vertinimą, todėl vertinant policijos veiklą, kriminalinės viktimizacijos požiūriu, svarbu išsiaiškinti, kokia dalis respondentų kreipėsi į šias teisėsaugos institucijas, ar jie buvo pripažinti nukentėjusiais, kaip baigėsi ikiteisminis tyrimas dėl nusikalstamos veikos ir kaip jie vertino policijos veiklą.

Tarptautinių viktimologinių tyrimu metu Lietuvos gyventojai buvo klausiami, ar per pastaruosius penkerius metus, jie *pranešė policijai apie viktimologinį įvykį*.

Pranešimai policijai apie nusikalstamas veikas 1993-1997 ir 2001-2005 metais (%)⁹⁹

8 diagrama

⁹⁸ Lietuvos Respublikos policijos veiklos įstatymas. Valstybės žinios. 2000, Nr. 90-2777.

⁹⁹ Diagrama sudaryta, remiantis tarptautiniais viktimologiniais tyrimais Lietuvoje:

1. Tarptautinis viktimologinis tyrimas Lietuvoje 1997 m. Baigiamoji ataskaita. Teisės institutas. Vilnius, 1997. Prieiga internete: <http://www.nplc.lt/stat/auk/auk3.htm>

2. Tarptautinis viktimologinis tyrimas Lietuvoje 2006 m. Prezencija (nepublikuota medžiaga). Teisės institutas. Vilnius, 2008.

Pastaba: kito asmeninio turto vagystė apima diagramoje neįvardintus, smulkaus turto vagysčių atvejus, pavyzdžiui, pinigines, mobilaus telefono vagystės atvejus.

Iš pateiktos diagramos matyti, kad 1993-2005 metais Lietuvos gyventojai apskritai nebuvo linkę pranešti policijai apie kriminologinės viktimizacijos įvykius – daugumos veikų rūšių *daugiau nei pusė aukų nesikreipė į teisėsaugos institucijas*. Išimtis – vagystės su įsilaužimu į gyvenamąją vietą ir automobilio ar motociklo vagystė. Ypač retai buvo pranešama apie asmeninio turto vagystes ir bandymus įsilaužti. Be to, *respondentai nusikalstamų veikų nuosavybei atvejais buvo labiau linkę kreiptis į policiją nei nusikalstamų veikų asmeniui* – plėšimo, užpuolimo/grasinimų ir seksualinių nusikaltimų atvejais. Iš dalies tai paaiškina kreipimosi priežastys – noras susigrąžinti turtą (56,5 %) ir nubausti pažeidėją (47 %) nusikalstamų veikų nuosavybei atvejais. Aukos, nukentėję per tiesioginį kontaktą su skriaudėju dažniau įvardino pastarąją priežastį, bei norą, kad tai nepasikartotų. Į policiją nesikreipusieji pagrindinėmis to priežastimis įvardino policijos bejėgiškumą (40,6%), policijos abejingumą (28,4 %) ir įvykio nerimtumą (21,4 %).¹⁰⁰

Pranešimo apie viktimologinius įvykius mastų Lietuvoje ir kitose Europos sąjungos valstybėse palyginimas, pateikiamas 7 lentelėje.

Pranešimas policijai apie nusikalstamą įvykį Europos Sąjungoje ir Lietuvoje¹⁰¹

7 lentelė

Nusikaltimo tipas	Europos Sąjungoje	Lietuvoje
Automobilių vagystės	Beveik visi	85,5 %
Mopedų/motorolerių/ motociklų vagystės	Beveik visi	75 %
Vagystės iš automobilių	2/3	37,2 %
Dviračių vagystės	1/2	32,1 %
Plėšimai	1/2	42,2 %
Grasinimai/užpuolimai	1/3	28,6 %
Seksualiniai nusikaltimai	15 %	31,3 %

¹⁰⁰ Tarptautinis viktimologinis tyrimas Lietuvoje 2006 m. Prezencija (nepublikuota medžiaga). Teisės institutas. Vilnius, 2008.

¹⁰¹ Ten pat. Lentelėje pateikiami duomenys apie šias Europos Sąjungos šalis: Estiją, Lenkiją, Portugaliją, Ispaniją, Graikiją, Suomiją, Austriją, Vengriją, Prancūziją, Švediją, Italiją, Liuksemburgą, Daniją, Airiją, Vokietiją, Jungtinę Karalystę, Belgiją ir Nyderlandus.

Nukentėjusysis kaip auka ir *nukentėjusysis kaip baudžiamojo proceso dalyvis* Lietuvos kaip ir daugelio kitų Europos valstybių– Vokietijos, Prancūzijos, Italijos, Austrijos, Belgijos, Suomijos ir kt. baudžiamojo proceso prasme yra dvi skirtingos kategorijos.¹⁰²

Lietuvos Respublikos Baudžiamojo proceso kodekso 28 straipsnis apibrėžia: nukentėjusiuoju pripažįstamas fizinis asmuo, kuriam nusikalstama veika padarė fizinės, turtinės ar moralinės žalos. Asmuo pripažįstamas nukentėjusiuoju ikiteisminio tyrimo pareigūno, prokuroro nutarimu ar teismo nutartimi.¹⁰³ Vadinasi, ar auka bus pripažinta nukentėjusiuoju baudžiamajame procese, priklauso nuo atitinkamo subjekto nutarties ją kaip tokią pripažinti priėmimo. Tokio procesinio dokumento teisinės pasekmės yra nukentėjusiojo kaip proceso dalyvio teisių.¹⁰⁴ Taigi, galima sakyti, auką pripažinus nukentėjusiuoju, ji įgyja valstybės teisinę apsaugą, o priešingu atveju, pažeistų teisių gynyba tampa gan problematiška. Be to, atsisakymas pripažinti nukentėjusiuoju gali formuoti neigiamą tokio asmens nuomonę apie teisėsaugos institucijų darbą. Todėl labai svarbu, kad nebūtų nepagrįstai atsisakoma priimti nutarimą pripažinti kriminalinės viktimizacijos auką nukentėjusiuoju. 2006 metų nacionalinio viktimologinio tyrimo rezultatai parodė, kad vidutiniškai tik apie 60 % aukų gauna nutarimą pripažinti jas nukentėjusiais.¹⁰⁵ Tai tikrai nedaug, jeigu turėsime omeny, kas net 4 iš dešimties besikreipiančių į teisėsaugos institucijas lieka be pagalbos. Dažniausiai atsisakoma pripažinti nukentėjusiais sukčiavimų aukas (55,6 %), tuo tarpu sunkių sveikatos sutrikdymų ir vagysčių įsibraunant į gyvenamąją patalpą aukos, dažniau nei kitų nusikalstamų veikų aukos, pripažįstamos nukentėjusiais (60,5 %).¹⁰⁶ Galima daryti prielaidą, kad šių nusikalstamų veikų atvejais rečiau pasitaiko atsisakymas pripažinti auką nukentėjusiuoju dėl įrodymų nepakankamumo, be to, šių nusikaltimų aukos yra linkę pripažinti patirtą kriminalinę viktimizaciją svarbiais įvykiais, kas gali būti papildoma paskata kreipiantis į policiją.

Auką pripažinus nukentėjusiuoju, pradėtas ikiteisminis tyrimas (išskyrus atvejus, kai auka pripažįstama nukentėjusiuoju jau baudžiamojo proceso metu) nebūtinai baigiasi sėkmingai – kaltininko nustatymu, žalos atlyginimu ir apkaltinamuoju nuosprendžiu. Ikiteisminis tyrimas gali

---

¹⁰² Ancelis P., Jazukonis S. Nukentėjusiojo sąvoka Lietuvos ir kitų valstybių baudžiamajame procese // Jurisprudencija. 2002, Nr. 35 (27). 99 p.

¹⁰³ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas. Valstybės žinios. 2002, Nr. 37-1341;

¹⁰⁴ Nukentėjusysis turi teisę teikti įrodymus, prašymus, reikšti nušalinimus; ikiteisminio tyrimo metu ir teisme susipažinti su byla; dalyvauti byla nagrinėjant teisme; apskūsti ikiteisminio tyrimo pareigūno, prokuroro, ikiteisminio tyrimo teisėjo ir teismo veiksmus, taip pat apskūsti teismo nuosprendį ar nutartį; pasakyti baigiamąją kalbą įgijimas. Ten pat. 7-9 str., 34 str., 44 str., 53 str., 55 str., 57 str., 62 str., 98 str., 103-104 str., 109 str., 118 str., 178 str., 198 str. ir 237 str.

¹⁰⁵ Nusikalstamų veikų patirtis Lietuvoje 2006 m. Reprezentatyvi Lietuvos gyventojų apklausa. Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras. Vilnius, 2007. Prieiga internete: <http://www.nplc.lt/stat/auk/auk3.htm>

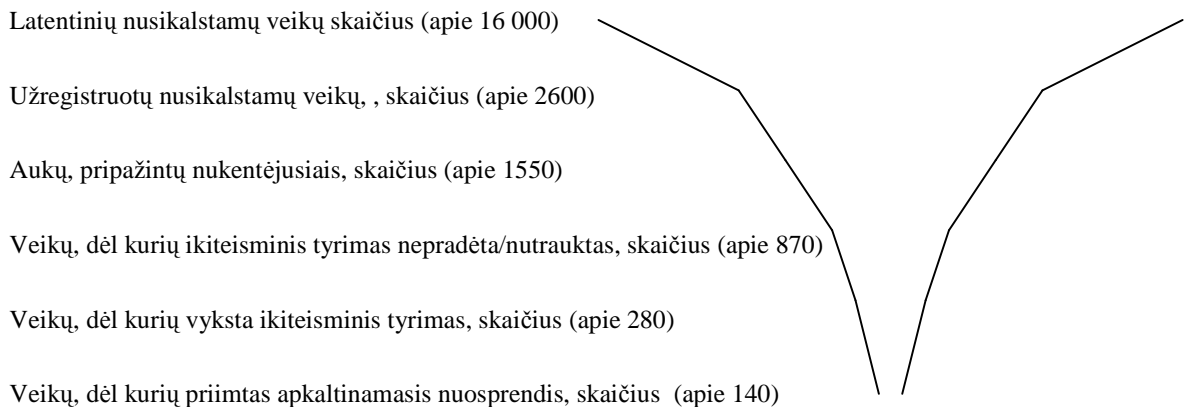
¹⁰⁶ Ten pat.

būti nutrauktas arba iš viso nepradėtas. Taigi, vertinant policijos veiklą svarbu atsižvelgti į ikiteisminio tyrimo dėl nusikalstamos veikos, kurią patyrė nukentėjusysis, pabaigą. 2005 m. nacionalinis viktimologinis tyrimas atskleidė, kad beveik 1/2 ikiteisminio tyrimo procesų baigiasi nesėkmingai, dar apie 1/4 procesų tebesitęsia ir dar apie 1/10 nukentėjusiųjų negalėjo nurodyti, ar ikiteisminis tyrimas buvo pradėtas/nutrauktas. Sėkmingo ikiteisminio proceso atvejai, kai teisme jau priimtas apkaltinamasis nuosprendis, vidutiniškai sudaro tik labai nedidelę dalį – 11,9 % visų atvejų.¹⁰⁷ Vadinasi, *policija iš tikrųjų nesugeba efektyviai padėti nusikalstamų veikų aukoms.*

A. Dobryninas pateikia viena iš galimų neefektyvios teisėsaugos institucijų (policijos) veiklos teorijų – atskiriamojo teisingumo „piltuvėlio“ modelį¹⁰⁸, kuriame atsispindi skirtumas tarp padarytų nusikalstamų veikų visumos per tam tikrą laikotarpį ir galutinio teisėsaugos institucijų (policijos) veiklos rezultato – kiek nuteistųjų šios institucijos „pagamina“ per tą patį laikotarpį. Nesiekiant suabsoliutinti selektyvaus teisingumo teorijos, „piltuvėlių“ galima pritaikyti pavaizduojant viktimizacinius įvykius, nuo kurių nukentėjo viktimologinių tyrimų respondentai.

Kriminalinės viktimizacijos „piltuvėlio“ modelis 2005 metais 100 000 gyventojų nusikalstamų veikų nuosavybei ir asmeniui pavyzdžiu¹⁰⁹

1 paveikslas

¹⁰⁷ Nusikalstamų veikų patirtis Lietuvoje 2005 m. Reprerzentatyvi Lietuvos gyventojų apklausa. Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras. Vilnius, 2006. Prieiga internete: <http://www.nplc.lt/stat/auk/auk3.htm>

¹⁰⁸ Dobryninas A. Atskiriamasis teisingumas // Jurisprudencija. 2001, Nr. 20 (12). Vilnius, 2001. 109 p.

¹⁰⁹ Autorės sudarytas „piltuvėlis“, remiantis viktimologiniu tyrimu „Nusikalstamų veikų patirtis Lietuvoje 2006 m. Reprerzentatyvi Lietuvos gyventojų apklausa“ Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras. Vilnius, 2007. Prieiga internete: <http://www.nplc.lt/stat/auk/auk3.htm>

1997 m. tarptautinis viktimologinis tyrimas parodė, kad bendra apklaustųjų nuomonė apie policiją nėra tokia neigiama kaip tų, kurie patyrė kriminalinę viktimizaciją ir apie tai pranešė šiai teisėsaugos institucijai. Labiausiai nepatenkinti policijos darbu buvo asmenys, nukentėję nuo vagystės iš gyvenamosios vietos. Iš dalies tokią šių respondentų nuomonę paaiškina gan didelis tokių veikų neišaiškinamumo laipsnis bei didelės turtinės žalos patyrimas. Ko gero, grasinimų/užpuolimų aukų, geresnę nei kitų nusikaltimų aukų, nuomonę apie teisėsaugą galima paaiškinti priešingai – didesniu šių veikų išaiškinamumo laipsniu, taigi ir didesne nukentėjusiųjų satisfakcija. Taip pat, pažymėtina, kad seksualinių nusikaltimų aukos savo nepasitenkinimo priežastimi dažniausiai įvardino nekorektišką pareigūnų elgesį (30%) ir jų nesuinteresuotumą (60%)¹¹⁰.

2001-2005 metais 40,1 % besikreipusiųjų į policiją, jos darbą vertino neigiamai. Smurtinių nusikaltimų aukos policijos darbą vertino palankiau nei nusikaltimų nuosavybei aukos. Tarp apklaustųjų labiausiai policijos darbu buvo nepatenkinti nukentėjusieji nuo automobilio vagystės ir vagystės iš gyvenamosios vietos (atitinkamai 54 % ir 60 %), o to priežastimi įvardijo policijos nesugebėjimą pagauti kaltininką.¹¹¹

Nors, palyginus 1993-1997 metų tyrimų apklaustųjų nuomonę su 2001-2005 metų tyrimų apklaustųjų nuomone apie policijos darbą, pastaruoju laikotarpiu žymiai daugiau respondentų (nuo 14,1 % iki 41,1%) buvo patenkinti policijos darbu, tačiau nepaisant tokio pokyčio, atskirų nusikalstamų veikų rūšių aukų nuomonė pasikeitė gan nežymiai.¹¹² Vadinasi, nuomonė apie policiją gerėjo tų respondentų, kurie nepatyrė kriminalinės viktimizacijos.

Apibendrinant, galima pasakyti, kad tarptautinių ir nacionalinių viktimologinių tyrimų rezultatai parodė gan *neigiamą policijos vertinimą*. 1993-2005 metais daugiau nei pusė respondentų, patyrusių kriminalinę viktimizaciją nesikreipė į šią teisėsaugos instituciją, o iš besikreipusiųjų tik apie 60 % buvo pripažinti nukentėjusiais, dar 1/2 iš jų atžvilgiu ikiteisminis tyrimas buvo nesėkmingas. Policija nesugebėjo suteikti nusikalstamų veikų aukoms efektyvios pagalbos ir apsaugoti visuomenę nuo nusikalstamumo. Tai, kad gan didelė dalis nukentėjusių gyventojų nesikreipia į šią teisėsaugos instituciją, verčia manyti, kad jie nesureikšmina viktimizacinio įvykio, netiki policijos gebėjimu jiems padėti arba ieško pagalbos kitur.

---

¹¹⁰ Tarptautinis viktimologinis tyrimas Lietuvoje 1997 m. Baigiamoji ataskaita. Teisės institutas. Vilnius, 1997. Prieiga internete: <http://www.nplc.lt/stat/auk/auk3.htm>

¹¹¹ Tarptautinis viktimologinis tyrimas Lietuvoje 2006 m. Prezencija (nepublikuota medžiaga). Teisės institutas. Vilnius, 2008.

¹¹² Ten pat.

Galiausiai, galima paminėti, dar vieną viktimologinių tyrimų nuopelną – 2-oje XX amžiaus pusėje jie atkreipė dėmesį į poreikį neutralizuoti kriminalinės viktimizacijos padarinius – visų pirma, atlyginti nukentėjusiajam patirtą žalą. Šią problemą siekia spręsti atkuriamojo teisingumo modelis – procesas, kurio metu susitinka visos konkretaus nusikaltimo šalys, kad išspręstų, kaip įveikti nusikaltimo padarinius, todėl sprendimo būdas ir rezultatas turi tenkinti visus: auką, kaltininką ir visuomenę.¹¹³ I. Michailovič pažymi, kad ir Lietuvoje tikslinga įgyvendinti teisingumo vykdymo modelį, taikant vieną iš progresyviausių alternatyvių priemonių – mediaciją (tarpininkavimą), neteisminį konflikto sprendimo būdą, kurio tikslas – kaltininko ir aukos susitarimas dėl atlygio nukentėjusiajam užtikrinimo ir kaltininko savo veikos padarinių ir kaltės suvokimas.¹¹⁴

2.8. Saugumo jausmas ir nusikalstamumo baimė

Saugumo jausmas – tai asmens subjektyvus saugumo suvokimas pašamonėje. Nusikalstamumo baimė – tam tikra konstrukcija, įvairių minčių ir pojūčių visuma, susidedanti iš emocinio (subjektyvus saugumo jausmas ir viktimizacijos baimė), racionalaus (viktimizacijos rizika) ir bihevioristinio (individualios priemonės, kurių imasi asmuo, siekdamas išvengti nusikaltimo ir viktimizacijos) komponentų.¹¹⁵ Pagrindiniai veiksniai formuojantys nusikalstamumo baimės reiškinį, yra tiesioginė viktimizacijos patirtis – tapimas nusikaltimo auka bei netiesioginė viktimizacijos patirtis – kontaktai su asmenimis, kurie turėjo tiesioginės viktimizacijos patirties. Taip pat negalima pamiršti žiniasklaidos, kuri nušviečia nusikalstamumo vertinimą visuomenėje. Pažymėtina, kad įvairūs autoriai skirtingai apibūdina šį reiškinį: vieni (I. Michailovič) naudoja „nusikalstamumo baimės“ terminą, kiti (A. Dobryninas, G. Babachinaitė) „nusikaltimų baimės“ terminą. Autorės nuomone, „nusikalstamumo baimės“ sąvoka yra šiek tiek platesnė, apimanti „nusikaltimų baimės“ sąvoką, ir apibūdina visuomenės nusikalstamumo baimę apskritai – tiek pačios kriminalinės viktimizacijos, tiek visų kitų neigiamų netiesioginių jos rezultatų, pavyzdžiui, visuomenės smerkimo. Tuo tarpu, „nusikaltimų baimė“ išreiškia pavojingesnių nusikalstamų veikų, tokių, kurias respondantai yra linkę vertinti kaip pakankamai rimtus įvykius, baimę, dažniausiai siedami jas su reikšminga turtine ar neturtine žala. Manytina, kad nusikalstamumo baimės sąvoka geriau atspindi šios visuomenės „baimės“ kaip reiškinio pobūdį.

¹¹³ Michailovič I. Atkuriamasis teisingumas: genezė ir raida // Teisės problemos. 2001, Nr. 4 (34). Vilnius, 2001. 50 p.

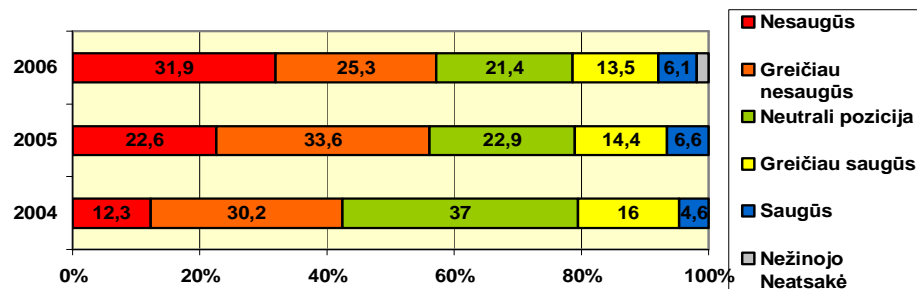
¹¹⁴ Ten pat. 52 p.

¹¹⁵ Michailovič I. Viktimologijos raida ir perspektyvos. Vilnius, 2007. 52 p.

2004-2006 metų nacionalinių viktimologinių tyrimų metu respondentų buvo klausiama, ar jie jaučiasi saugūs Lietuvoje nuo įvairių nusikalstamų veikų ir nusikaltimų. Nuo to, ar asmuo jaučiasi saugus savo gyvenamojoje vietoje, priklauso ir baimė tapti nusikaltimo auka. Žemiau esančioje diagramoje pateikiamas respondentų atsakymų pasiskirstymas:

Respondentų saugumo jausmas 2004-2006 metais (%)¹¹⁶

9 diagrama

Tyrimas atskleidė, kad 2004-2006 metais daugiau nei pusė apklaustųjų jautėsi nesaugūs arba greičiau nesaugūs, o nesaugumo jausmo lygis šiuo laikotarpiu augo. Sociologiniu-demografiniu požiūriu labiau nesaugios jaučiasi 50-69 metų moterys, tuo tarpu saugiausiai jaučiasi 15-19 ir 30-49 metų vyrai. Tyrimo metu taip pat buvo gyventojai, patyrę kriminologinę viktimizaciją. Jiems buvo pateikti tie patys klausimai apie saugumo jausmą kaip ir pirmajai apklausos grupei. Kaip parodė apklausa, kriminalinės viktimizacijos įvykis gan stipriai įtakojo nukentėjusių saugumo jausmą, net 17,4 % daugiau nukentėjusių respondentų jautėsi nesaugūs ir 11,3 % mažiau respondentų jautėsi saugūs ar greičiau saugūs. Be to, tyrimas atskleidė, kad tos gyventojų grupės, kurios jaučiasi labiau nesaugios, patyrę kriminologinę viktimizaciją jaučia dar didesnę nusikalstamumo baimę.¹¹⁷

Nesaugumo jausmą geriausiai paaiškina jį formuojantys faktoriai, todėl 2004-2006 metų nacionaliniais viktimologiniais tyrimais buvo tiriama pagrindiniai apklaustųjų saugumo jausmą įtakojo veiksniai: žiniasklaida, teisėsaugos institucijų darbas, draugų, pažįstamų ir asmeninė

¹¹⁶ Autorės sudaryta diagrama remiantis:

1. „Lietuvos gyventojų faktinė nusikalstamų veikų patirtis 2004 metais“. Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras. Vilnius, 2005. Prieiga internete: <http://www.nplc.lt/stat/auk/auk3.htm>
 2. „Nusikalstamų veikų patirtis Lietuvoje 2005 m. Reprzentatyvi Lietuvos gyventojų apklausa. Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras. Vilnius, 2006. Prieiga internete: <http://www.nplc.lt/stat/auk/auk3.htm>
 3. Nusikalstamų veikų patirtis Lietuvoje 2006 m. Reprzentatyvi Lietuvos gyventojų apklausa. Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras. Vilnius, 2007. Prieiga internete: <http://www.nplc.lt/stat/auk/auk3.htm>

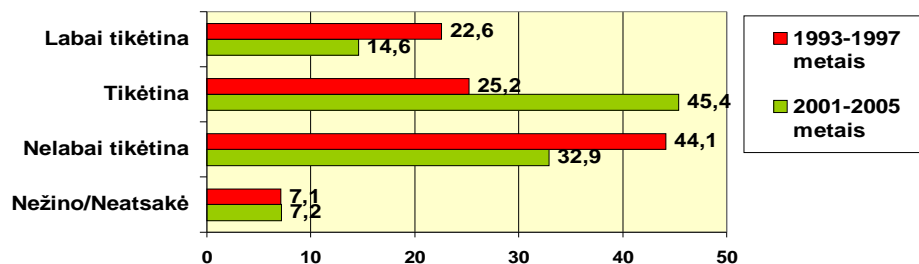
¹¹⁷ „Nusikalstamų veikų patirtis Lietuvoje 2005 m. Reprzentatyvi Lietuvos gyventojų apklausa. Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras. Vilnius, 2006. Prieiga internete: <http://www.nplc.lt/stat/auk/auk3.htm>

patirtis. Nustatyta, kad Lietuvos gyventojai labiausiai linkę remtis asmenine patirtimi ir žiniasklaida. Socialiniu-demografiniu požiūriu, vyrai labiau nei moterys yra linkę pasikliauti asmenine patirtimi, o moterys, ypač vyresnės nei 50 metų bei kaimo gyventojai, pensininkai – žiniasklaida. Draugų ir pažįstamų patirtis kaip pagrindinis faktorius yra įvardijamas jauniausios (15-19 metų) respondentų grupės. Pastebėtina, kad teisėsaugos institucijos išlieka paskutinėje vietoje. Įdomu, kad apklausiant nukentėjusiuosius buvo nustatytas didelis saugumo jausmo faktorių reikšmės pokytis – nusikalstamų veikų aukos žymiai labiau linkusios remtis asmenine patirtimi.

Saugumo jausmas ir nusikalstamumo baimė yra glaudžiai susiję reiškiniai – mažėjant ar išnykstant saugumo jausmui, atitinkamai didėja nusikalstamumo baimė, todėl tarptautinių viktimologinių tyrimų metu buvo siekiama nustatyti gyventojų nusikalstamumo baimės lygį, respondentų klausiant, ar jie mano, kad į jų namus per artimiausius 12 mėnesių gali būti įsilaužta.

Nusikalstamumo baimės lygis (%)¹¹⁸

10 diagrama

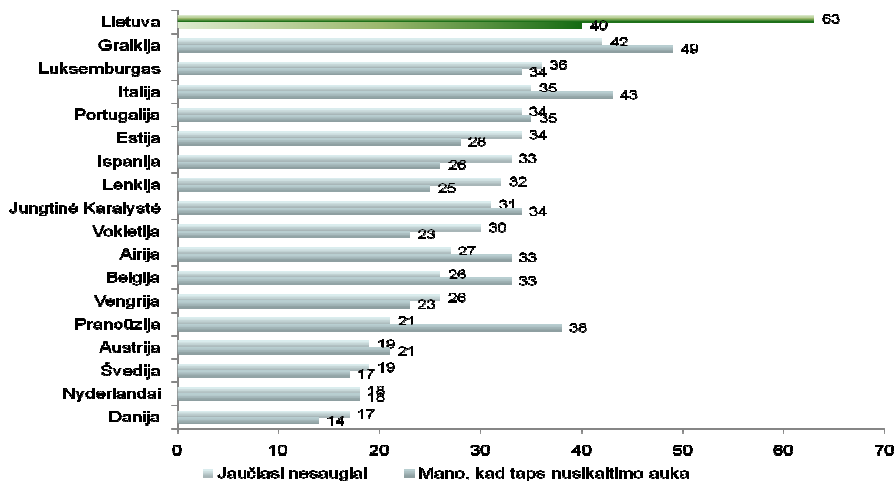
Tokią tikimybę 1993-1997 metais nelabai tikėtina laikė 44,1 % respondentų, tuo tarpu 2001-2005 metais ši tikimybė daugumai respondentų – 60,1 % atrodė tikėtina ir labai tikėtina, taigi atlikto tyrimo rezultatai patvirtino tendenciją, kad saugumo jausmui sumažėjus, nusikalstamumo baimės padidėja. Be to, 2006 m. tarptautiniu viktimologiniu tyrimu buvo nustatytas nusikaltimų baimės lygis Europos Sąjungos valstybėse:

¹¹⁸ Diagrama sudaryta, remiantis tarptautiniais viktimologiniais tyrimais Lietuvoje:

1. Tarptautinis viktimologinis tyrimas Lietuvoje 1997 m. Baigiamoji ataskaita. Teisės institutas. Vilnius, 1997. Prieiga internete: <http://www.nplc.lt/stat/auk/auk3.htm>
 2. Tarptautinis viktimologinis tyrimas Lietuvoje 2006 m. Prezencija (nepublikuota medžiaga). Teisės institutas. Vilnius, 2008.

Nusikaltimų baimės lygis Europos Sąjungos valstybėse¹¹⁹

11 diagrama

Tyrimo rezultatai parodė, kad Lietuvos gyventojai jaučiasi nesaugiausiai iš visų diagramoje nurodytų Europos valstybių gyventojų, nors jų viktimizacijos lygis yra vidutinis. Vadinasi, *Lietuvos gyventojai jaučia nepagrįstai didelę nusikalstamumo baimę*. Kita vertus, nepaisant gan nedidelio saugumo jausmo lygio, didesnė dalis gyventojų – 60 % mano, kad per ateinančius metus netaps nusikalstamų veikų aukomis. Taigi, galima išvelgti šokią toki optimizmą gyventojų nuomonėje.

2.9 Nusikaltimų aukų socialinės ir teisinės pagalbos vertinimas

2004-2006 m. nacionaliniais viktimologiniais tyrimais nusikaltimų aukų socialinė ir teisinė pagalba buvo vertinama smurtiniais nusikaltimais padarytos žalos kompensavimo, nemokamos teisinės pagalbos ir nevyriausybinių pagalbos nusikaltimų aukoms organizacijų požiūriu, vertinant, ar respondantai buvo pakankamai informuoti šių įstatymų galimybes ir įstaigų veiklą.

Kriminalinės viktimizacijos padarinių šalinimo būtinumo problema iš esmės susijusi su feministiniu judėjimu ir išžaginimų aukų apsauga, atmetant priekaištus aukoms dėl jų pačių prisidėjimo prie nusikaltimo padarymo. Išžaginimo pavyzdžiu įrodyta, kad auka patiria ne tik nusikaltimo sukeltą šoką ir stresą, bet ir psichologinę krizę, kurią sukelia susidūrimas su aukos kontaktais, socialine aplinka ir teisingumo vykdymo sistema. Tai lėmė valstybės kompensacijos nusikaltimų aukoms idėjos atsiradimą, kurios esmė, kad paprastai auka dėl asmeninių atributų

¹¹⁹ Diagrama paimta iš: Tarptautinio viktimologinis tyrimo Lietuvoje 2006 m. Prezentacijos (nepublikuota medžiaga). Teisės institutas. Vilnius, 2008.

stokos, negali susidoroti su viktimizacinio įvykio pasekmėmis, todėl jai reikia suteikti pagalbą.¹²⁰ Ši idėja pirmiausia buvo įtvirtinta tarptautinių standartų išraiška tokiuose tarptautiniuose dokumentuose kaip 1983 m. Europos konvencijoje dėl kompensacijų asmenims, nukentėjusiems nuo smurtinių nusikaltimų¹²¹, Europos Tarybos Ministrų Komiteto 1985 m. Rekomendacijoje R (85) 11 dėl nukentėjusiojo padėties baudžiamojoje teisėje ir baudžiamajame procese¹²², Generalinės asamblėjos Pagrindinių teisingumo principų nusikaltimų ir piktnaudžiavimo valdžia aukoms deklaracijoje¹²³, o taip pat Europos Sąjungos dokumentuose: 2001 m. Tarybos pagrindų sprendime Dėl nukentėjusiųjų padėties baudžiamosiose bylose¹²⁴, Tarybos direktyvoje 2004/80/EB dėl kompensacijos nusikaltimų aukoms¹²⁵. Lietuva, būdama šių tarptautinių organizacijų nare, įsipareigojo derinti nacionalinę teisės sistemą su tarptautinių aktų reikalavimais.¹²⁶

Aptarti viktimologiniai tyrimai parodė, kad nusikalstamų veikų aukos dažniausiai patirdavo turtinę žalą. Kaip jau buvo minėta, aptariant pranešimo teisėsaugos institucijoms apie viktimizacinį įvykį priežastis, pagrindinės jų buvo noras atgauti nuosavybę ir „nubausti kaltininką“. Vadinasi, kriminalinės viktimizacijos aukos iš valstybės tikisi ne tik socialinės (psichologinės paramos), bet ir teisinės pagalbos, susijusios su nusikaltimais padarytos žalos kompensavimu.

LR Smurtiniais nusikaltimais padarytos žalos kompensavimo įstatymas nustato atvejus, kuriais valstybė kompensuoja smurtiniais nusikaltimais padarytą turtinę ir neturtinę žalą, ir šios žalos kompensavimo tvarką.¹²⁷ Smurtinis nusikaltimas – tai LR BK numatyto apysunkio, sunkaus ar labai sunkaus nusikaltimo požymių turinti pavojinga veika, kuria buvo tyčia atimta nukentėjusio asmens gyvybė arba sunkiai ar nesunkiai sutrikdyta jo sveikata, arba pasikėsinta į seksualinio apsisprendimo laisvę ar neliečiamumą. Teisę į žalos kompensavimą turi nukentėję asmenys arba asmenų, kurių

---

¹²⁰ Michailovič I. Viktimologijos raida ir perspektyvos. Vilnius 2007. 56 p.

¹²¹ Europos Tarybos konvencija „Dėl kompensacijų asmenims, nukentėjusiems nuo smurtinių nusikaltimų“. Konvencijos tekstas anglų kalba. Prieiga internete: <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/I16.htm>

¹²² Europos Tarybos Ministrų Komiteto 1985 m. Rekomendacija R (85) 11 dėl nukentėjusiojo padėties baudžiamojoje teisėje ir baudžiamajame procese. Randakevičienė I. Pagrindinės Europos Tarybos rekomendacijos baudžiamojo proceso srityje. Vilnius, 2006. 45-51 p.

¹²³ Generalinės asamblėjos „Pagrindinių teisingumo principų nusikaltimų ir piktnaudžiavimo valdžia aukoms deklaracija“. Tarptautiniai dokumentai 4. Jungtinių tautų dokumentų rinkinys. Nusikalstamumo prevencija ir baudžiamoji justicija. Standartai ir normos. Sudarytojas Aidukas M. Teisinės informacijos centras. Vilnius, 2004.

¹²⁴ Tarybos pagrindų sprendimas Dėl nukentėjusiųjų padėties baudžiamosiose bylose (2001/220/TVR). Prieiga internete: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32001F0220:LT:NOT>

¹²⁵ Tarybos direktyva 2004/80/EB Dėl kompensacijos nusikaltimų aukoms. Prieiga internete: http://eur-lex.europa.eu/lt/dossier/dossier_03.htm

¹²⁶ Babachinaitė G. Nusikaltimų aukų socialinė ir teisinė apsauga Lietuvoje. Vilnius, 1999. 7 p.

¹²⁷ Lietuvos Respublikos Smurtiniais nusikaltimais padarytos žalos kompensavimo įstatymas. Valstybės žinios, 2005. Nr.85-3140

gyvybė buvo atimta smurtiniais nusikaltimais, sutuoktiniai ir išlaikytiniai. Nukentėjęs asmuo – tai Lietuvos pilietis, kitos Europos Sąjungos (toliau - ES) valstybės narės pilietis, taip pat kitas Lietuvoje ar kitoje ES valstybėje narėje teisėtai nuolat gyvenantis fizinis asmuo, kuriam smurtiniu nusikaltimu padaryta turtinė ar neturtinė žala. Smurtiniu nusikaltimu padaryta žala gali būti kompensuojama, esant tokioms sąlygoms: teismo ar teisėsaugos institucijos sprendimu yra nustatyta, kad buvo padarytas smurtinis nusikaltimas, jis padarytas Lietuvos teritorijoje; žala, padaryta nusikaltimu yra neatlyginta; prašymas kompensuoti šią žalą pateiktas ne vėliau kaip treji metai po nusikaltimo padarymo, išskyrus atvejus, kai šis terminas praleistas dėl svarbių priežasčių. Be to, žala kompensuojama tik dėl smurtinių nusikaltimų padarytų po 2005 m. liepos 1 d. Kompensuojama turtinė žala negali viršyti 75 MGL, neturtinė – 30 MGL. Nukentėjusių asmenų prašymu smurtiniu nusikaltimu, kuriuo buvo atimta žmogaus gyvybė ar sunkiai sutrikdyta jo sveikata, padaryta turtinė žala gali būti kompensuojama avansu. Teisingumo ministerijos sprendimai kompensuoti smurtiniais nusikaltimais padarytą žalą vykdomi iš Nukentėjusių nuo nusikaltimų asmenų fondo, kurį administruoja LR teisingumo ministerija.

2007-11-08 buvo pritarta teisingumo ministro Petro Baguškos šio įstatymo pakeitimo įstatymo projekto pateikimui LR Seime¹²⁸, kuriuo siekiama tobulinti smurtiniais nusikaltimais padarytos žalos kompensavimo sistemą, sudaryti sąlygas efektyviau ginti nuo smurtinių nusikaltimų nukentėjusių asmenų teises ir teisėtus interesus. Projekte numatomi tokie esminiai pakeitimai: praplečiama smurtinio nusikaltimo sąvoka, siūloma nustatyti, kad teisę į kompensaciją turi visi asmenys, kuriems teismas priteisė žalą, taip pat asmenys, kuriems neatlyginta žala pagal teismo patvirtintą sutartį dėl tokios žalos atlyginimo, numatoma pakelti turtinės (iki 100 MGL) ir neturtinės (iki 120 MGL) žalos ribas, taip pat išplėstos žalos kompensavimo avansu galimybės.¹²⁹

Kita valstybės aukoms teikiamos pagalbos išraiška – valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymo nustatyta tvarka teikiama nemokama pirminė ir antrinė teisinė pagalba.¹³⁰ Pirminė teisinė pagalba – tai teisinė informacija, teisinės konsultacijos ir teisinio pobūdžio dokumentų, skirtų valstybės ir savivaldybių institucijoms rengimas. Antrinė teisinė pagalba – tai dokumentų rengimas,

---

¹²⁸ Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos smurtiniais nusikaltimais padarytos žalos kompensavimo įstatymo pakeitimo įstatymo projekto pateikimo Lietuvos Respublikos Seimui.“ Valstybės žinios. 2007, Nr. 115-4698

¹²⁹ Lietuvos Respublikos Smurtiniais nusikaltimais padarytos žalos kompensavimo įstatymo pakeitimo įstatymo projektas. Prieiga internete: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=308216

¹³⁰ Lietuvos Respublikos Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymas. Valstybės žinios. 2000, Nr. 30-827

gynyba ir atstovavimas bylose, įskaitant vykdymo procesą, taip pat atstovavimas išankstinio ginčo sprendimo ne teisme atveju, jeigu tokią tvarką nustato įstatymai ar teismo sprendimas. Nukentėjusiems dėl nusikaltimų atsiradusios žalos atlyginimo bylose, antrinė pagalba suteikiama nemokamai neatsižvelgiant į jų turtą ir pajamas.

2007 nacionalinis viktimologinis tyrimas atskleidė¹³¹, kad dauguma apklaustųjų (63 %) minėtą socialinę ir teisinę apsaugą vertina neigiamai. Daugumos (63,6 %) respondentų nuomone, informacija apie nusikaltimų aukų teises ir galimybes jas ginti yra nepakankama. Apklauskos metu respondentai buvo paprašyti nurodyti bent vieną nevyriausybines organizaciją ar viešąją įstaigą, teikiančią paslaugas nukentėjusiems. Įdomu tai, kad dauguma respondentų, nurodžiusių, kad pasigenda informacijos apie socialinę ir teisinę pagalbą aukoms, žinojo apie tokių organizacijų ir įstaigų egzistavimą, tuo tarpu blogiausiai vertinantys šią apsaugą respondentai – vyresnio amžiaus gyventojai bei pensininkai – negalėjo nurodyti tokių įstaigų. Tik trečdalis apklaustųjų žinojo, kad valstybė teikia nemokamą teisinę pagalbą nusikaltimų aukoms ir tik 13,9 %, kad valstybė kompensuoja žalą smurtinių nusikaltimų aukoms.¹³²

Vadinasi, *nusikaltimų aukų socialinė pagalba Lietuvoje apklaustų gyventojų yra vertinama neigiamai, dažniausiai dėl to, kad apie šią pagalbą teikiančių organizacijų ir įstaigų veiklą didžioji dalis apklaustųjų nežino, o tie, kuriems tokia pagalba labiausiai reikalinga, nurodo tokios socialinės apsaugos nepakankamumą. Dar blogesnė nukentėjusių nuo nusikaltimų teisinės apsaugos situacija – nusikalstamų veikų aukos beveik iš viso neinformuotos apie nemokamos teisinės pagalbos ir smurtinės žalos kompensavimo galimybes.*

Tarptautiniais viktimologiniais tyrimais Lietuvoje buvo tiriama ir kitų aukų rūšių – vartotojų, korupcijos aukų ir verslo subjektų – viktimizacija, tačiau šio darbo dalykas nukreipia į pagrindinių kriminalinės viktimizacijos charakteristikų tyrimą, todėl minėtos aukų kategorijos atskirai nenagrinėjamos.

---

¹³¹ 2007 metų NPLC nacionalinio viktimologinio tyrimo „Nusikalstamų veikų patirtis Lietuvoje 2006 metais” duomenimis. Prieiga internete: <http://www.nplc.lt/stat/auk/auk3.htm>

¹³² 2007 metų NPLC nacionalinio viktimologinio tyrimo „Nusikalstamų veikų patirtis Lietuvoje 2006 metais” duomenimis. Prieiga internete: <http://www.nplc.lt/stat/auk/auk3.htm>

III. Kauno miesto gyventojų viktimizacinė patirtis 2007 metais

1. 2008 metų viktimologinio tyrimo Kaune metodologija

Siekiant geriau suvokti viktimologinių tyrimų metodologiją, nustatyti Kauno miesto gyventojų viktimizacijos lygį 2007 metais, palyginti jį su bendru gyventojų viktimizacijos lygiu tarptautinių ir nacionalinių viktimologinių tyrimų Lietuvoje kontekste ir atskleisti teisėsaugos institucijų (policijos), nusikaltimų aukų socialinės ir teisinės apsaugos vertinimą bei nustatyti, ar kauniečiai jaučiasi saugūs, 2008 kovo 10-14 dienomis magistro darbo autorė atliko 113, vyresnių nei 20 metų Kauno miesto gyventojų viktimologinę apklausą. Tyrimo metu respondentai buvo atrenkami atsitiktinai, o apklausa vyko anketavimo metodu. Dauguma respondentų mielai sutiko joje dalyvauti, dalis „apgailėstavo“, kad nenukentėjo nuo jokių nusikalstamų veikų, todėl „neturi, ką papasakoti“. Pastebėta, kad *labai svarbus faktorius, lemiantis, ar asmuo sutiks dalyvauti apklausoje, yra trukmė*, todėl anketa turi būti glausta. Taip pat klausimų atsakymų variantai, pirma, turi būti aiškūs – tiek logine prasme, tiek vizualiniu jų pateikimu, nes skubantis respondentas gali jų tiesiog nepastebėti, antra, nekategoriškai – respondentams žymiai lengviau atsakyti į „vertinamuosius“ klausimus, kai pateikiami tarpiniai variantai, pavyzdžiui: „gerai“, „labiau gerai, nei blogai“ ir t.t. Pastebėta, kad nukentėję nuo viktimizacinių įvykių apklausoje dalyvavo aktyviau.

Kadangi šia apklausa siekiama ne tik nustatyti kauniečių viktimizacinę patirtį 2007 metais tam tikrų nusikalstamų veikų asmeniui ir nuosavybei atžvilgiu, bet ir patikrinti, ar viktimizacija Kaune pagal esmines jos charakteristikas sutampa su tarptautinių ir nacionalinių viktimologinių tyrimų išvadomis apie Lietuvos gyventojų viktimizaciją, anketos klausimynas buvo sudarytas remiantis 1997, 2005 metų tarptautinių ir 2006, 2007 metų nacionalinių tyrimų anketų klausimais, kurių analizė buvo atliekama aptariant viktimologinius tyrimus Lietuvoje. Pirmoje dalyje respondentai buvo paprašyti užpildyti socialinius-demografinius duomenis apie save, antroje anketos dalyje buvo pateikti 20 uždarų klausimų apie viktimizacinę patirtį, teisėsaugos institucijų veiklą, saugumo jausmą ir nusikalstamumo baimę bei nusikaltimų aukų socialinę ir teisinę pagalbą. Siekiant išvengti skirtingo klausimų prasmės suvokimo ir interpretavimo, respondentams pateiktų klausimų formuluotė visiškai sutampa su jų formuluotėmis viktimologinių tyrimų anketose.

2. 2008 metų viktimologinio tyrimo Kaune socialinė-demografinė respondentų charakteristika

Lytis

Moterys: 66 (58%)   Vyrai: 47 (42%)

Amžius

20-29 metai: 35 (31%)   30-39 metai: 28 (25%)   40-49 metai: 21 (18%)

50-59 metai: 16 (14%)   60-69 metai: 12 (11%)   70 ir vyresni: 1 (1%)

Išsilavinimas

Nebaigtas vidurinis: 1 (1 %)   Aukštasis: 84 (74 %)

Aukštesnysis/vidurinis/ specialus vidurinis: 28 (25 %)

Užimtumas

Dirba valstybiniame sektoriuje: 76 (67 %)   Dirba privačiame sektoriuje: 35 (31 %)

Nedirba, nes yra pensininkas: 1 (1 %)   Nedirba, nes yra studentas: 1 (1 %)

Pagrindinis užsiėmimas

Vadovas: 17 (15 %)   Specialistas, tarnautojas: 87 (76 %)

Darbininkas, techninis darbuotojas: 4 (4 %)   Pensininkas: 1 (1 %)

Studentas, moksleivis: 4 (4 %)

3. Kauno miesto gyventojų viktimologinė charakteristika

3.1. Nusikaltimų nuosavybei ir asmeniui viktimizacijos charakteristika

Iš 113 apklaustų Kauno gyventojų nuo nusikalstamų veikų praėjusiais metais iš viso nukentėjo 32 respondentai arba 28 %. Palyginus su 2007 metų NPLC viktimologinio tyrimo rezultatais¹³³, kurių duomenimis Lietuvos gyventojų viktimizacijos lygis 2006 metais buvo 14,7 %, tai labai aukštas rodiklis. Iš dalies tai galima paaiškinti žymiai mažesne šio tyrimo, lyginant su nacionalinių viktimologinių tyrimų, atrankos imtimi, nes mažesnio tyrimo atveju atsiranda didesnė tikimybė, kad imtis atspindi ne bendrą viktimizacijos tendenciją, o tos respondentų grupės

¹³³ Nusikalstamų veikų patirtis Lietuvoje 2006 m. Reprezentatyvi Lietuvos gyventojų apklausa. Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras. Vilnius, 2007. Prieiga internete: <http://www.nplc.lt/stat/auk/auk3.htm>

viktimizacijos specifika. Visgi, tai beveik dvigubai didesnis viktimizacijos lygis nei Lietuvos mastu, todėl, matyt, Kaunas nėra saugus miestas.

Tiriant pakartotinę viktimizaciją Kaune, taip pat stebina gan aukštas jos laipsnis. Kaip jau buvo pastebėta analizuojant 2007 metų NPLC viktimologinio tyrimo rezultatus, pastaraisiais metais nukentėjusių gyventojų skaičius mažėjant, pakartotinės viktimizacijos lygis išlieka gan stabilus. Pakartotinės viktimizacijos tempai 2004-2006 metais, viktimologinių tyrimų duomenimis, išaugo nuo 9 % iki 38,1 %. Apklausiant kauniečius nustatyta, kad iš 113 respondentų per praėjusius metus 17 (15%) nukentėjo vieną kartą, 7 du kartus ir 8 respondentai daugiau nei du kartus. Taigi, 53 % nukentėjusiųjų patyrė vienkartinę viktimizaciją, o net 47 % pakartotinę viktimizaciją. Tai labai aukštas rodiklis, beveik pusė aukų nukenčia dar kartą. Tai, kad dažniausiai įvykdavo tos pačios nusikalstamos veikos rūšies, dažniausiai vagystės, pakartotinė viktimizacija – rodo, kad respondentai nesiima pakankamų savo turto apsaugos priemonių arba nevertina šių įvykių kaip svarbių.

Daugiausia apklaustųjų (91 %) nukentėjo nuo nusikalstamų veikų nuosavybei: 42,5 % vagysčių iš automobilių aukos, 20 % kitokių asmeninio turto vagysčių aukos ir 17,5 % vagysčių įsilaužiant į gyvenamąją patalpą aukos, 10 % sukčiavimo ir transporto priemonių vagysčių aukos. Nusikaltimai asmeniui pakankamai retas viktimizacinis įvykis respondentų tarpe: po vieną asmenį nukentėjo nuo plėšimo, seksualinės nusikalstamos veikos, nesunkaus sveikatos sutrikdymo ir grasinimo, visa tai sudaro tik 9 % visų respondentų patirtų viktimologinių įvykių. Dažniausiai įvykio vieta buvo miestas ir namų aplinka. Dauguma respondentų – 64 % nurodė patyrę turtinę žalą, kurios bendras vidurkis neįprastai aukštas palyginus su nustatytu nacionalinių viktimologinių tyrimų Lietuvoje metu (apie 1400 Lt) – net 4025,2 Lt. Tik du apklaustieji pažinojo savo skriaudėją. Socialiniu-demografiniu požiūriu aukomis dažniau tapdavo 20-39 metų asmenys, turintys aukštąjį išsilavinimą. Vadinasi, Kauno miesto gyventojų kriminologinės viktimizacijos struktūra, galima sakyti, sutampa su Lietuvos gyventojų viktimizacine struktūra – dauguma kauniečių taip pat nukentėjo nuo nusikalstamų veikų nuosavybei ir atitinkamai maža dalis nuo nusikalstamų veikų per tiesioginį kontaktą. Viktimologinis tyrimas Kaune patvirtino, kad tipinė auka yra vidutinio amžiaus – 20-39 metų Lietuvos gyventojas.

3.2. Teisėsaugos institucijų (policijos) veiklos vertinimas

Tyrimo metu nukentėjusiųjų buvo klausiama, ar jie pranešė teisėsaugos institucijoms (policijai) apie nusikalstamą įvykį. 59 % respondentų atsakė teigiamai, pagrindinėmis pranešimo

priežastimis nurodydami norą atgauti nuosavybę, nubausti kaltininką ir išvengti pakartotinės viktimizacijos. Tuo tarpu aukos, kurios nesikreipė į policiją, pagrindinėmis to priežastimis įvardino policijos nesuinteresuotumą ir bejėgiškumą, taip pat trečdalis nukentėjusiųjų teigė, kad tai nebuvo pakankamai reikšmingas įvykis. Tik 6 respondentai iš pranešusių šiai teisėsaugos institucijai buvo pripažinti nukentėjusiais, iš jų du nurodė, kad baudžiamasis procesas tebevyksta, du, kad nutrauktas, vienas, kad nepradėtas ir vienas respondentas negalėjo nurodyti dabartinės proceso stadijos. Teisėsaugos institucijų (policijos) veiklą nukentėję kauniečiai vertino neigiamai – 28 % blogai, 44 % labiau blogai, nei gerai, 22 % neutraliai ir tik 6 % labiau gerai, nei blogai. Gerai policijos nevertino nė vienas nukentėjęs asmuo. Ko gero, tokį neigiamą vertinimą lemia šių teisėsaugos institucijų negalėjimas ar nesugebėjimas padėti nusikalstamų veikų aukoms. Respondentai, kurie nenukentėjo nuo nusikalstamų veikų 2007 m., teisėsaugos institucijų (policijos) veiklą vertino labiau teigiamai – 21 % apklaustųjų buvo linkę vertinti šių institucijų veiklą labiau gerai nei blogai ir tik 30 % respondentų teigė, kad ikiteisminio tyrimo įstaigos dirba greičiau blogai. Gan didelė dalis gyventojų, nepatyrusių viktimizacijos, laikėsi neutralios pozicijos (22 %) ir neturėjo nuomonės apskritai (27 %). Visgi, palyginti su Lietuvos gyventojų nuomone, tai pakankamai „geras“ rodiklis, nes 2006 metų nacionalinio viktimologinio tyrimo duomenimis net 45,4 % apklaustųjų buvo blogos nuomonės apie ikiteisminio tyrimo įstaigų veiklą.¹³⁴

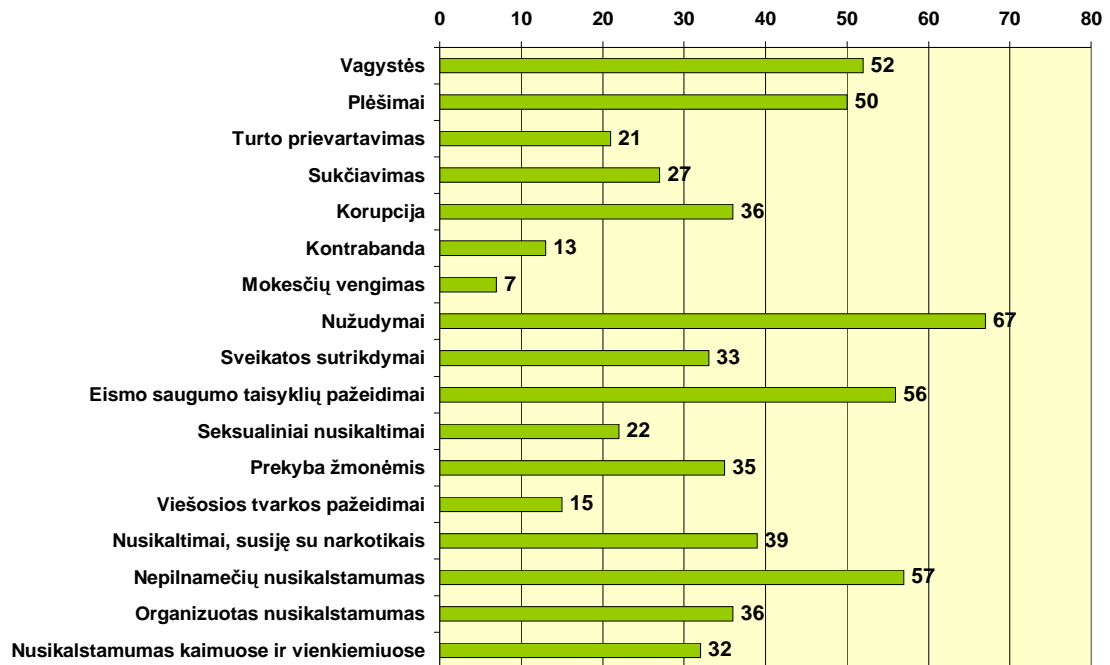
3.3. Saugumo jausmas ir nusikalstamumo baimė

Tik 14 % Kauno miesto gyventojų jaučiasi saugiai, tuo tarpu nesaugiai 56,7 %. Nukentėję respondentai jaučiasi dar nesaugiau – 72 % tokių apklaustųjų teigė besijaučiantys nesaugiai arba labiau nesaugiai nei saugiai. Tai iš esmės atitinka bendrą gyventojų saugumo jausmą Lietuvoje. Nusikalstamų veikų aukos vertindamos saugumo jausmą yra žymiai labiau linkę pasikliauti asmenine patirtimi nei žiniasklaida, teisėsaugos institucijomis ar pažįstamų, draugų, giminaičių patirtimi, tuo tarpu asmenys, nenukentėję nuo nusikaltimų šių faktorių įtaką vertina beveik vienodai. Kadangi saugumo jausmo mažėjimas lemia nusikalstamumo baimės didėjimą, natūralu, kad gyventojai, patyrę kriminologinę viktimizaciją, jaučia didesnę nusikalstamumo baimę (31 % apklaustųjų atsakė, kad labai tikėtina ar tikėtina, kad į jų gyvenamąją vietą bus įsilaužta per ateinančius metus) nei nenukentėję asmenys (24 % apklaustųjų tokią galimybę laikė tikėtina).

¹³⁴ Nusikalstamų veikų patirtis Lietuvoje 2006 m. Reprezentatyvi Lietuvos gyventojų apklausa. Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras. Vilnius, 2007. Prieiga internete: <http://www.nplc.lt/stat/auk/auk3.htm>

Kauno miesto gyventojų nusikalstamumo baimės struktūra 2007 metais

12 diagrama

Didžiausią nerimą kauniečiams kelia nužudymai, eismo taisyklių pažeidimai, dėl kurių sužalojami ar žūsta žmonės, nepilnamečių nusikalstamumas. Tai rodo gyventojų nusikalstamumo baimės nepagrįstumą, nes nė vienas iš apklaustų asmenų pats ar jo artimas giminaitis nebuvo nukentėjęs nuo šių veikų. Vagystės ir plėšimai – „pagrįστοji“ nusikalstamumo baimės dalis, taip pat neatitinka tikrovės – nors respondentai dažniausiai nukentėjo nuo turtinių nusikaltimų, jie nėra linkę jų sureikšminti ir tokios veikos daugumai nukentėjusiųjų neturi stigmatizuojančio poveikio. Tokį nusikalstamumo baimės struktūros nepagrįstumą paaiškina respondentų nurodytų saugumo jausmą įtakojančių faktorių įtaka – tik ketvirtadalis apklaustųjų rėmėsi asmenine patirtimi, todėl natūralu, kad nusikalstamumo baimę labiau formuoja žiniasklaida ir artimųjų, draugų patirtis.

3.4. Aukų socialinės ir teisinės apsaugos vertinimas

Respondentų apklausa parodė, kad 3/4 apklaustų gyventojų pasigenda informacijos apie nusikaltimų aukų socialinę ir teisinę pagalbą, todėl neigiamą (45 % teigė, kad pagalbos nusikaltimų aukoms organizacijos ir įstaigos atlieka savo funkcijas blogai, 24 % teigė negalintis atsakyti, nes trūksta informacijos) tokių įstaigų ir organizacijų veiklos vertinimą iš dalies lemia informacijos

trūkumas. 39 % apklaustųjų žinojo, kad valstybė teikia nemokamą teisinę pagalbą nusikaltimų aukoms, 51 % apie ją nebuvo girdėję. Tik 19 % apklaustųjų gyventojų žinojo, kad valstybė atlygina smurtiniais nusikaltimais padarytą žalą, o trečdalis buvo įsitikinę, kad tokia pagalba iš viso neteikiama. Vadinasi, apklausti Kauno miesto gyventojai nėra pakankamai informuoti apie pagalbą nusikaltimų aukoms, nors tokį poreikį išreiškia.

Lyginant Kauno miesto gyventojų viktimizacinės patirties 2007 metais ir 2007 metų nacionalinio viktimologinio tyrimo Lietuvoje rezultatus¹³⁵, galima pažymėti tokią Kauno miesto gyventojų viktimizacijos specifiką:

- Kauno miesto gyventojų viktimizacijos lygis (28 %) beveik du kartus aukštesnis, nei Lietuvos gyventojų (14,7 %). Iš dalies tai galima paaiškinti žymiai mažesne Kauno miesto gyventojų viktimizacijos tyrimo imtimi, kuri gali sąlygoti apklaustos grupės specifiką, o ne bendrą tendenciją.

- Kauno miesto gyventojai pasižymėjo itin aukštu pakartotinės viktimizacijos lygiu – net 47 % respondentų teigė tapę daugiau nei vienos nusikalstamos veikos aukomis. Šis rodiklis ne tik atspindi pakartotinės viktimizacijos augimo tendenciją Lietuvoje 2004-2006 metais, bet ir išryškina didesnę nei Lietuvos gyventojų pakartotinės viktimizacijos lygį (38%).

- Nors kauniečiai, kaip ir kiti Lietuvos gyventojai dažniausiai nukentėjo nuo nusikalstamų veikų nuosavybei (91%), tačiau jie patyrė apie tris kartus didesnę bendrą vidutinę žalą (4025,2Lt) nei Lietuvos gyventojai.

- Socialiniu-demografiniu požiūriu viktimologinis tyrimas Kaune patvirtino, kad tipinė auka yra vidutinio amžiaus – 20-39 metų Lietuvos gyventojas.

- Kauno miesto gyventojai palankiau vertina teisėsaugos institucijų (policijos) darbą – tik 30% apklaustųjų pritarė teiginiui, kad šios institucijos dirba blogai, kai tuo tarpu 45,4 % Lietuvos gyventojų yra neigiamos nuomonės apie teisėsaugos veiklą.

---

¹³⁵ Nusikalstamų veikų patirtis Lietuvoje 2006 m. Reprezentatyvi Lietuvos gyventojų apklausa. Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras. Vilnius, 2007. Prieiga internete: <http://www.nplc.lt/stat/auk/auk3.htm>

IV. Naujos viktimologinių tyrimų praktinio pritaikomumo kryptys

Valstybė savo rankose turi galingą reikšmingos informacijos, kovojant su nusikalstamumo mažinimu, būdą – viktimologiniai tyrimai įgalina pažvelgti ten, kur paprasta oficiali nusikalstamumo statistika negali – į pačią auką ir jos nuomonę. Be abejo, tai subjektyvus atskirų individų vertinimas, tačiau iš tokių viktimologinių tyrimų respondentų susideda visa visuomenė, o valstybei turėtų būti svarbu, kaip jos gyventojai vertina pastangas apsaugoti juos nuo nusikaltimų, nukentėjusiems suteikti pagalbą ir nubausti pažeidėjus. Taigi, kyla klausimas, kokios gali būti naujos viktimologinių tyrimų duomenų praktinio pritaikymo kryptys, t.y. koks yra šių tyrimų potencialas. Jeigu mąstysime viktimizacijos proceso eigos prasme, pirmiausia kyla mintis apie priemones, skirtas užkirsti kelią aukų atsiradimui.

1. Viktimologinė prevencija

Viktimologinė prevencija – tai visuma priemonių, skirtų užkirsti kelią asmens tapimo auka procesui arba viktimiškumo ir viktimizacijos atsiradimui¹³⁶. Vienas iš viktimologinės prevencijos klasifikavimo būdų yra jos skirstymas pagal taikymo momentą į ankstyvąją, pirminę ir antrinę viktimologinę prevenciją. Ankstyvoji viktimologinė prevencija apima visas bendro ir individualaus pobūdžio pastangas išvengti nusikaltimo aukų atsiradimo, sutelkiant dėmesį į gilumines viktimizacijos priežastis, pavyzdžiui, aukos elgesį, gyvenimo būdą.¹³⁷ Svarbi šios prevencijos sąvoka – „rizikos grupė“ – asmenų kategorija, kuri pasižymi aukštesniu viktimiškumo laipsniu nei kiti, t.y. turi didesnę tikimybę dėl savo socialinių savybių ir statuso tapti nusikaltimo aukomis.¹³⁸ Pirminė prevencija apima priemones, orientuotas į veiksnius, kurie tiesiogiai dalyvauja nusikaltimo situacijoje ar jai besiformuojant. Šios prevencijos metu jau konkrečiai žinoma, kokias socialines grupes ar nuo kokio nusikaltimo siekiama apsaugoti asmenis, t.y. prevencijos poveikis yra tikslesnis nei ankstyvosios prevencijos atveju, bei tiesioginio pobūdžio, situacinis.¹³⁹ Antrinė viktimologinė prevencija siekiama apsaugoti asmenis, jau tapusius nusikaltimo aukomis, nuo antrinės viktimizacijos – papildomos, netiesioginės žalos ir išgyvenimų, kuriuos nusikaltimo auka patiria dėl savo socialinės aplinkos ar teisėsaugos institucijų darbo vykdant teisingumą. Taip pat nuo

¹³⁶ Babachinaitė, G. Nusikalstamumo prevencijos organizavimo viktimologiniai aspektai. Vilnius, 2000. 35 p.

¹³⁷ Justickis, V. Kriminologija. II dalis. Vilnius, 2004. 27 p.

¹³⁸ Ten pat. 31 p.

¹³⁹ Ten pat 34 p.

pakartotinės viktimizacijos. Taigi, viktimologinių tyrimų metu gauta informacija gali būti pritaikyta įgyvendinant visų rūšių viktimologinę prevenciją:

Viktimologinės prevencijos galimybės

8 lentelė

	Ankstyvoji viktimologinė prevencija	Pirminė viktimologinė prevencija	Antrinė viktimologinė prevencija
Informacija, kurią galima gauti/ renkama viktimologinių tyrimu metu	Apklausiant respondentus, galima nustatyti: -būdingiausias nusikalstamos veikos charakteristikas: pavojingiausias miesto rajonus, vietas, kuriose viktimizacijos tikimybė išauga; paros laiką, kada nukentčia daugiausiai gyventojų, subjektus, nuo kurių nukentčia bei nusikalstamos veikos padarymo aplinkybes; -viktimizacijos priežastis, kurias įvardina patys nukentėjusieji.	Apklausiant respondentus, galima nustatyti: -gyventojų grupes, kurioms labiausiai reikalinga apsauga t.y. gyventojų kategorijas pasižyminčias didesniu viktimiškumu laipsniu; - tokių grupių pagrindines charakteristikas (kas yra nusikaltėlių „taikiklyje“); -priežastis, kodėl tam tikros gyventojų grupės patiria viktimizaciją dažniau nei kitos.	Apklausiant aukas, galima nustatyti: -kokių nusikalstamų veikų aukos patiria stigmatizaciją; -kokio pobūdžio socialinės ir teisinės pagalbos organizacijų aukoms reikia; -kokios gyventojų grupės jaučia nepagrįstai didelę nusikalstamumo baimę (nes tai gali turėti stigmatizuojantį poveikį jų aktyviam gyvenimo būdui).
Preveninio poveikio objektas	Visi atitinkamo teritorinio vieneto gyventojai	Gyventojų grupės. pasižyminčios aukštu viktimiškumu laipsniu	Kriminalinės viktimizacijos aukos
Galimos prevencinės priemonės	Gyventojų švietimas viktimizacijos srityje, suteikiant informaciją apie: - gyvenimo būdo įtaką viktimizacijos rizikai; - būdingesnes viktimizacines situacijas, pvz.: apie atitinkamų vietovių pavojingumą; Išorinių viktimizacijos prielaidų šalinimas, pvz.: architektūrinė prevencija, (geresnis gatvių apšvietimas), stebėjimo sugriežtinimas ar įvedimas (policijos patruliavimas)	Gyventojų, pasižyminčių viktimiškumu saugumo užtikrinimas.	-socialinės pagalbos nusikaltimų aukoms sistemos plėtojimas, gyventojų informavimas apie tokias įstaigas ir organizacijas ir jų veiklą; -gyventojų informavimas apie smurtiniais nusikaltimais padarytos žalos kompensavimą ir nemokamos teisinės pagalbos galimybes. -„nuraminti“ gyventojus, kurie jaučia nusikalstamumo baimę neatitinkančią jų viktimiškumo laipsnio,

Nors teoriškai tinkamai įgyvendinant ankstyvąją viktimologinę prevenciją, pirminė ir antrinė viktimologinė prevencija taptų nereikalinga arba jos poreikis žymiai sumažėtų, tačiau praktikoje dėl labai plataus ankstyvosios prevencijos dalyko ir nepageidautino galimo stigmatizacinio poveikio adresatams, sunku parinkti efektyvias prevencines priemones,¹⁴⁰ todėl pirminė viktimizacijos prevencija yra aktualiausia, nes leidžia sutelkti dėmesį į pakankamai konkretų subjektų ratą. Viktimologinių tyrimų reikšmė yra ta, kad jie įgalindami pažvelgti į realią nusikalstamumo situaciją, nukreipia tinkama ir tiksli prevencine linkme, t.y. kokioms gyventojų grupėms labiausiai reikia apsaugos. Kad ir kaip bebūtų apmaudu, šiandien Lietuva griebiasi „paskutinio šiaudo“ – jei pažvelgsime į institucinę prevencijos sistemą, ko gero, didžiausią jos dalį užima įstaigos ir organizacijos skirtos antrinei viktimologinei prevencijai – įvairios nusikaltimų aukų socialinės ir teisinės pagalbos institucijos. Be to, apklausus gyventojus, paaiškėja, kad tik trečdalis žino apie valstybės teikiamą nemokamą teisinę pagalbą ir socialinės pagalbos centrus. Vadinasi, viktimologinės prevencijos potencialas Lietuvoje dar nėra išnaudotas.

2. Žiniasklaidos įtaka visuomenės saugumo jausmui ir nusikalstamumo baimei

2004-2006 metų nacionalinių viktimologinių tyrimų duomenimis Lietuvos gyventojų nesaugumo jausmas išaugo nuo 42,5 % iki 57,2 %. 2008 metų Kauno miesto gyventojų viktimologinio tyrimo rezultatai parodė, kad 56,7 % apklaustų kauniečių nesijaučia saugūs nuo nusikalstamų veikų. Asmenys, patyrę kriminologinę viktimizaciją, jaučia dar didesnę nusikalstamumo baimę.

G. Babachinaitės nuomone, kriminalinės viktimizacijos padariniai visuomenei dėl saugumo jausmo praradimo neišvengiamai suformuoja:

- baimę patirti bet kokio pobūdžio žalą dėl nusikaltimo;
- visuomenės solidarumo eroziją, visuomenės narių nepasitikėjimą vienas kitu;
- didžiulę materialinę kainą, kurią moka visuomenė ir valstybė, norėdama apsaugoti nuo nusikaltimų (techninės apsaugos priemonės, draudimo išlaidos, fizinių asmenų ir objektų apsauga, teisėsaugos institucijų išlaikymas ir pan.), nevyriausybinių organizacijų, teikiančių pagalbą aukoms gausa ir pan.¹⁴¹

¹⁴⁰ Justickis, V. Kriminologija. II dalis. Vilnius, 2004. 33 p.

¹⁴¹ G. Babachinaitė. Saugumo jausmo ir nusikaltimų baimės raida Lietuvoje. Jurisprudencija. 2006. T. 1 (79). 27 p.

Visuomenės saugumo jausmo stoka yra ne tik „brangi“ psichologinė ir socialinė visuomenės problema, augant nusikalstamumo baimei keičiasi gyventojų gyvenimo stilius, žmonės yra labiau linkę praleisti daugiau laiko tokioje aplinkoje, kurią jie laiko saugia (namuose) ir vengti nusikalstamumui palankių situacijų (nebūti pramogų ir pasilinksminimų vietose tamsiu paros metu). Tam tikra prasme, galima kalbėti, apie visuomenės stigmatizaciją.

2006 metų nacionalinio viktimologinio tyrimo apklausos respondentai, paprašyti nurodyti faktorius, labiausiai įtakojančius jų saugumo/nesaugumo jausmą, nurodė, kad didžiausią įtaką jiems daro žiniasklaida (ją nurodė 44,5 %), kuri aplenkė anksčiau pirmą vietą užėmusią asmeninę patirtį (42%), kuria beveik vienareikšmiškai remiasi jau nukentėję nuo nusikaltimų asmenys.¹⁴² Prisiminkime, kad jei šio viktimologinio tyrimo duomenimis nuo nusikalstamų veikų nukentė mažiausiai kas septintas Lietuvos gyventojas, vadinasi kitų šešių asmenų, kurie neturi „savo“ žinių apie viktimizaciją, saugumo jausmą formuoja kiti informacijos šaltiniai. Modernioje visuomenėje informaciją apie reikšmingus socialinius įvykių praneša žiniasklaida.

A. Dobrynino nuomone, kriminalinės temos, jų plėtojimas žiniasklaidoje yra rimta politinė ir socialinė problema, turinti įtakos tiek esamai kriminogenei padėčiai, tiek tam, kaip vykdomą baudžiamąją politiką supranta visuomenė.¹⁴³ Nors demokratinėje visuomenėje dažniausiai pabrėžiamos pozityvios žiniasklaidos informavimo (informuoja gyventojus apie esamą padėtį) ir kontrolės (praneša apie korupcijos, žmogaus teisių pažeidimo atvejus) funkcijos, tačiau galima pateikti ir kritinių pastabų – tai žiniasklaidos priklausomybė nuo skaitytojams įdomios informacijos ir leidėjų, transliuotojų, užsakovų komercinių tikslų, kas lemia stereotipišką arba selektyvų informacijos pateikimo būdą.

Lietuvoje žiniasklaida jau seniai suprato, kad informacija apie nusikalstamumą yra labai paklausi visuomenėje ir, palyginti, lengvai prieinama. Didžiausias tokios informacijos „bumas“ buvo po nepriklausomybės atkūrimo, plačiai deklaruojama spaudos laisvė neretai peržengdavo žurnalistų etikos ribas – pasitaikydavo atvejų kuomet buvo rodomi žiaurūs vaizdai, neleistinais skelbiami asmens duomenys ir pan. To priežastis, ne tik klaidingas skaitytojų informacijos, kaip vien negatyvios, poreikio suvokimas (vietoj noro žinoti apie esamą situaciją apskritai), bet ir absoliutus žurnalistų teisinio išsilavinimo (ką jau kalbėti apie sociologinį-kriminologinį) neturėjimas. 1996-1998 m. Vilniaus universiteto Socialinių studijų centro Lietuvos

¹⁴² Nusikalstamų veikų patirtis Lietuvoje 2006 m. Reprezentatyvi Lietuvos gyventojų apklausa. Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras. Vilnius, 2007. Prieiga internete: <http://www.nplc.lt/stat/auk/auk3.htm>

¹⁴³ A. Dobryninas. Nusikaltimai ir spauda Lietuvos visuomenėje. Jurisprudencija. 1999. T. 11 (3). 27 p.

spaudos tyrimo rezultatai parodė, kad žiniasklaidoje pateikiamos kriminalinės informacijos augimo tempai visiškai neatitiko nusikalstamumo augimo tempų.¹⁴⁴

Nors remiantis oficialia nusikalstamumo statistika¹⁴⁵ ir viktimologinių tyrimų duomenimis¹⁴⁶ didžiausią dalį nusikalstamumo struktūroje sudaro nusikalstamos veikos nuosavybei – virš 80 % visų kriminalinės viktimizacijos įvykių, spaudoje ir televizijoje didžiąją dalį kriminalinės informacijos sudaro straipsniai ir laidos apie nusikalstamas veikas asmeniui, ypač sunkūs ir labai sunkūs nusikaltimai – nužudymai, sunkūs sveikatos sutrikdymai, nusikalstamos veikos mažamečiams, prekyba žmonėmis, o nusikalstamos veikos nuosavybei, kaip ne tokia paklausi ir „skaitytojo vaizduotę veikianti“ informacija, užima nepalyginamai mažesnę dalį žiniasklaidoje pateikiamų kriminalinių publikacijų. To rezultatas – formuojama iškreipta visuomenės nuomonė apie nusikalstamumo būklę Lietuvoje arba, kaip A. Dobryninas yra pažymėjęs – „Lietuvos žiniasklaida akivaizdžiai kuria virtualinį nusikaltimų ir nusikaltėlių pasaulį, kuris yra gerokai atitolęs nuo realių kriminogeninių problemų šalyje“.¹⁴⁷

Akivaizdus iškreiptos nuomonės pavyzdys – 2006 nacionalinio viktimologinio tyrimu metu respondentų nurodyti nusikaltimai, keliantys didžiausią nusikalstamumo baimę – nužudymai (74,3%), vagystės (59,6%), nepilnamečių nusikalstamumas (53,6%), plėšimai (47,7%).¹⁴⁸ Kauno miesto gyventojų viktimologinis tyrimas¹⁴⁹ parodė iš esmės tokį patį respondentų nuomonės pasiskirstymą nusikalstamų veikų atžvilgiu. Įdomu tai, kad vertinant gyventojus demografiniu-sociologiniu požiūriu, žiniasklaida labiausiai pasitiki vyresnio amžiaus žmonės ir moterys, t.y. tos kategorijos gyventojų, kurios pasižymi mažiausiu viktimiškumu, tačiau jaučia didžiausią nusikalstamumo baimę. Taip pat galima daryti prielaidą, kad neigiamas viktimologinių tyrimų respondentų, kurie netapo nusikalstamų veikų aukomis, teisėsaugos institucijų vertinimas gali būti nulemtas negatyvaus šių institucijų įvaizdžio formavimo žiniasklaidoje rezultatas.

---

¹⁴⁴ A. Dobryninas. Nusikaltimai ir spauda Lietuvos visuomenėje. Jurisprudencija. 1999. T. 11 (3). 23 p.

¹⁴⁵ Oficialios nusikalstamumo statistikos duomenys pateikiami NPLC internetinėje svetainėje. Prieiga internete: <http://www.nplc.lt/stat/nus/nus1.htm>

¹⁴⁶ Nusikalstamų veikų patirtis Lietuvoje 2006 m. Reprezentatyvi Lietuvos gyventojų apklausa. Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras. Vilnius, 2007. Prieiga internete: <http://www.nplc.lt/stat/auk/auk3.htm>

¹⁴⁷ A. Dobryninas. Nusikaltimai ir spauda Lietuvos visuomenėje. Jurisprudencija. 1999. T. 11 (3). 25 p.

¹⁴⁸ Nusikalstamų veikų patirtis Lietuvoje 2006 m. Reprezentatyvi Lietuvos gyventojų apklausa. Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras. Vilnius, 2007. Prieiga internete: <http://www.nplc.lt/stat/auk/auk3.htm>

¹⁴⁹ Kauno miesto gyventojų viktimologinė patirtis 2007 metais. Matekonytė, U. Rankraštis (nepublikuota medžiaga). Kaunas, 2008.

Vadinasi, pagrindinis ir gyventojų, nepatyrusių kriminalinės viktimizacijos, nuomonę apie kriminologinę situaciją Lietuvoje įtakojantis faktorius yra žiniasklaidoje pateikiamos publikacijos. Dėl pragmatiško leidėjų komercinių tikslų ir visuomenės informavimo pareigos derinimo, kriminologinė informacija žiniasklaidoje pateikiama selektyviai ir neatitinka realios nusikalstamumo būklės struktūros tendencijų.

Šią informacijos šaltinio problemą bent iš dalies gali išspręsti viktimologiniai tyrimai kaip alternatyvus visuomenės informavimo apie tikslesnę nusikalstamumo būklę ir struktūrą šalyje būdas. Kol kas suvokta, kad viktimologinius tyrimus turi atlikti nacionaliniai subjektai pagal nustatytas vienodas metodikas kiekvienais metais. Kitas žingsnis į priekį turėtų būti pranešimas apie tokių tyrimų rezultatus ir išvadas ne vien mokslinėje literatūroje, bet ir potencialiai „eiliniam“ visuomenės nariui, t.y. skelbti tokią informaciją pakankamai viešai, mažinant žiniasklaidos monopolį formuojant gyventojų nuomonę apie kriminologinę būklę ir kartu tokiu būdu mažinant nesaugumo jausmą ir nepagrįstą nusikalstamumo baimę.

Taigi, nors per pastarąjį dešimtmetį viktimologiniai tyrimai Lietuvoje buvo pripažinti kaip svarbus kriminologinės informacijos šaltinis, tačiau šių tyrimų galimybės tiksliau įvertinti nusikalstamumo paplitimą, tikslesnę jo būklę, atskleisti latentinio nusikalstamumo dalį, išsiaiškinti nusikalstamų veikų padarymo būdingus bruožus, socialinės ir teisinės pagalbos aukoms teisėsaugos institucijų (policijos) vertinimą visuomenėje kol kas yra labiau suvokiamos ir pripažįstamos teoriškai – prevencijos ir socialinės pagalbos aukoms programose, viktimologinėje teisinėje doktrinoje. Lietuvoje atliktų viktimologinių tyrimų išvados nėra pilnai panaudojamos pagrindinėse praktinio viktimologinės informacijos pritaikymo – kriminalinės viktimizacijos prevencijos bei aukų socialinės ir teisinės apsaugos kryptyse. Tai liudija, pirma, nepakankamas visuomenės informavimas apie socialinę pagalbą aukoms teikiančių įstaigų ir organizacijų egzistavimą ir veiklą, nemokamos teisinės pagalbos teikimo ir smurtiniais nusikaltimais padarytos žalos kompensavimo galimybes, antra, Lietuvoje iš esmės kol kas įgyvendinama nusikalstamumo prevencija, kuri yra žymiai platesnė savo turiniu nei viktimologinė prevencija, t.y. nėra orientuota vien į aukų apsaugą, trečia, viktimologiniai tyrimai gali būti panaudoti ne tik įgyvendinant sudėtinę nusikalstamumo prevencijos dalį – viktimologinę prevenciją, bet ir kaip visuomenės informavimo priemonė, siekiant mažinti gyventojų nusikalstamumo baimę ir nesaugumą.

3. Viktimologinių tyrimų perspektyvos

Kaip disciplina, besidominti nusikaltimų aukomis, viktimologija turėtų ir toliau vystytis tomis pačiomis trimis kryptimis:

1) *baudžiamojo proceso*, t.y. pagalbos aukoms ir teisingumo vykdymo sistemos tobulinimo kryptimi. Atsižvelgiant į antrinės viktimizacijos problemą, turėtų būti siaurinama formali baudžiamojo teisingumo sistema, pasirenkant mažiau formalizuotus konflikto sprendimo būdus, pavyzdžiui, meditacija (tarpininkavimą). Taip pat siektina, kad teisėsaugos institucijos labiau paisytų aukos interesų, padėtų jai aktyviai siekti restitucijos.¹⁵⁰

2) *didesnės viktimologinių kaip prioritetinių tyrimų perspektyvos*, nes tai ne tik tarptautiniuose dokumentuose nusikaltimų aukų klausimais rekomenduojami tyrimai, bet ir siekis vadovautis bendrais baudžiamosios politikos principais, pateikiant įvairias atskirų šalių kriminalinės viktimizacijos išraiškas.

3) *kriminalinės viktimizacijos padarinių tyrimų*, nes iki šiol tokie tyrimai buvo atliekami siauroje srityje – moterų ir vaikų seksualinei ir smurtinei viktimizacijai tirti, todėl būtina plėsti šių tyrimų sritį, nes feministinė perspektyva neturėtų būti dominuojančia atliekant šiuos tyrimus.¹⁵¹ Taip pat aktualu tirti kontraversiškas atskirų nusikaltimų viktimizacijos charakteristikas, t.y. tokių nusikaltimų kuriose keliamas aukos kaltės klausimas. Viktimologija leidžia identifikuoti auką ir apibrėžti elgesį, už kurį baudimas būtų netikslingas dėl aukos elgesio.¹⁵²

A. Alvazzi del Frate, UNICRI nusikalstamumo prevencijos ir baudžiamojo teisingumo pareigūnė, apibendrinama tarptautinių viktimologinių tyrimų reikšmę, išreiškia nuomonę, kad ateityje, tarptautiniai viktimologiniai tyrimai taps dar patikimesniu viktimologinės informacijos šaltiniu, nes vis daugiau valstybių prisidės prie šių tyrimų, o tos, kuriose jie jau atliekami, toliau tęs šitą veiklą, taip sukurdamos viktimologinių tyrimų tradiciją.¹⁵³

Lietuvoje, šie tarptautiniai viktimologiniai tyrimai atliekami nuo 1997 m. kas keturis metus. Be to, nuo 2004 metų, įgyvendinant Nacionalinę nusikalstamumo kontrolės ir prevencijos programą, nacionaliniai viktimologiniai tyrimai atliekami kiekvienais metais. Manytina, kad ateityje Lietuvoje, sukaupus didesnę tokių tyrimų organizavimo ir apibendrinimo patirtį, viktimologiniai

¹⁵⁰ Michailovič, I. Viktimologijos raida ir perspektyvos. Vilnius, 2007. 113 p.

¹⁵¹ Ten pat. 114 p.

¹⁵² Ten pat. 115 p.

¹⁵³ Alvazzi del Frate, A. The Voice of Victims of Crime: Estimating the True Level of Conventional Crime. Straipsnis anglų kalba. Prieiga internete: http://www.unodc.org/pdf/crime/forum/forum3_note4.pdf.

tyrimai ne tik išvengs dalies metodologinių klaidų, bet ir įsitvirtins kaip svarbi nuolatinė, atkreipianti ne tik kriminologų, bet ir įstatymų leidėjo dėmesį, gyventojų viktimologinės patirties ir nuomonės įvertinimo priemonė. Siektina, kad tokia informacija turėtų ir grįžtamąją kryptį – gyventojai turi būti suvokiami ne tik kaip tokios informacijos „tiekėjai“, bet ir kaip jos pagrindiniai „gavėjai“ – juk iš esmės ši informacija turi būti panaudojama kovai su socialiniu konfliktu - nusikalstamumu, todėl svarbu, kad visuomenė žinotų apie tokius tyrimus ir jų išvadas. Siekiant geresnės viktimologinių tyrimų mokslinės analizės, siektina suvienodinti tokių tyrimų metodiką, nes tik tokiu atveju galima atlikti ilgesnio laikotarpio viktimizacijos lyginamąją analizę ir spręsti apie viktimizacijos tendencijas.

Žvelgiant iš tarptautinių viktimologinių tyrimų perspektyvos, daugelyje išsivysčiusių pasaulio šalių, pirmiausia, šių tyrimų kilmės šalyse – Didžiojoje Britanijoje, JAV, bei kitose Europos ir pasaulio šalyse: Australijoje, Kanadoje, Italijoje, Japonijoje, Suomijoje, Švedijoje ir daugelyje kitų – viktimologiniai tyrimai jau seniai tapo nuolatinio gyventojų kriminalinės viktimizacijos patirties tyrimo metodu.¹⁵⁴ A. Alvazzi pažymi, kad jeigu tarptautiniai viktimologiniai tyrimai būtų nuolat atliekami besivystančiose šalyse, būtų galima geriau įvertinti būtinas nusikalstamumo prevencijos kryptis ir padėti aukoms.¹⁵⁵ Todėl tarptautinės organizacijos, kovojančios su nusikalstamumu ir žmogaus teisių ir laisvių pažeidimais, plečia viktimologinės veiklos teritoriją į trečiąsias pasaulio šalis: pažymėtina, kad UNICRI numato plėsti savo veiklą papildomai tiriant atskiras nusikaltimų rūšis¹⁵⁶ bei tęsti savo veiklą trečiojoje pasaulio šalyse.¹⁵⁷

---

¹⁵⁴ Shaw M., Jan van Dijk, Rhomberg W. Determining Trends in Global Crime and Justice. Straipsnis anglų kalba. Prieiga internete: http://www.unodc.org/pdf/crime/forum/forum3_Art2.pdf

¹⁵⁵ Alvazzi del Frate A., J. van Kesteren. The ICVS in the Developing World. Straipsnis anglų kalba. Prieiga internete: <http://publications.law.uvt.nl/upload/2008125929114086329936.pdf>

¹⁵⁶ UNICRI numato tęsti verslo subjektų, vartotojų, korupcijos viktimologinius tyrimus ir pradėti moterų viktimizacijos tyrimus. Plačiau apie tai: Alvazzi del Frate, A. The Voice of Victims of Crime: Estimating the True Level of Conventional Crime. Straipsnis anglų kalba. Prieiga internete: http://www.unodc.org/pdf/crime/forum/forum3_note4.pdf.

¹⁵⁷ Naude C. M. B., Prinsloo J. H., Ladikos A. Experiences of Crime in Thirteen African Countries: Results from the International Crime Victim Survey. Tarptautinių viktimologinių tyrimų Afrikoje 2006 m. apžvalga. Prieiga internete: http://www.unicri.it/www/analysis/icvs/pdf_files/ICVS%2013%20African%20countries.pdf

Išvados

1. Viktimologiniai tyrimai – perspektyvus kriminologinės informacijos gavimo šaltinis, suteikiantis galimybę tiksliau įvertinti nusikalstamumo būklę, patikrinti oficialios nusikalstamumo statistikos patikimumą, pateikti tikslesnį aukštu latentiškumo laipsniu pasižyminčių nusikalstamų veikų rūšių viktimologinį įvertinimą, išsiaiškinti nusikalstamų veikų padarymo būdingesnes situacijas, surinkti papildomą kriminologinę informaciją apie auką bei atskleisti aktualų visuomenės požiūrį tyrėją dominančiais kriminologiniais klausimais.

2. Viktimologinių tyrimų objektas, t.y. kokių socialinių procesų aukų viktimizacijos problematika tirama, priklauso nuo pasirinktos viktimologijos krypties. Tiriant nusikalstamų veikų aukų viktimizaciją, tikslingiausia pasirinkti kriminalinės viktimologijos kryptį, kurios dalykas tiria kriminalinės viktimizacijos – tapimo nusikalstamos veikos auka procesą, o viktimologiniai tyrimai apibrėžiami kaip sociologinių-kriminologinių tyrimų rūšis, nusikalstamų veikų aukų pagrindinėms charakteristikoms, viktimizacijos lygiui ir struktūrai bei visuomenės nuomonei tirti, siekiant efektyviau įgyvendinti prevencinę veiklą ir neutralizuoti kriminalinės viktimizacijos padarinius.

3. Siekiant surinkti patikimą kriminologinę informaciją, pasirinkta viktimologinių tyrimų metodika turi užtikrinti atrankinės tyrimo imties reprezentatyvumą – atspindėti pagrindines jos charakteristikas, todėl apklausos atrankinės imties struktūra pagal esminius požymius turi sutapti su generalinės imties struktūra, o kiekvienas subjektas turėti vienodą galimybę būti apklaustas.

4. Informacija, gauta atliekant viktimologinius tyrimus ir oficiali nusikalstamumo statistika, viena kitą papildo – viktimologiniai tyrimai geriau atspindi latentiškų nusikalstamų veikų rūšių kriminologinę charakteristiką, tuo tarpu oficiali nusikalstamumo statistika apibūdina tokias nusikalstamų veikų rūšis, kurios nepatenka į viktimologinių tyrimų objektą, todėl atliekant viktimologinį tyrimą šių informacijos šaltinių duomenys turi būti vertinami sistemiškai.

5. Remiantis atliktų ir darbe aptartų viktimologinių tyrimų rezultatais, Lietuvos gyventojai labiausiai nukenčia nuo įvairių, dažniausiai nedidelės vertės turto vagysčių, o nuo nusikaltimų asmeniui, kai nukenčiama tiesioginio kontakto su skriaudėju metu, nukenčia tik kas šešta kriminalinės viktimizacijos auka. Taip pat tyrimai atskleidė, kad tipinė auka yra vidutinio amžiaus, t.y. 20-39 metų Lietuvos gyventojas.

6. Atliktų ir šiame darbe išanalizuotų viktimologinių tyrimų rezultatai rodo, kad 2004-2006 metais asmenų pakartotinės viktimizacijos lygis išaugo net keturis kartus. Pastebėta tendencija, kad aukų skaičiui mažėjant, pakartotinės viktimizacijos lygis išlieka stabilus.

7. Remiantis tarptautinių ir nacionalinių viktimologinių tyrimų Lietuvoje rezultatais, teisėsaugos institucijos nesuteikia efektyvios pagalbos kriminalinės viktimizacijos aukoms: daugiau nei pusė nukentėjusių nesikreipia į teisėsaugos institucijas, to priežastimis įvardydami policijos bejėgiškumą, abejingumą arba veikos nerimtumą. Tik apie 60 % aukų, pranešusių apie viktimizaciją, pripažįstamos nukentėjusiais, pusė ikiteisminio tyrimo procesų yra nepradedami arba nutraukiami, todėl pusė besikreipusių į policiją, jos darbą vertina neigiamai.

8. Nusikaltimų aukų socialinė pagalba Lietuvos viktimologinių tyrimų respondentų yra vertinama neigiamai, apie šią pagalbą teikiančių organizacijų ir įstaigų veiklą didžioji dalis apklaustų gyventojų nėra informuoti, o besikreipusieji pagalbos nurodė tokios socialinės apsaugos nepakankamumą. Dar blogesnė nukentėjusių nuo nusikaltimų teisinės apsaugos situacija – tik trečdalis gyventojų žinojo apie nemokamos teisinės pagalbos galimybę ir tik 14% apie smurtinės žalos kompensavimą.

9. Viktimologiniai tyrimai apibrėžia svarbią tendenciją, kad mažėjant visuomenės saugumo jausmui, didėja nusikalstamumo baimė. Daugiau nei pusė Lietuvos gyventojų jaučiasi nesaugiai, o pagrindinis jų saugumo jausmą įtakojantis faktorius yra žiniasklaida, kurioje pateikiama kriminologinė informacija yra selektyvi ir neatitinkanti realios nusikalstamumo būklės šalyje, todėl dauguma Lietuvos gyventojų jaučia nepagrįstai didelę nusikalstamumo baimę.

10. Viktimologinio Kauno miesto gyventojų tyrimo rezultatai, lyginant su Lietuvos gyventojų viktimizacijos charakteristikomis, išryškino dvigubai didesnę gyventojų viktimizacijos laipsnį, aukštesnę pakartotinės viktimizacijos lygį ir didelį nusikaltimais patirtos žalos vidurkį.

11. Darbe autorės kelta hipotezė, kad viktimologinių tyrimų praktinio pritaikomumo prevencinėje, socialinės ir teisinės apsaugos bei kriminalinės viktimizacijos padarinių šalinimo veikloje potencialas nėra pilnai išnaudojamas, pasitvirtino.

12. Kalbant apie viktimologinių tyrimų perspektyvas, reikia pabrėžti ateities siekį, kad kriminalinės viktimizacijos aukų ir jos padarinių tyrimai įsitvirtintų kaip svarbi nuolatinė, atkreipianti ne tik kriminologų, bet ir įstatymų leidėjo dėmesį, gyventojų viktimologinės patirties ir nuomonės įvertinimo priemonė, apie kurios rezultatus ir išvadas būtų informuojama visuomenė.

Santrauka

Pasirinkus kriminalinės viktimologijos kryptį, remiantis užsienio šalių patirtimi, darbe aptariama viktimologinių – nusikalstamų veikų aukų kriminalinės viktimizacijos patirties – tyrimų metodika: apklausos metodas, jo privalumai ir trūkumai, taikymo problemos ir jų galimi sprendimai bei viktimologinių tyrimų klasifikacija. Trumpai apžvelgiamos šių sociologinių-kriminologinių tyrimų ištakos, prielaidos ir raida jų kilmės šalyse ir Lietuvoje per paskutinį dešimtmetį.

Lietuvoje atliktų Teisės instituto tarptautinių viktimologinių tyrimų 1997-2006 metais ir Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centro nacionalinių viktimologinių tyrimų 2004-2006 metais pagrindu nagrinėjamas šalies gyventojų viktimizacijos nusikalstamų veikų nuosavybei ir asmeniui lygis, struktūra, latentinio nusikalstamumo paplitimas ir sandara, pakartotinė viktimizacija. Aptariama Lietuvos gyventojų nuomonė apie prevencinę teisėsaugos institucijų (policijos) veiklą, siekiant užtikrinti visuomenės saugumą ir neutralizuoti kriminalinės viktimizacijos padarinius, visuomenės saugumo jausmas ir nusikalstamumo baimė ir valstybės teikiamos nusikaltimų aukų socialinės ir teisinės apsaugos vertinimas.

Lyginant autorės atlikto 2007 metų Kauno miesto gyventojų viktimologinio tyrimo duomenis su nacionalinio Lietuvos gyventojų nusikalstamų veikų patirties 2007 metais tyrimo išvadomis, išryškinama kauniečių pagrindinių viktimizacijos charakteristikų specifika ir nusikalstamų veikų padarymo būdingesnės situacijos, patirta žala, bendravimo su ikiteisminio tyrimo institucijomis (policija) patirtis ir jų veiklos vertinimas.

Darbe gilinamasi į viktimologinių tyrimų praktinio pritaikymo problemas ir galimybes, įgyvendinant pirminę viktimologinę prevenciją bei mažinant kriminalinės viktimizacijos padarinius: visuomenės saugumo jausmo sumažėjimą ir nepagrįstai didelę nusikalstamumo baimę. Kol kas nusikalstamų veikų aukų viktimizacijos tyrimai yra kriminologų, atliekamų tyrimų ir analizės dalykas, todėl pabrėžiama būtinybė atlikti nacionalinius viktimologinius tyrimus Lietuvoje kiekvienais metais, sukuriant grįžtamąją gautos viktimologinės informacijos kryptį – apie tokių tyrimų rezultatus ir išvadas informuoti visuomenę.

Summary

Resting upon criminal victimology trend and experience of foreign countries, the object of this study is methodics of victim – crime victims' criminal victimization – surveys: research method, its problems and benefits, practical problems and controlling for errors, classification of victim surveys. The study also provides the brief look upon sources, prerequisites and development of such sociological-criminological research in the origin countries and in Lithuania during the last decade.

International crime victim surveys carried out by Institute of Law in 1997-2006 and national crime victim surveys carried out by Centre for Crime Prevention in 2004-2006 in Lithuania served as basis for level and organization of population victimization in the sense of property and person crimes, latent crime distribution and structure, re-victimization analysis. The study evaluates the approach of society to the prevention performance of specialized services helping crime victims and neutralizing social consequences of crime, sense of security and fear of crime, public social and legal support for crime victims.

To specify principal victimization characteristics of residents, loss suffered, police contact and activity experience and specific situations for committing crimes in Kaunas, the author evaluated the data from self carried out a victim survey in Kaunas and national crime victim survey in year of 2007.

Victim surveys practical application possibilities and difficulties for fulfilling the primary victimological prevention and decreasing the outcome of criminal victimization is sense of security loss and unfounded fear of crime. Today crime surveys participate only in researches conducted by criminologists – therefore it is essential to realize that such surveys are to be made annually and introduced to the society for the better view on the real victimological situation in Lithuania.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Norminė literatūra:

Tarptautinės teisės aktai:

1. Europos Tarybos Ministrų Komiteto rekomendacija Nr. R (87) 21 „Dėl pagalbos nukentėjusiesiems ir viktimizacijos prevencijos“. Randakevičienė I. Pagrindinės Europos Tarybos rekomendacijos baudžiamojo proceso srityje. Eugrimas. Vilnius, 2006.
2. Europos Tarybos Ministrų Komiteto rekomendacija Nr. R (2006) 8 „Dėl pagalbos nukentėjusiesiems nuo nusikaltimų“. Randakevičienė I. Pagrindinės Europos Tarybos rekomendacijos baudžiamojo proceso srityje. Eugrimas. Vilnius, 2006.
3. Europos Tarybos Ministrų Komiteto rekomendacija Nr. R (91) 11 „Dėl seksualinio išnaudojimo, pornografijos, prostitucijos ir prekybos žmonėmis“. Prieiga internete: <http://www.coe.int/legal>;
4. Europos Tarybos Ministrų Komiteto rekomendacija Nr. R (96) 8 „Dėl baudžiamosios politikos Europoje pereinamuoju laikotarpiu“. Prieiga internete: <http://www.coe.int/legal>;
5. Europos Tarybos konvencija „Dėl kompensacijų asmenims, nukentėjusiems nuo smurtinių nusikaltimų“. Prieiga internete: <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/116.htm>
6. Generalinės asamblėjos „Pagrindinių teisingumo principų nusikaltimų ir piktnaudžiavimo valdžia aukoms deklaracija“. Tarptautiniai dokumentai 4. Jungtinių tautų dokumentų rinkinys. Nusikalstamumo prevencija ir baudžiamoji justicija. Standartai ir normos. Sudarytojas: Aidukas M. Teisinės informacijos centras. Vilnius, 2004.
7. Europos Tarybos Ministrų Komiteto 1985 m. Rekomendacija R (85) 11 dėl nukentėjusiojo padėties baudžiamojoje teisėje ir baudžiamajame procese. Randakevičienė I. Pagrindinės Europos Tarybos rekomendacijos baudžiamojo proceso srityje. Eugrimas. Vilnius, 2006.

Europos Sąjungos teisės aktai:

8. Tarybos pagrindų sprendimas Dėl nukentėjusiųjų padėties baudžiamosiose bylose (2001/220/TVR). Prieiga internete:
<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32001F0220:LT:NOT>
9. Tarybos direktyva 2004/80/EB Dėl kompensacijos nusikaltimų aukoms. Prieiga internete:
http://eur-lex.europa.eu/lt/dossier/dossier_03.htm

Lietuvos įstatymai ir kiti teisės aktai:

10. Lietuvos Respublikos Konstitucija. Priimta 1992 m. spalio 25 d. referendume. Valstybės žinios. 1992, Nr. 33-1014;
11. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas. Valstybės žinios. 2002, Nr. 37-1341;
12. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. Valstybės žinios. 2000, Nr. 89-2741;
13. Lietuvos Respublikos policijos veiklos įstatymas. Valstybės žinios. 2000, Nr. 90-2777;
14. Lietuvos Respublikos valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymas. Valstybės žinios. 2000, Nr. 30-827;
15. Lietuvos Respublikos Smurtiniais nusikaltimais padarytos žalos kompensavimo įstatymas. Valstybės žinios. 2005, Nr.85-3140;
16. Lietuvos Respublikos smurtiniais nusikaltimais padarytos žalos kompensavimo įstatymo pakeitimo įstatymo projektas. Valstybės žinios. 2005, Nr.85-3140;
17. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos smurtiniais nusikaltimais padarytos žalos kompensavimo įstatymo pakeitimo įstatymo projekto pateikimo Lietuvos Respublikos Seimui“. Valstybės žinios. 2007, Nr. 115-4698
18. Lietuvos Respublikos Seimo nutarimas „Dėl nacionalinės nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programos patvirtinimo“. Valstybės žinios. 2003, Nr.32-1318;
19. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas „Dėl Nacionalinės nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programos 2005-2006 metų įgyvendinimo priemonių plano patvirtinimo“ Valstybės žinios. 2005, Nr. 6-158

20. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas „Dėl Nacionalinės nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programos 2007-2009 metų įgyvendinimo priemonių plano patvirtinimo“. Valstybės žinios. 2007, Nr. 90-3575;
21. Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministro įsakymas „Dėl nusikalstamų veikų, jas padariusių asmenų bei nukentėjusių asmenų centralizuotos apskaitos instrukcijos patvirtinimo. Valstybės žinios. 2003, Nr. 50-2230;
22. Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministro įsakymas „Dėl nusikalstamų veikų žinybinio registro“. Valstybės žinios. 2006, Nr. 15-537;
23. Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministro įsakymas „Dėl Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministro 2003 m. gegužės 8 d. įsakymo Nr. 1V-160 "Dėl Nusikalstamų veikų, jas padariusių asmenų bei nukentėjusių asmenų centralizuotos apskaitos instrukcijos patvirtinimo" pakeitimo“. Valstybės žinios. 2006, Nr. 79-3118;

Specialioji literatūra:

24. Alešiūnaitė K., Dapšys A. Nusikaltimų aukos: viktimologinių tyrimų rezultatai. Tarptautinis nusikaltimų aukų tyrimas Lietuvoje // Teisės problemos, 2001 Nr. 2 (32). Teisės institutas. Vilnius, 2001.
25. Alavazzi del Frate A. The Voice of Victims of Crime: Estimating the True Level of Conventional Crime. Prieiga internete:
http://www.unodc.org/pdf/crime/forum/forum3_note4.pdf
26. Alvazzi del Frate A., J. van Kesteren. The ICVS in the Developing World. Prieiga internete:
<http://publications.law.uvt.nl/upload/2008125929114086329936.pdf>
27. Ancelis P., Jazukonis S. Nukentėjusiojo sąvoka Lietuvoje ir kitų valstybių baudžiamajame procese. //Jurisprudencija, 2002 Nr.35 (27). Vilnius, 2002.
28. Ataskaita apie nacionalinės nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programos 2005–2006 metų įgyvendinimo priemonių plano, vykdymą 2006 metais. Tarpžinybinė komisija nacionalinei nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programai įgyvendinti. Prieiga internete:
<http://www.vrm.lt/index.php?id=610>
29. Babachinaitė G. Saugumo jausmo ir nusikaltimų baimės raida Lietuvoje // Jurisprudencija, 2006 Nr. 1 (79). Vilnius, 2006.

30. Babachinaitė G. Nusikalstamumo prevencijos organizavimo viktimologiniai aspektai. Lietuvos teisės akademija. Vilnius, 2000.
31. Babachinaitė G. Nepilnamečių padarytų išžaginių moraliniai aspektai // Socialistinė teisė. 1989, Nr. 4.
32. Baudžiamoji teisė. Trečias pataisytas ir papildytas leidimas. Sudarytojas Pavilionis V. Eugrimas. Vilnius, 2003.
33. Conklin E. J. Criminology. Macmillan Publishing Co. New York, 2000.
34. Dignan, J. Understanding Victims and Restorative Justice. Open University Press. Berkshire, 2005.
35. Dobryninas A. Virtuali nusikaltimų tikrovė. Eugrimas. Vilnius, 2001.
36. Dobryninas A. Atskiriamasis teisingumas // Jurisprudencija, 2001. Nr. 20 (12). Vilnius, 2001.
37. Dobryninas A., Gaidys V. Ar saugi Lietuvos visuomenė? Jungtinių tautų vystymo programa. Vilnius, 2004.
38. Dobryninas A. Nusikaltimai ir spauda Lietuvos visuomenėje // Jurisprudencija, 1999. Nr. 11(3). Vilnius, 1999.
39. Hagan E. F. Research Methods in Criminal Justice and Criminology. Pearson Education. Boston, 2003.
40. Hale C., Hayward K., Wahidin A. and Wincup E. Criminology. Oxford University Press. New York, 2005.
41. Jones S. Criminology. Oxford University Press. New York, 2006.
42. Jovaišas K. Tyčinių nužudymų viktimologinis aspektas // Socialistinė teisė. 1988, Nr. 4.
43. Jovaišas K. Išžaginių viktimologinis aspektas // Socialistinė teisė. 1988, Nr. 2.
44. Justickis V. Kriminologija. I dalis. Lietuvos teisės akademija. Vilnius, 2001.
45. Justickis V. Kriminologija. II dalis. Mykolo Romerio universitetas. Vilnius, 2004.
46. Kiškis A. Kriminologinis tyrimas. Kriminologinė informacija. Paskaitų medžiaga. <http://www3.mruni.lt/~akiskis/paskaitos/4%20tema%2020061122.ppt>
47. Keinys S. Dabartinės lietuvių kalbos žodynas. Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas. Vilnius, 2005.
48. Kriminologija. Redaktorius: Bluvšteinas J. Pradai. Vilnius, 1994.
49. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. I knyga. Bendroji dalis. Sudarytojas Prapiestis J. Teisinės informacijos centras. Vilnius, 2004.

50. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras. I-IV dalys. Redaktorius Goda G. Teisinės informacijos centras. Vilnius, 2003.
51. Maguire M., Morgan R. and Reiner, R. The Oxford Handbook of Criminology. Oxford University Press. New York, 2002.
52. McLaughlin E., Muncie J. The Sage Dictionary of Criminology. Sage Publications. London, 2001.
53. Michailovič I. Viktimologijos raida ir perspektyvos. Teisinės informacijos centras. Vilnius, 2007.
54. Michailovič I. Atkuriamasis teisingumas: genezė ir raida // Teisės problemos, 2001. Nr. 4 (34). Vilnius, 2001.
55. Namų advokatas. Sudarytojas Prapiestis J. Teisinės informacijos centras. Vilnius, 2002.
56. Naude C. M. B., Prinsloo J. H., Ladikos A. Experiences of Crime in Thirteen African Countries: Results from the International Crime Victim Survey. Prieiga internete: http://www.unicri.it/www/analysis/icvs/pdf_files/ICVS%2013%20African%20countries.pdf
57. New Directions from the Field: Victims' Rights and Services for the 21st Century. US Department of Justice Office for Victims of Crime. Washington, 2000. Prieiga internete: <http://www.ojp.usdoj.gov/ovc/new/directions/>
58. Nusikalstamumo ir kitų nepageidautinų socialinių procesų prevencijos problemos bei jų sprendimas Europos valstybėse. Redaktorė Babachinaitė G. Lietuvos teisės universitetas. Vilnius, 2003.
59. Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centro viktimologinių tyrimų metodologija. Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras. Vilnius, 2005. Prieiga internete: <http://www.nplc.lt/stat/auk/auk3.htm>
60. Nusikaltimų aukų socialinė ir teisinė apsauga Lietuvoje. Redaktorė Babachinaitė G. Deiva. Vilnius, 1999.
61. Rudzkis T., Uscila R., Starkus S. Kriminologinių tyrimų metodika. Lietuvos teisės akademija. Vilnius, 2000.
62. Sakalauskas G. Įvadas į empirinę kriminologiją. Eugrimas. Vilnius, 2007.
63. Shaw M., Jan van Dijk, Rhomberg W. Determining Trends in Global Crime and Justice. Prieiga internete: http://www.unodc.org/pdf/crime/forum/forum3_Art2.pdf
64. Šličytė Z. Viktimologijos duomenų panaudojimas advokato veikloje. Mintis. Vilnius, 1981.

65. Uscila V. Viktimologijos pagrindai. Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras. Vilnius, 2005.
66. Uscila R. ir Kiškis A. Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centro 2005 metų viktimologinis tyrimas „Lietuvos gyventojų faktinė nusikalstamų veikų patirtis“ // Teisės problemos, 2005 Nr. 4 (50). Teisės institutas. Vilnius, 2005.
67. Vaitkevičiūtė V. Tarptautinių žodžių žodynas. Žodynas. Vilnius, 2001.
68. Williams K. Textbook on Criminology (Second edition). Blackstone Press Ltd. Glasgow, 1994.
69. Zvekic U. Criminal Victimization across the Globe. Prieiga internete:
http://www.unafei.or.jp/english/pdf/PDF_rms_all/no56.pdf

Viktimologinių tyrimų medžiaga:

70. Tarptautinis viktimologinis tyrimas Lietuvoje 1997 m. Baigiamoji ataskaita. Teisės institutas. Vilnius, 1997. Prieiga internete: <http://www.nplc.lt/stat/auk/auk3.htm>
71. Tarptautinis viktimologinis tyrimas Lietuvoje 2000 m. Baigiamoji ataskaita. Teisės institutas. Vilnius, 2001. Prieiga internete: <http://www.nplc.lt/stat/auk/auk3.htm>
72. Lietuvos gyventojų faktinė nusikalstamų veikų patirtis 2004 metais. Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras. Vilnius, 2005. Prieiga internete:
<http://www.nplc.lt/stat/auk/auk3.htm>
73. Nusikalstamų veikų patirtis Lietuvoje 2005 m. Reprezentatyvi Lietuvos gyventojų apklausa. Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras. Vilnius, 2006. Prieiga internete:
<http://www.nplc.lt/stat/auk/auk3.htm>
74. Nusikalstamų veikų patirtis Lietuvoje 2006 m. Reprezentatyvi Lietuvos gyventojų apklausa. Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras. Vilnius, 2007. Prieiga internete:
<http://www.nplc.lt/stat/auk/auk3.htm>
75. Tarptautinis viktimologinis tyrimas Lietuvoje 2006 m. Prezenciacija (nepublikuota medžiaga). Teisės institutas. Vilnius, 2008.
76. Kauno miesto gyventojų viktimologinė patirtis 2007 metais. Matekonytė, U. Rankraštis (nepublikuota medžiaga). Kaunas, 2008.

Statistikos duomenys:

77. Statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės tinklalapis -

<http://www.stat.gov.lt/lt/>

78. Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centro tinklalapis – www.nplc.lt

Priedai

1. Anketos metodika;
2. Viktimologinio tyrimo „Kauno miesto gyventojų viktimologinės patirtis 2007 metais“ apklausos klausimynas;
3. Viktimologinio tyrimo „Kauno miesto gyventojų viktimologinės patirtis 2007 metais“ apklausos anketos pavyzdys.

2008 metų viktimologinis tyrimas

Kauno gyventojų nusikalstamų veikų patirtis 2007 metais

Tyrimą atliko:

Vilniaus Universiteto teisės fakulteto

5 kurso kriminologijos studijų krypties studentė

Ugnė Matekonytė

Tyrimo metodika

- **Tyrimo laikas:** 2008 m. kovo 10 – kovo 14 d.
- **Respondentų skaičius:** N = 113
- **Tyrimo objektas:** vyresni nei 20 metų Lietuvos gyventojai
- **Apklauso būdas:** anketavimas respondento darbo vietoje, mokymo įstaigoje, namuose
- **Atrankos metodas:** atsitiktinė atranka. Respondentų atranka parengta taip, kad kiekvienas Lietuvos gyventojas turėtų vienodą tikimybę būti apklaustas.
- **Apklausa vyko:** Kauno mieste.

Vilnius, 2008

Klausimynas

I dalis

1. Lytis
2. Amžius
3. Išsilavinimas
4. Užimtumas
5. Pagrindinis užsiėmimas

II dalis

1. Kiek kartų Jūs pats/ pati asmeniškai nukentėjote nuo įvairių nusikalstamų veikų Lietuvoje 2007 metais?
2. Nuo kokių nusikalstamų veikų/ nusikaltimų Jūs nukentėjote 2007 metais Lietuvoje?
3. Įvykio vieta:
4. Kokią žalą patyrėte?
5. Nuo ko nukentėjote?
6. Nusikalstamos veikos/ nusikaltimo padarymo aplinkybės:
7. Ar pranešėte teisėsaugos institucijoms (policijai) apie šį incidentą?
8. Ar gavote nutarimą pripažinti Jus nukentėjusiuoju?
9. Kokia yra šiuo metu ikiteisminio tyrimo dėl šios nusikalstamos veikos stadija?
10. Kaip vertinate ikiteisminio tyrimo įstaigų (policijos, STT, FNTT ir kt.) veiklą tiriant nusikalstamas veikas?
11. Ar Jūs jaučiaties saugus Lietuvoje nuo įvairių nusikalstamų veikų/ nusikaltimų?
12. Kas labiausiai įtakoja Jūsų saugumo/nesaugumo jausmą?
13. Kaip manote, ar tikėtina, kad į Jūsų gyvenamąją vietą bus įsilaužta per ateinančius 12 mėnesių?
14. Kokie nusikaltimai Lietuvoje Jus neramina labiausiai?
15. Kaip vertinate nusikaltimų aukų socialinę ir teisinę apsaugą Lietuvoje?

- 16.** Kaip manote, ar Lietuvoje pakanka informacijos apie nusikaltimų aukų teises ir galimybes jas ginti?
- 17.** Ar žinote bent vieną nevyriausybinę organizaciją ar viešąją įstaigą, teikiančią paslaugas: nukentėjusiems vaikams, moterims, pagyvenusiems asmenims arba nusikaltimų aukoms apskritai?
- 18.** Kaip Jūs vertinate tokių organizacijų/ viešųjų įstaigų veiklą apskritai?
- 19.** Ar valstybė teikia nemokamą teisinę pagalbą nusikaltimų aukoms?
- 20.** Ar valstybė kompensuoja žalą smurtinių nusikaltimų aukoms?

Sveiki!

Esu Vilniaus Universiteto teisės fakulteto kriminologijos studijų atšakos 5-tojo kurso studentė Ugnė Matekonytė. Šiuo metu rašau magistrinį darbą tema „Viktimologiniai (t.y. nusikaltimų aukų) tyrimai Lietuvoje“ ir mane domina apibendrinta Kauno miesto gyventojų nuomonė apie nusikalstamų veikų patirtį. Užtikriname, kad jūsų atsakymo paslaptis bus išsaugota. Maloniai prašome atsakyti į anketos klausimus.

Socialiniai-demografiniai duomenys apie respondentą

Atsakymus pažymėkite apibraudami

1. Lytis:

- 1) Vyras
- 2) Moteris

2. Amžius:

- 1) 15-19   2) 20-29   3) 30-39   4) 40-49
- 5) 50-59   6) 60-69   7) 70 ir daugiau

3. Išsilavinimas:

- 1) Aukštasis
- 2) Aukštesnysis/vidurinis/specialus vidurinis
- 3) Nebaigtas vidurinis

4. Užimtumas:

- 1) Dirbate valstybiniame sektoriuje
- 2) Dirbate privačiame sektoriuje
- 3) Nedirbate, bet esate darbingas
- 4) Nedirbate, nes esate pensininkas
- 5) Nedirbate, bet esate studentas

5. Pagrindinis užsiėmimas:

- 1) Vadovas
- 2) Specialistas, tarnautojas
- 3) Darbininkas, techninis darbuotojas
- 4) Bedarbis
- 5) Pensininkas
- 6) Studentas/moksleivis

Klausimai

1. Nusikalstamo įvykio charakteristika

1. Kiek kartų Jūs pats/ pati asmeniškai nukentėjote nuo įvairių nusikalstamų veikų/ nusikaltimų Lietuvoje 2007 metais?

- 1) Nė karto. (*Jei pasirinkote šį atsakymo variantą, pereikite prie 10 klausimo*)
- 2) 1 kartą
- 3) 2 kartus
- 4) Daugiau nei 2 kartus

2. Nuo kokių nusikalstamų veikų/ nusikaltimų Jūs nukentėjote 2007 metais Lietuvoje?

- 1) Vagystė įsibraunant/įsilaužiant į gyvenamąją patalpą
- 2) Vagystė iš automobilio
- 3) Transporto priemonės vagystė
- 4) Kitokia asmeninio turto vagystė (pvz.: piniginės, mobiliojo telefono)
- 5) Sukčiavimas
- 6) Plėšimas (smurtinis turto pagrobimas)
- 7) Seksualinė nusikalstama veika (seksualinė prievarta, seksualinis priekabiavimas prie pagal tarnybą ar kitaip priklausomo asmens)
- 8) Sunkus sveikatos sutrikdymas (pvz.: sunkus suluošinimas, gyvybei grėsmę turinti liga, didelės dalies darbingumo praradimas)
- 9) Nesunkus sveikatos sutrikdymas (pvz.: sužalojimas, susargdinimas, nedidelės dalies darbingumo praradimas)
- 10) Grasinimas
- 11) Kitokia nusikalstama veika (nurodykite) _____

3. Įvykio vieta:

- 1) Mieste, kaime, kaimo tipo gyvenvietėje
- 2) Savo namuose (name/bute)
- 3) Savo namo laiptinėje, lifte, kieme
- 4) Darbe
- 5) Mokymo įstaigoje, šalia jos
- 6) Pramogų ir poilsio vietoje (bare, diskotekoje ar kt.)
- 7) Viešajame transporte
- 8) Gatvėje
- 9) Parduotuvėje, šalia jos
- 10) Kita (nurodykite) _____

4. Kokią žalą patyrėte?

- 1) Turtinę (nurodykite jos dydį) _____(Lt)
- 2) Psichologinę prievartą
- 3) Moralinę
- 4) Kita (nurodykite) _____

5. Nuo ko nukentėjote?

- 1) Sūnaus, dukters/ Įsūnio, įdukros
- 2) Pažįstamo (-os)/ buvusio sutuoktinio (-ės)/ partnerio (-ės), sugyventinio (-ės)
- 3) Nepažįstamo (-os)
- 4) Kaimyno (-ės)
- 5) Bendradarbio (-ės)
- 6) Bendramokslio (-ės)
- 7) Nežinote
- 8) Kita (nurodykite) _____

6. Nusikalstamos veikos/ nusikaltimo padarymo aplinkybės:

- 1) Nukentėjote dėl savo profesinės veiklos (pareigų)
- 2) Priklausėte nuo įtariamojo (kaltinamojo) materialiai, tarnybiškai
- 3) Buvote neblaivus,-i
- 4) Buvote bejėgiškos būklės
- 5) Nematėte/nežinote
- 6) Nebuvote namuose/ nebuvo signalizacijos
- 7) Išplėštas sandėliukas/ sodo namelis/ garažas
- 8) Nakties metu/ miegojote
- 9) Perplėšta rankinė/ ištraukė iš rankinės/ ištraukė iš kišenės
- 10) Paliktas daiktas be priežiūros
- 11) Kita (nurodykite) _____

2. Teisėsaugos institucijų vertinimas

7. Ar pranešėte teisėsaugos institucijoms (policijai) apie šį incidentą?

- 1) Taip, nes norėjote:
  - A. patirtos žalos atlyginimo/ atgauti prarastą turtą
  - B. kad kaltininkas būtų nubaustas
  - C. kad daugiau tai nepasikartotų

- D. dėl draudimo
  - E. tiesiog taip reikia pasielgti
  - F. kita (nurodykite) _____
- 2) Ne, nes:
- A. pats išsprendėte problemą
  - B. ikiteisminio tyrimo įstaiga (policija) nieko negalėtų padaryti
  - C. ikiteisminio tyrimo įstaiga (policija) nieko nedarytų
  - D. nusikalstama veika nebuvo toks reikšmingas įvykis
  - E. nenorėjote „turėti reikalų su teisėsaugos institucijomis“
  - F. kita (nurodykite) _____
- (Jei pasirinkote šį atsakymo variantą, pereikite prie 10 klausimo))*

8. Ar gavote nutarimą pripažinti Jus nukentėjusiuoju?

- 1) Taip
- 2) Ne
- 3) Nežinote

9. Kokia yra šiuo metu ikiteisminio tyrimo dėl šios nusikalstamos veikos stadija?

- 1) Nepradėtas
- 2) Nutrauktas
- 3) Pradėtas, tebevyksta
- 4) Medžiaga buvo perduota teismui
- 5) Teisme jau priimtas apkaltinamasis nuosprendis
- 6) Nežinote

10. Kaip vertinate ikiteisminio tyrimo įstaigų (policijos, STT, FNTT ir kt.) veiklą tiriant nusikalstamas veikas?

- 1) Gerai
- 2) Labiau gerai nei blogai
- 3) Neutraliai
- 4) Labiau blogai nei gerai
- 5) Blogai
- 6) Nežinote

3. Saugumo jausmas ir nusikalstamumo baimė

11. Ar Jūs jaučiaties saugus Lietuvoje nuo įvairių nusikalstamų veiku/ nusikaltimų?

- 1) Saugus
- 2) Labiau saugus nei nesaugus
- 3) Nei saugus, nei nesaugus (neutrali pozicija)
- 4) Labiau nesaugus nei saugus
- 5) Nesaugus

12. Kas labiausiai įtakoja Jūsų saugumo/nesaugumo jausmą?

- 1) Asmeninė patirtis
- 2) Draugų, pažįstamų, giminaičių patirtis
- 3) Žiniasklaida
- 4) Teisėsaugos institucijų darbas

13. Kaip manote, ar tikėtina, kad į Jūsų gyvenamąją vietą bus įsilaužta per ateinančius 12 mėnesių?

- 1) Labai tikėtina
- 2) Tikėtina
- 3) Nežinote
- 4) Nelabai tikėtina
- 5) Neįtikėtina

14. Kokie nusikaltimai Lietuvoje Jus neramina labiausiai?

- 1) Vagystės
- 2) Plėšimai
- 3) Turto prievartavimai
- 4) Sukčiavimai
- 5) Korupcija
- 6) Kontrabanda
- 7) Mokesčių nesumokėjimas
- 8) Nužudymai
- 9) Sveikatos sutrikdymai
- 10) Kelių transporto eismo saugumo taisyklių pažeidimai, dėl kurių sužalojami ar žūsta žmonės
- 11) Nusikaltimai žmogaus seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui
- 12) Prekyba žmonėmis
- 13) Viešosios tvarkos pažeidimai
- 14) Nusikaltimai, susiję su narkotikais
- 15) Nepilnamečių nusikalstamumas
- 16) Organizuotas nusikalstamumas
- 17) Nusikalstamumas kaimuose ir vienkiemiuose

18) Kita (nurodykite) _____

5. Nusikaltimų aukų socialinės ir teisinės apsaugos vertinimas

15. Kaip vertinate nusikaltimų aukų socialinę ir teisinę apsaugą Lietuvoje?

- 1) Gerai
- 2) Labiau gerai nei blogai
- 3) Neutraliai
- 4) Labiau blogai nei gerai
- 5) Blogai
- 6) Sunku pasakyti, nes trūksta informacijos

16. Kaip manote, ar Lietuvoje pakanka informacijos apie nusikaltimų aukų teises ir galimybes jas ginti?

- 1) Taip
- 2) Ne
- 3) Nežinau

17. Ar žinote bent vieną nevyriausybinių organizaciją ar viešąją įstaigą, teikiančią paslaugas: nukentėjusiems vaikams, moterims, pagyvenusiems asmenims arba nusikaltimų aukoms apskritai?

- 1) Taip, žinau nevyriausybinių organizaciją/ viešąją įstaigą, teikiančią paslaugas nukentėjusiems nuo nusikalstamų veikų:
  - A. vaikams (nurodykite) _____
  - B. moterims (nurodykite) _____
  - C. pagyvenusiems asmenims (nurodykite) _____
  - D. nusikaltimų aukoms apskritai (nurodykite) _____
- 2) Ne (*Jei pasirinkote šį atsakymo variantą, pereikite prie 21 klausimo*)

18. Kaip Jūs vertinate tokių organizacijų/ viešųjų įstaigų veiklą apskritai?

- 1) Teigiamai
- 2) Neigiamai
- 3) Nežinau

19. Ar valstybė teikia nemokamą teisinę pagalbą nusikaltimų aukoms?

- 1) Taip
- 2) Ne
- 3) Nežinau

20. Ar valstybė kompensuoja žalą smurtinių nusikaltimų aukoms?

- 1) Taip
- 2) Ne
- 3) Nežinau

Ačiū už sugaištą laiką ir dėmesį!